

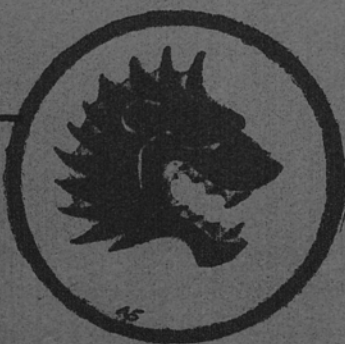
ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИС-
ТЕЦТВА, НАУКИ Й ГРОМАД-
СЬКОГО ЖИТТЯ.

III

П - 12.531

1934-12

ЗМІСТ:

Олена Теліга: На п'яти поверсі	857	Др. Г. Г. Скегар: Українці в Аме-	8.
О. Ольжич: * * *	858	рвці	897
Володимир Постригач: Від віків		Ф. Арот: Червоний Відень	897
так...	858	Артур Ман: Фінансова кар'єра Мікі	
З французької лірики (перек. Ю. Клена):		Маус	902
Леонт де-Діль: Пояснення	859	Вол. Рєш-Лозовський: Ще з лі-	
Верлен: Калейдоскоп	859	тературного Гуляй-Поля	904
Ж. Морас: Твої руки	860	О. В.: Велика брехня нашого часу.	907
М. Бажанський: Солом'яний вовк	861	Денис Лукіянович: Співець гу-	
Пер Шанлен: Кілька днів у Пе-		цульських гір	910
тербурзі	873	Аксель Шмідт: Саарська проблема	919
Юрій Липа: Campus Martius	880	М. Л.: З пресового фільму.	921
		Бібліографія	923
		Від Адміністрації	933

РІЧНИК II.

КНИЖКА 12.

ТОМ IV.

ГРУДЕНЬ.

1934

Адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21.
Чековеkonto П.К.О. 500-371.

Книгозбірня Вістника

≡ Передплатники платять половину ≡

М. ОСТРОВЕРХА

МУСОЛІНІ — ЛЮДИНА Й ЧИН

1-ше число „Книгозбірні Вістника“ — ціна 1 зол.

Такі книжки про визначних політиків, що вирвали свої країни із занепаду і доправили до розцвіту, повинні бути для нас неоціненою лектурою (**Самостійність**, Чернівці, 8 квітня).

Перед нами невеличка книга, але з надзвичайно цікавим змістом, з добірним матеріалом, що дає нам можливість уявити собі сучасного лідера та творця італійського фашизму. (**Манджурський Вістник**, Харбін, 3. III.)

МИКОЛА МАКІЯВЕЛЬ

ВОЛОДАР

2-ге число „Книгозбірні Вістника“ — ціна 2 зол.

„Перша знайомість з Макіявелем полишає у вас довго незатерте враження, що лишається вам від людини, яка без обиняків здирає заслону ілюзій та показує вам дійсний світ. Прочитавши Макіявелевого „Володаря“ вперше, ви ще нераз пізніше... вертатисьмете до нього“. (**Новий Час**, ч. 211.).

Др. М. АНТОНОВИЧ

ЙОЗЕФ ГЕРРЕС

Вістун німецької єдності

апостол великого зриву німецького народу проти ярма Наполеона, той хто розбудив приспану думку поневоленої Німеччини, чий писання стали дороговказом нового покоління.

3-тє число „Книгозбірні Вістника“ — Ціна 1 зол.

Книжка Антоновича в цінним вкладом у ту ділянку літератури, яка у нас майже не існує... Йде про життєпис визначних людей. Цілі покоління української молоді були позбавлені такої неоціненої для формування характерів лектури... Книжечку Антоновича варт прочитати. (**Перемога**, ч. 14.)

Замовляти в книгарнях або в ВІСТНИКУ
Львів, Чарнецького 26. м. 21. П.К.О. 500.371.

III

39437

П-12 531

1934-12

В І С Т Н И К

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦТВА, НАУКИ
Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

РІЧНИК 2-ий

У Л Ї В О В І

Друк. З. Медичий — Тиктор, Львів, Бляхарська 9.

Зміст річника

(Числа вказують сторінки).

I. ПОЕЗІЇ.

Б. Антонич: Елегія 246.

Киднир: Чудь, Савл 406-7, Аврора 620.

Ю. Клен: Січень 57, Антоній і Клеопатра 162, Цезар і Клеопатра 163, Мандрівка до сонця 321, Японія 482, Осінні рядки 777.

Б. Кравців: поезії 2.

Е. Маланюк: Карпатський триптих 1, Катастрофи 81, *Tertia Vigilia* 165, Смертний танець 324, Сучасність 483, Подув простору, З чужини, Імлистий день 617—18, Моя Мадонна, З подорожнього нотатника 697.

Л. Мосендз: Нівелір 34, Зодіак 161, Юнацька Весна 241, Уста неціловані 401, Переспіви 403.

О. Ольжич: Купець 81, поезії 164, 481, 858.

М. Підлужний: В соборі інвалідів 484.

В. Постригач: Від віків так... 858.

О. Стефанович: Юрій, Епіграмне 619.

О. Теліга: Чоловікові 99, Поезії 406, Неповторне Свято 482, На пятому поверсі 857.

Верлен: (перекл. Ю. Клена): Калейдоскоп 859.

Стефан Георг (перекл. Ю. Клена): Звитязці, Дитинство героя 82, 83.

І. Голь (перекл. Юр. Л.): Пісеньки Маряни 325.

Аделяіда Крепсі (перекл. Л. Мосендза): Трійця, Листопада Ніч, Пересторога 780.

Леконт де Ліль (перекл. Ю. Клена): Вовче Закляття 619, Прояснення 859.

Жан Мореас (перекл. Ю. Клена): Станси 780, Твої руки 860.

Р. М. Рільке (перекл. Л. Мосендза): Карло XII, король шведський мчить по Україні 248.

Сара Тіздейл (перекл. Л. Мосендза): Арктур в осени, Лиши це забутим 780.

II. БЕЛЕТРИСТИКА Й СПОМИНИ.

В. Андрієвський: Полтавська Стара Громада 631.

Ф. Арот: «Коли Ізраель не є царем» 639, «Червоний Відень» 897.

М. Бажанський: Солочинський вовк 861.

О. Владенко: Сила страху 622.

Ю. Горліс-Горський: Колгосп над Інгулом 515.

- О. Думин: Початки організації УСССтрілецтва 554, Про причини обмеження чисельності УСС-ва 746.
- Р. Єндик: Чорногорські шуми 84, Торонке мольфования 327, Регіт Аридника 484, Ніч у Фудугові 783.
- У. Самчук: Гори говорять 3, Жарт Життя 699.
- М. Струтинська: З полинялих фільмів 343.
- Ів. Федорченко: Зарання 166.
- Н. Яхненко: Мус 409.
- Ж. Бльон (перекл. Ю. Пирогової): Великі приклади 100.
- М. Булгаков: Рік 1918-ий 25.
- Пер Домінік: На приказ 702.
- А. Легрі: Ксару, андорський пачкар, 793.
- А. Мунте (перекл. Л. Мосендза): Жінки 503.
- П. Романов (перекл. О. Теліги): Соціалізм на практиці 350.
- М. Рошин (перекл. О. Теліги): Земля Злоби 436.
- Л. О. Флягерти (перекл. Г. Чикаленко): Суд 411.
- Ніно Франк: Серед хмар 627.
- Г. Кіс Честертон (перекл. Г. Чикаленко): Під знаком злого меча 250.
- Пер Шанлен: Кілька днів у Петербурзі 873.

ІІІ. КРИТИКА ЛІТЕРАТУРНА, ПУБЛІЦИСТИКА, НАУКА, МИСТЕЦТВО.

- Ан. Ів.: З року на рік 122.
- Арго: Стависький і генгрена парламентаризму 146.
- О. В.: Велика брехня нашого часу 907.
- Б. Галайчук: Україна в політичних енциклопедіях 432.
- І. Гончаренко: Гомо європеус 205.
- М. Гоца: Універсалізм 563, 658, 735.
- Л. Границка: Ст. Смаль-Стоцький і українська мова 202.
- Дм. Донцов: По трупах ілюзій 64, Українське «вакуум» і рідна колтунерія 137, Буря над Заходом 223, До консолідації 301, Чи Захід? 377, Бунт філістрів 456, Санчо-Панца в нашій дійсності 575, Мобілізація переможців 673, Крапки над І 756, Про Демагогосів або вождів народу 831.
- Зоїл: Примітивна європеїзація 127.
- І. Каюк: Смерть японського Нельсона 601.
- М. Кордуба: Де перебував Шевченко підкінець 1843 р. 753.
- В. Кубійович: Українська національна територія 192.
- М. Л.: З пресового фільму 69, 150, 227, 310, 391, 471, 604, 684, 768, 852, 921.
- Ю. Липа: Рідна мова і рідна немова 36, Розмова з наукою 109, Організація почуття 214, Боротьба з янголом 356, Розмова з Заходом 537, Селянський король 645, 717, *Campus Martius* 880.

- Д. Лукіянович: Наталя Кобринська 731, 803, Співець гуцульських гір 910.
- Е. Ляхович: Як Англія поборює скруту 57, Англія перед обличчям фашизму 284.
- Е. М.: З творів першої в світі літератури 309, Вистава совітського друку в Варшаві 671.
- Е. Маланюк: Вінець кінця (І. Бунін) 48.
- П. Маценко: До джерел нашого церковного співу 547.
- М. Мухін: Український Ефіяльт в українських Тернопілях 207, Драгоманов без маски 522.
- Д. Оляничин: Про студентів українців в Бреславлі 467.
- О. Павлюх-Гузарова: »А до того я не знаю Бога« 291.
- Вол. Реш-Лозовський: З літературно-критичного Гуляй-Поля 819, Ще з літературного Гуляй-Поля 904.
- Б. Романенчук: Мазепа в європейській літературі 186, 366, 441, 652.
- Др. Г. Г. Скегар: Українці в Америці 891.
- Б. Турок: Гінденбург 666.
- Учасник: 2-ий міжнародній зїзд славистів у Варшаві 850.
- І. Федорович-Малицька: IV вистава АНУМ 113.
- О. Хомінський: Нищителі традиції 307.
- В. Чагарник: Полковник Ля-Рок 825.
- Д. Чортюк: Конгрес Літсовхоза в СРСР 681.
- Г. Явір: Стефан Георг 116, Між золотих ватр 371.
- Аксель Шмідт: Саарська проблема 919.
- Артур Ман: Фінансова кар'єра Мікі Маус 902.
- Кліфорд Бакст: Пол і мистецтво 814.
- Абель Бонар: Режим без обличчя 389, Світ вчорашній і нинішній 448.
- Габріель Бріне: Про критику 373.
- П. Воксман: Матріярхат в Сполучених Державах 668.
- Й. Геббельс: Мораль і мораліна 183.
- Бенжамен Креме: Мистецтво і демократія 743.
- Микола Малявель: Про державу і політику 387.
- Поль Моран: Забезпечення від ризику 63.
- Е. Райс: З нотатника песіміста 149.
- А. Розенберг: Любов і честь 444.
- Кльод Фарер: Душа Японії 130.
- М. Шамінед: Вол-Стріт 452.

3

Бібліографія: 71, 153, 231, 312, 393, 474, 608, 687, 769, 853, 923.

На п'ятім поверсі

Так, завтра зрання та-ж незмінна пісня,
Все те-ж життя бездомних волоцюг,
І ще міцніше, аж за горло стисне,
Тяжких турбот ржавіючий ланцюг.

Та прийде вечір — завтра чи позавтра, —
Забувши втому, я не буду йти,
Я буду бігти й обминати авта —
На п'ятий поверх, де чекаєш ти.

І невідмінно — березень чи грудень —
Все те-ж питання й відповідь: „на днях“...
Все та-ж потіха: „може якимось буде“...
Все так-же — в мозок найгостріший цвях.

Та ось вже ніч. І на руці твій дотик.
Ясніє зір, відпочиває слух,
І так безжурно скинуті турботи,
Як з голови мій чорний капелюх.

А покій наш — це передпокій неба,
І у казки я вірю знов і знов,
Бо в хмарах місяць, мов у піні лебідь,
Перепливає крізь моє вікно.

Ти теж веселий і юнацьким кроком
Обходиш покій тут і знову там.
„Буенос-Айрес! Африка! Мароко!“ —
Так дзвінко й гостро вимовлять устам.

Палить сонце, дощі, вітри,
У пісках поринає крок,
Серед ночі зловіщий крик
Залітає до нас в шатро.

„Відпливаймо!“ — беру весло,
„Небезпека!“ — не зложу рук,
Все разом: і добро і зло,
Всі шляхи: і пісок і брук.

А завтра зрання — та-ж незмінна пісня,
Все так-же набік чорний капелюх
І аж до ночі не спаде, не звисне
Тяжких турбот ржавіючий ланцюг...

О. Олянич

* * *

...О тебе, моя Африка, шепотом
В небесах говорять серафими.

Гумелес

Трицять днів ішли ми через пущі,
Сто людей і двацятьшість верблюдів.
Перше зливи били нестерпуці,
Далі — спека докучала людям.

Шість племен чигало на дорогах.
Всім сел зрівняли ми з землею.
Та в долині Нума, злого бога,
Нас обпали силою всією.

Сім верблюдів мало наклад злота,
Решта — наклад пахощів і кості.
Двох царівен везли ми для Тота,
Для царя, як лев, страшного в злості.

Оточили нас нащадки Нума.
Наче змії, жалили їх стріли.
Все взяли. Одна була в нас дума:
Щоб царівни там полон не стріли.

Десять нас вернулося додому...
Ні про що нас гнівний Тот не слухав,
Девятьох засмажив поживому,
А мені звелів одрізати вуха.

Володимир Поєтригач

Від віків так...

Від віків так: невтишений бій
І противники смілі, незгнуті;
З-під тремтячих, півсплюснених вій
Рвуться блискавки гніву і люті.

Це поклонники ріжних богів,
Вірні справі своїй до посвяти...
І звідтіль цей запеклий їх гнів,
І звідтіль непоборне завзяття...

І скрегочуть зловіщо мечі,
Наче змії, зимна сталь сипле іскри.
...Хтось схибнувся, невдало бючі,
І вороже в грудь вілося вістря.

Доконавсь боротьби апогей:
В пил бездушне звалилося тіло...

А на трупі ворожих ідей
Розквітає нове, творче діло.

Київ, 1934.

Лекоонт де-Ліль (Leconte de Lisle)

(пер. Ю. Клен)

Прояснення

Вона йде берегом, спокійна і ясна,
Там, де Норвегія озерами синіє,
Де віє свіжістю. Рожевіє вона,
Мов сніг, що в ранковім промінні золотіє.

Іде під шелести берез і ясенів,
В огні світанковім і в чарівній принаді.
Там, де на хвилі рій метеликів злетів,
Вся відбивається в прозорому свічаді.

І розсипається волосся золоте
Під леготом легким, коли вітрець повіє.
Ясна полярна ніч в її очах цвіте
І сріблом світиться крізь темні, довгі вії.

Позбавлені бажань, надій і марних снів,
Ще не сміялися, не плакали ніколи.
Ці очі, широко розкриті і ясні,
Що здивилися в далекі винокола.

І страх задумливий містичного садка
Схиливсь: там, де зоря одвічна заясніла,
Дівоча постать йшла, прозора і струнка,
В одежі неземній і не смертельно-білій.

Верлен (Verlaine)

(пер. Ю. Клен)

Калейдоскоп

Все буде мов вісні... та вулиця, те місто.
Ти наче жив отут і все зазнав давно...
Тому-ж таке чітке і сплутане воно.
О, сонце в тумані і ранок золотистий!

О, крики на морях! О, голоси в лісах!
Чиї, чиї вони, ніхто, ніхто не знає.
Ти мов прокинувся, дрімота вже минає,
І буде все таким, як то було в віках:

Та вулиця, майдан і місто таємниче,
Увечері юрба гасатиме в танках,
І заспані коти — на прилавку в шинках,
Куди усіх гульвіс гучна музика кличе.

І буде все таким, що вмерти би волів:
 Тектимуть по щоках горячі, п'яні сльози...
 У гуркоті коліс — і регіт, і погрози,
 І смерти заклики, прокльони й дикий спів.

— Слова затоптані, немов букет зівялий,
 У дні народніх свят, музики, знов греміть!
 Прийдуть старі жінки з чолом, як темна мідь,
 Баби з околиці на свято карнавала.

Белькочучи, прийдуть — немов за тінню тінь —
 Старі діди без брів, страшні, покриті струпом.
 В садках, де сеччю тхне, із реготом і тупом
 Юрба пускатиме ракети в височінь.

Все буде мов ві-сні... прокинешся — хвилина —
 І знов заснеш, і знов те саме, що було,
 Та сама гра і сон, той самий сон і тло:
 В траві... у літній день... гудуть рої бджолині.

Ж. Мореас (J. Moreas)
 (пер. Ю. Клеп)

Твої руки

Мов з килима зійшли ті руки, наче пави. —
 Прозоре срібло в них і золото смугляве,
 Химерне плетиво розкиданого віття,
 Де дивні постаті погаслого століття
 Співають про бої, про оргії, про славні
 Звитязтва лицарів — віки привабні, давні.

Ті руки нігтями рожевими цвітуть —
 Дзюби загострені, що срібло струн клюють
 В стрільчастім портику: всі вікна настіж — він
 Крізь ґрати золоті не свіжий дух долин.
 Ті пальці запашні, і в персні хрисопрас: —
 У гугенотську кров він занурявся не раз.

Ті руки з пальцями прозорими святої,
 Що Джотто малював у тихому покої,
 У темнім закутку якоїсь базиліки,
 Де ризи золоті, свічки і мозаїка.
 Заснути-б там, як той єпископ без екстази
 Спить, упокоєний в різбленім саркофазі.

М. Бажанський

СОЛОЧИНСЬКИЙ ВОВК

(Закарпатське оповідання)

I

Довкола, неначе мертвою, стала на момент природа. Недалеко плюскотіла гірська річка Пінія. Сонце, мов відблиск огненної полуміни — кинуло кольористі пасма на поля, дерева, на грабовий і березовий ліс, на верх Малої Ясенуки та на солочинські хати, криті соломою і бляхою.

Небо віщувало страшну грозовицю.

Дімонштайн все ще стояв на тому самому місці, як божевільний. Глядів у далечінь, стояв, як в землю вритий, біля своєї хати, в якій прожив разом з дружиною більше трьох десятків років.

Недалеко витікало джерело мінеральної води, власність Мерменштайна, великого богача. — Дімонштайн служив у маєтку Мермештайна за економа, чи просто завідувача пасовищ, лугу і двох джерел мінеральної води.

Дімонштайн був колись молодим, вмів працювати і думати! Бо і треба було. Колись цю воду вивозили до Мадярщини... Був добробут, був заробіток. Ще й який! Фляшки й фляшки, сила фляшок! Вози й вози, сила возів! Був рух. Мермештайн багатів. Дімонштайн розживався.

Кордони тепер даються відчутти великим підприємцям. Неначе залізними кліщами стиснені за горло фабриканти Закарпатської України.

Стояв Дімонштайн. Його тінь падала довгою смугою на царини. Проходила через бульбу, пшеницю і зникала в зеленому садку. Сива борюда, розвіювана вітром з півночі, додавала йому строгости, а суковата палиця в руках, з якою він ніколи не розлучався, одважності. Бо-ж в дійсності він, Вольф Дімонштайн, був, як на жида, дуже відважною людиною. В селі Солочині ніхто його інакше не називав, як тільки »Вовком«. Він про це знав. Зі злости не один йому це до очей казав.

Не ті часи!

Накриття мінеральних вод розгнило. Дахом протікала вода. Он вже видно було, як ломляться на очах підпори. Занечищуються джерела. Нема вже так, як колись: взяв до рук рискаль, лопату і відро, викинув глину, вичерпав воду, — і джерело, як золото!..

Сум на хуторі Мермештайна.

На шляху і стежках, що вели до джерел, пишався грубий спориш. Кількалітня, совісна праця природи — занесла

полин, будяччя і буряни. Гладкі камені, на яких колись відпочивали мадярські пани, що возили старого Вольфа Дімонштайна бистролетними автами — мохом поросли.

Мохом поросли часи.

II

Сьогодні Дімонштайн рішився піти на одно важливе для нього діло. Розгнүздав свою здержаність. Довго при-готовлявся до цього. І коли вийшов з своєї хати, не забув доторкнутися цілою, правою рукою до заповідей Єгови, замурованих на одвірку, щоб йому пощастило в його за-мірах. Щоб його жидівський Бог — допоміг йому.

Хотів помститися! Дико помститися. А він славився не-абиякою мстивістю.

Його мала внучка прибігла до нього і шепнула:

— Дідо! Туряниця йде!

Дімонштайн пристанув перед порогом і, ніби не чуючи, сказав, щоб ішла за коровами.

Нараз Дімонштайн страшно зблід. Але всетаки стиснув правою рукою свою палицю і, як на диво, проходячи, не кричав сьогодні на пастухів, за те, що їхня марга паслася на його команиці*), а хлопці вицабанилися на найкращу грушку... Який добрий днесь Вовк — думали хлопці. Ой, сказав би він їм, коли б не Туряниця! Сьогодні всіх Дімонштайн залишить, тільки Туряницю не пощадить! Цього ніяк!

»Я, або він!« — думав.

А сонце заходило, як ще ніколи. Заграва чарівним пасмом окрасила овид, низи й основу неба... А над полони-нами, гураганом, свавільно бушуючи, надходили орнамен-тально вирізьблені хмари — пригнані теплим вітром. Сонце цілувало колосисті жита і пшеницю, що чекали женця. На горах Малої Ясенуки пастухи зганяли корови і свою вечірню пісню затягнули в унісон, що аж в Солочині мелодія розлягалася й відбивалася об обросле та опустіле обійстя Дімонштайна. В церкві новий дзвін бив об криси і смутно повтаряв вечірню молитву за місцевим пан-отцем. Як казка! А Дімонштайн і сьогодні, як і ціле життя своє, цього ніяк не запримітив. Він хотів тільки помститися над Василем Туряницею! Він, в якого ласки запо-бігало колись ціле село — не сміє бути обидженим.

Василь Туряниця, нічого не прочуваючи, зійшов схо-дами, які колись сам помагав будувати, в долину, виняв заткавку з свого деміжону і підставив під джерело мі-неральної води. І тільки, як наповнилася його бутля вщерть — Василь зненацька дістав тяжкий удар по голові. Це

*) конюшині.

Дімонштайн своєю дубовою палицею, з мосяжним краєвидом Будапешту, почаствував Туряницю.

Підігнулися коліна і Туряниця присів зомлілий. Жид вискочив на гору і без капелюха, якого залишив в долині, зле почувався. Жмут заосталого волосся на голові спустився на чоло. Правдивий хазарин з половецьких пустарів.

— Не дам тобі води! Йди геть! Жіване*) один — не самовито репетував.

Злетів знову в долину, насадив на голу голову ярмурку і палицею розбив деміжон. Це сталося в одному моменті. Грубе скло деміжону розлетілося по цементованій долівці й великий кусник вдарив Василя Туряницю в обличчя і там напів зарився. Між оком і ухом протекла закипіла кров. Скло розтяло глибоку рану. Більшу, як п'ять сантиметрів. Закрівавилося обличчя, долівка і руки. Око забігло мясом і скипілою кровю.

— Не даси мені води? А цілому селові чому даєш?! Ти сатано одна!

— Тобі не дам, бо ти мені не хотів продати маленьку вязку сіна, коли мені треба було нагодувати корову, як отелилася в переджинку.

Василь витягнув скло, обмив мінеральною водою рану і коли побачив, що витікає так багато крові, не зміг запанувати над собою. Вилетів на гору. Стали один наперед другого. Сивий старий жид і молодий, здоровий селянин.

Василь Туряниця славився великою силою. І парубки з його села нераз просили його з собою, коли йшли на танці до Павлова, Оленьова, Плоского, чи навіть до Голубиною і Поляни. І він завзято боронив славу рідного села. Ніхто, ніколи не посмів зачепити того парубка з села Солочина, який купив за чарку палинки побратимство старшого парубоцтва. На сторожі цих прав стояв незмінно Василь Туряниця. Але коли оженився, його сила минала, як це завжди буває, і молодші парубки в Солочині зачали забувати, що Василь Туряниця міг би й тепер їх оборонити в тяжких хвилинах.

— Оце тобі, жиде, за деміжон!

І дві сильні, запрацьовані на чорній землі, руки вхопили Дімонштайна і кинули ним об цементову долівку. По порожній будові пішла луна. Думалося, що голова Вольфа зробить діру в спорохнявілій підвалині. Але нічого не сталося, тільки одна дошка, не чуючи за собою великої сили опертя, впала з гори і розкололася на долівці.

— Оце тобі, жиде, за твою собачу палицю, яка на невластиве попала місце.

*) Батяр — злодій (мадь.).

І Василь скочив здоровими колінами на груди Вольфа. Стиснуло віддих, заскрипіло в горлянці.

Жид зажмурих очі й лежав, як мертвий.

Василь, як скажений звір, звивався біля Вовка.

Ще тільки бракував один момент: на те, щоб в Голубину на окопищі викопали, законом жидівським призначену, не дуже глибоку яму, і в тайні перед християнами, булиб похоронили співвизнавці Вольфа Дімонштайна. Жидівський каменотіс і грабар булиб заробили кілька мірок збіжа.

Сталося інакше.

Василь Туряниця поведився досить необережно з Вовком. Довіряючи своїй силі, він був певний своєї перемоги. І в тій хвилині, коли Василь тою рукою, якою закривав уста Вольфові, щоб часами старий не прикликав кого на поміч, хотів швидко виняти з кишені свого славнозвісного, сталевого ножа, — Дімонштайн несамовитим голосом закричав:

— Ріфка!.. Мойше!.. Ге...евааалт!

За хвилину, на крик прибігла його дружина. Скочила на Василя і так сильно біла його ломакою, що він мусів встати з Дімонштайна і боронитися перед сухореброю жидівкою.

— Ах ти стерво прокляте! — вицідив крізь зуби Василь. З лютістю вхопив жидівку за шию, але нічого їй не зробив. Вона вже була дуже стара. Тільки зломав їй ліву ногу, якою зачепила об руку, і ребро.

Позбігалися люди. Одні вертали з праці, другі прийшли несподівано по воду. Василь, хоча-не-хоча, мусів уступити з побоевища... Поміж людьми проходив, як закутий кайданами лев повз дике стадо безсильних звірят.

III

Ця нещаслива подія над мінеральною водою сталася якраз в найбільше свято. З п'ятниці на суботу.

І нераз, коли Вольф Дімонштайн мав добрий настрій і розказував про це добрим знайомим, яких мав дуже мало, то стократ каявся, що це вчинив. Це тільки єдина помилка сталася в його дотеперішньому житті! Не повинен він був думати про помсту над Василем Туряницею у велике свято. Інакше було б все добре. Тільки ота субота.

Западала глуха ніч. Вольф не зміг спокійно вислуховувати, як в кімнаті плакала і зойкала його жінка. Не терпів цього! О, він сам, хоч був нераз в більш страшних і небезпечних хвилинах тривоги — мовчав. Заціпив зуби і, мовчав. Що-ж допоможе бідкання? Вийшов над берег Пінії. Зрештою йому сьогодні не прийдеться спати. Треба своє добро сте-

регти. Роками запрацьований маєток! Цієї ночі Василь може захоче помститися і підпалити його... А вогонь що? Облизав довкола хату, вліз на під і все може стати сивим попільом. Неспокій перевертав і так неспокійну хазарську душу.

А річка дзюркотіла по своєму. В далині кричав пугач. Несамовито завила дика звірюка на невеличкій полонині під верхом Ріжок. Бахтарі*), сторожачи крумплі**) перед дикими свиньми, вигукували одноманітне гасло: Гогогогооовв. Віяв вітер. Повсталася своєрідна музика і всіми головами, цілою скалею розспівалася лісами, полонинами і пліла за течією річки між людьми...

А вовк, Вольф Дімонштайн думав.

Десь високо на горі рубав хтось в лісі. Напевно дядько винайшов собі здоровенного грабника. Чути було удари балти***). Це з села — на паливо або майстерство. Це не дідько, ані не Той-Щезби в ночі по лісах товчеться. Це люди, християни крадуть! Голод і холод примушує.

— Хай розкрадуть! Мені, он, коли б тільки Туряницю знищити!

Вийшов місяць. Над берегом видно було старечу постать Вольфа. Зігнутий вдвоє, підпирався на палиці і просив у Єгови помічі. Опісля Вольф якби виріс вище людей. Неначе з Богом зрівнявся. Зміцнів. На обличчя впала тінь суворої зморшки, а очі стали хитрими і твердими. Ходив сюди і туди. І раз-у-раз, до горячкою розпаленого чола, прикладав обидві широкі порепані долоні.

Молився. Бог просвітить розум його. Закон -- твердить.

Цілу ніч не спав Дімонштайн. Просвітління таки надійшло.

Ще не світало, як поїхав до лікаря, щоб оглянув його побиту жінку. — На підставі лікарського свідоцтва подасть в суд! Покарають! І дурний Василь заплатить за все — всім. Ще й сам дався би Дімонштайн оглянути лікареві, тільки в нього не було ран. Хоч ще і кілька днів не міг сидати і лежати. Але ран не було.

— Його, Туряниці, маєток — стане моїм! Єгова так присудив — думав Вольф.

По цій події, яка облетіла на другий день село Солочин від краю до краю, Вольф Дімонштайн змінився. Протягом кількох місяців він не замикав дверей від джерела мінеральної води. Бо-ж і на це не мав він вже найменшого права! Воду міг брати з джерела, хто захотів. Власник мінеральних вод і маєтків, на яких сидів і господарив Вольф Дімонштайн, — богач, з графським титулом, якогось мадярського гербу Готфрід Мермештайн, — збанкро-

*) сторожі, **) бульба, ***) сокира.

тував вже од шести років. Ніде не вивозив води. Бо й ніхто не купував. Хіба в ряди-годи казав Вольфові налляти дватри вози фляшок. А вже більше, як десять років, Мермештайн не платив навіть ані сотика Вольфові. Вольф проживав тільки з того, що мав задармо хату, садок і поле. На полю родилася найкраща пшениця.

Довго ще ходив Вольф, як непритомний.

Такий стан безвілля і розсіяности в Дімонштайна проминув тоді, як прийшло лікарське повідомлення, що Василь Туряниця має заплатити всі кошти лікування його дружини. Так Ріфка, дружина Вольфа Дімонштайна — лежала три тижні в лічниці в Мукачові.

Не вмерла. І операцію видержала.

Потому мав невдовзі відбутися перший суд. Дімонштайн дійсно заскарижив.

IV

Василь Туряниця вертав до дому страшно огірчений, що стара, трухлява жидівка перешкодила йому дати школу Вовкові. А то ще і гріх взяв на душу. Як покотив сходами в долину, так і не бачив, щоб рухалася і не чув, щоб там в долині закричала.

— О, клята бабище! А то був би Вовка вже раз одправив на той світ.

Вовк з цілим селом вів боротьбу. Не було в селі такого чоловіка, щоби любив Вовка. Коли тільки сільська корова зайшла на його поле чи луку, яка була неогорожена і досить розлога — Вовк забирав до себе і чекав викупу. Клятий хазарин. Нераз зводилися завзяті бої. Парубки, обурені до крайності поступованням Вольфа, часто збиралися і йшли вночі викрадати корову. Нещасний був би тоді Дімонштайн, якби був показався. Сокирою був би парубок розчерепив йому голову біля дверей. Коли така виправа пощастила і хлопці забирали з привязу корову, Вовк на другий день, скоро рано, доносив на поліцію на власника корови, що той вночі буцімто його обікрав. Ой, нераз і не двічі це ставалося, що село вело нічну боротьбу з нічною людиною, Вовком, Вольфом Дімонштайном.

Вовк мав і гарний садок, який дуже любили пастухи. І коли тільки Вовк ішов молитися, пастухи заходили насолодитися овочами... Всіх їх вилапував! Подавав до суду. Вічно процесувався.

Одного разу підстерегли Вовка, що він навіть перервав молитву, що ані один жид не сміє зробити, коли внуки його донесли, що є хтось в саді на яблуках. Вольф тоді скинув з швидкістю машини богомілья, одягнув на себе

дрантивий бейрок*), взяв в руку палицю і пошкандибав в садок.

«Тепер» — йдучи, думав Туряниця — «вже цього напевно не зможе накоїти, що дотепер накоїв. Село мені сердечно подякує!»

В хаті його жінка Анна ще не світила, коли Василь дійшов до дому. Як ступив на поріг, виняв кремінь ізза череса, викресав огня, засвітив лампу з замурзаним склом і сів на лавицю, як по цілоденній праці на жнивах. Жінка не питала, чому не приніс води і чому має завязане око хустиною.

— Жінко, давай їсти!

Голос його був грізний і дивний. І хоч не раз він спустив собі й чужим багато крови, то не був так ніколи ще здивований тим, як нині. Ця пригода — це надзвичайна подія.

Сьогодні до своєї жінки Василь поставився аж надто добре. Ще так ніколи їй не казав: «Анночко, чи ти вже подоїла корови?» Це «Анночко» було таке ніжне, на яке тверда Анна не звикла. Навіть донечка священника — уважала б це ніжністю.

Василеві шибнула страшна думка. Ану, як заскаржить його жидюга? Він мусить тоді заплатити відшкодування. З великими відсотками! В нього-ж маєток. — Кервавиця дідів і прадідів. Суд зліцитує, не пощадить. Таких випадків в селі було вже багато. З жидом не зачинай! З жидом не виграєш! На цілому Закарпатті, від Пряшева по Ясіня це говорять.

«А з чого житимуть мої діти? Село мені дякуватиме. А з дітей моїх критимуть: ваш батько маєток протратив з жидами».

Це важливе питання вириналило перед Василем Туряницею злиднями, горем і кількалітнім криміналом. І хоч він знав, що не зробив аж так великого злочину, проте програє. Жидівка, очевидно, помре, а Вольф на його кошт буде лікуватися.

З не дуже приємними думками лягав Василь по вечері спати. Сьогодні не спав у хаті, а пішов до стодоли на сіно. Сам не знав, чому він це робить. Але чогось прочував, що в хаті чекає його нещастя. — Ніхто не сміє побачити його рани. І думав, що біля тієї самої Анни, до якої сьогодні був такий лагідний, як ягня, чекає його щось непевне, твердше, як палиця Дімонштайна, твердше як виливане скло деміжону, розбитого на дрібні кусники.

*) сурдут.

Василь Туряниця, як тільки встав рано, випустив хлопцеві, що служив в нього за пастуха, три корови і теля — на пашу. Сам вичистив коні, поправив упряж і намастив легшого воза дьогтьом. Коли прийшов в хату — жінка годувала найменшу дитину.

— Приготовляйся, Анно, поїдемо до Сваляви!

Куди задумав їхати Василь, жінка не знала. Могла тільки додумуватися, що їде до лікаря з оком.

Пролетіли Голубинне, залізобетонний міст над Ляторицею і стали в місті. На вежі старі вказівки прикрили число девять.

До кого міг їхати Василь? Лікуватися? На село лікаря беруть тоді, коли треба би кликати вже священника.

А нащо Бог сотворив Ізраеля? А на те, щоби він вів добре гешефти, на те, щоби з чорного робив біле, на те, щоби дурив непросвіченого чоловіка, на те, щоби був всевладним паном життя і смерті населення Закарпаття.

Василь заїхав до свого порадника Мозеса Ауербаха, купця в Сваляві. Це нічого дивного. Кожний християнин вважає своїм святим обов'язком мати не то товариша, бо їх не любить, але порадника як в чистих, так і брудних справах, нікого іншого, тільки жиди.

— Мошку, порадь мені! Попав я в нечисту справу. Вчора я здорово натовк Вовка і вбив Ріфку. Що мені тепер? Думаю, що Дімонштайн заскаржить! — Василь майже цілий місяць був певний, що Ріфка, як вже не вмерла, то небавом помре.

Жиди в околиці не любили Вовка, Вольфа Дімонштайна. Як вони з ним, так Вольф з ними разом ніколи не сходилися. Не ходив він навіть до Солочина до біжницької жидівської — молитися. Мусів їти молитися в сусіднє село Голубинне. І кожний ранок бачили його, як з повстяною торбою, битим, цісарським шляхом чимчикував Вольф Дімонштайн в Голубинне — на ранню молитву. І там не всі жиди його любили. Але не викинули звідтіля.

Довго пересидів Василь в Ауербаха. Ауербах відразу міг Василеві сказати своє слово, але хотів ніби довше думати, щоб дати дурному мужикові до пізнання, що справа не є аж так дуже легкою і простою.

Договорилися Василь з Мошком. І нарешті, як добрі приятелі з щиро-солодким усміхом подали собі руки.

Жінка Василя цілий час тільки прислухалася і не посміла слова промовити. Тепер вона вже знала, чому вчора Василь був такий лагідний і прибитий. А коли прибили згоду, жінка мало що не зомліла. Сума, яку запросив Мошко за порадку, була занадто висока. Анна застигла на місці.

Мягке крісло в хаті Ауербаха, на якому сиділа, здавалося їй зроблене з найгостріших колючок. А сам Ауербах видався їй, неначе зловіща людина, що всеньке її добро хоче запалити вогнем, пустити за водою. В неї були гроші! Тримала їх, як вінець, за пазухою.

— Давай гроші, Анно!

Всі мрії Анни — поставити нову хату — розвіялися. Гроші пішли на пусте. Продана на останньому торзі, найкраща корова його газдівства, пішла в кишеню жида, за те, що Мошко порадив Василеві єдиний рятунок, переписати свій маєток на жінку, щоб не мав чим платити.

— А завтра скажу тобі, Василю, якого фішкароша*) тобі взяти для своєї оборони і перепису поля!

Засвітилися котячі очі Мошка.

Розійшлися.

Василь вертав задоволений до дому. Бо-ж був певний свого успіху. Не програє ніколи. Жидівська голова подумала над справою. Не було колись, як ще і довго не буде, нічого розумнішого на цілیم Закарпатті, як жидівська голова.

VI

Мозес Ауербах хотів заробити подвійно коло справи Василя Туряниці.

Рано, на другий день, Василь знову запряг свої коні і вибрався до міста. Йому треба було проїзджати повз Вольфа Дімонштайна. Село Солочин розложене далеко від головного шляху на горбику і розкидане хатками понад потоком Тесаника, що втікає до Пінії. А Вольф жив біля самого головного шляху. Не більше п'ятидесяти метрів од шосе, що веде з Сваляви до Поляни. В його сусідстві жило ще двох жидів з родинами, з якими він вже давніше процесувався, опісля жив в жидівській згоді і знову процесувався. Так приказує книга Талмуд.

Василь хотів скоро пролетіти, щоб не зупинятися напроти його найлютішого ворога — тому стиснув в руках віжки і помчав, як вітер. Але не уникла його погляду, на його думку, зовсім неважна, але як показалося пізніше, дуже важлива подія. Подія, що рішила про долю Василя Туряниці.

Василь, протираючи очі, завважив, що з дому Вольфа Дімонштайна вийшов ніби Ауербах і всів в автобус, який щодня в цю пору курсував між Свалявою і Полянню. Василеві навіть не прийшло на думку, що Мошко Ауербах, який йому помагав вже досить довгий час і не одну корову та свиню його зів, щоб він міг помиритися з Вовком, коштом Василя Туряниці.

*) адвоката (мадь).

— Ні! Це не він. Чи мало однакових жидів?

Василь Туряниця учителеві не вірить так, як вірить своїйому порадникові Мошкові! Навіть пан-отець, коли зайде до нього на обійстя і поговорить про це і про те, Василь потім махне рукою і робить своє діло. Ніколи не слухав його порад.

»На те і він тут є, щоби говорити«.

Василь був так засліплений, що навіть не здивувався, ніби нічого не прочуваючи, коли жид порадив йому взяти адвоката, якого боявся сам Ауербах, якого боялися всі жиди в Сваляві й якого не любили в суді, за те, що він якраз найбільш темні справи виносив на денне світло. Жидівський кагал в ложці води хотів його втопити. Єдиним бажанням жидів було позбутися цього адвоката.

Імя Петра Кандоги, адвоката, було відоме всій голодній Верховині, як імя людини чесною, безінтересовною, правдивою, неуступчивою, людини-адвоката, не гешефтьєра-адвоката! Не міг не знати цього Василь Туряниця, який нераз мав до діла з судом за молодих літ.

Тільки єдина засліпленість вихала його в біду.

Василь пропозицією щодо адвоката цілком не був заскочений. Він, зрештою, тонкостей жидівських не міг вповні зрозуміти і зовсім не старався навіть їх зрозуміти. Його рідний батько, Мигаль Туряниця, ціле життя ходив до жида, до батька оцього самого Ауербаха. Чому б і він, як вірний син свого батька, не ходив до сина Ауербаха? Та-ж батько його, як вмирав, мав сотню і п'ять років. Досі не тямлять в селі Солочині старшої людини, як Мигаля Туряницю!

Адвокат Петро Кандога мав Василеві Туряниці допомогти переписати маєток на жінку.

— Тільки, Васильку мій, цього не підкупиш! Йому треба обережно говорити про гроші. Але краще — не давай йому, хай сам просить! Скажу тобі, що він відкидав наші пропозиції, коли ми йому великі езері хотіли дати. Гроші він не любить! — говорив і при тому тупцював по кімнаті Ауербах.

Василь цим тимбільше втішився. Менше буде платити! Вже й так в нього грошей не ставало. Треба буде вивести на торг корову чи свиню. Це єдине, за що може він дістати гроші.

І навіть ще того самого дня Василь зайшов до канцелярії адвоката Петра Кандоги, якого порадив йому взяти Мошко Ауербах.

— Так! Це вам зроблю задурно. Не є це тяжка справа. Але скажіть мені, чи вас часом не переслідуює кара, перед якою ви хочете оцим забезпечитися?

— Ні! — збрехав Василь.

Зробили.

Добрі й довірчиві люди живуть ще на божому світі!

До тижня жінка Василя Туряниці дістала контракт, на якому стояло, чорне на білому, що весь маєток належить тільки їй! Тепер Василь Туряниця не має на своє ім'я ані стебелинки записаного майна. Все пішло гаразд. Жиди ще біля того контракту маніпулювали, щей дату перепису поставили одним днем перед фатальною бійкою над мінеральною водою, на маєтку Мермештайна.

За це добре платив Василь. А платив за дармо...

Пінія плила через Солочин так, як іншими роками. Тут зривала берег — на другому боці поширювалася зате урожайна лука. Вовк, Вольф Дімонштайн кричав на ціле село, як іншими роками. Груди в нього були здорові, як досі. Молився, як давно бувало. Тільки в суботу ніколи не виходив ні на поле, ні в садок, ні до джерела мінеральної води.

Суботу святкував справді, як старозаконний жид. Хай все пропаде, хай все розкрадуть — в суботу ніколи не виходив.

Таксамо, як Дімонштайн не хотів бачити Туряницю, так теж і собі Туряниця постановив. Не хотіли зустрічатися! Тому сам Василь більше по воду не ходив. Воду на обід приносив Василів найстарший синок.

Василь вже знав, що Ріфка не вмерла і повернула до дому здорова. І знав теж, що Вовк залишився на далі вовком. Це йому переказали сусіди.

І навіть в селі зачали забувати про подію, яка колись мала такий великий розголос в Солочині і в інших селах.

Часи минали. Рана на обличчі Василя загоїлася і без лікаря. Минула осінь, зима, минув рік — над справою село перейшло до денного порядку.

Чи-ж мало є інших турбот?

VII

Тільки судові повідомлення нагадували про подію.

Повних три роки тягнулася по судах справа побиття Вольфа Дімонштайна і його дружини Василем Туряницею.

Процес. Репліка. Апеляція. І знову процес, репліка і апеляція. Неначе і кінця не може бути людській запутаності. Вже не ставало Василеві терпцю і грошей. Хотів, щоб як найскорше скінчилося.

Аж нарешті по трьох роках, на одній розправі, де явилися всі свідки (їх позбиралося вже більше дві сотні) — закінчилася справа.

Суддя сухим голосом відчитав присуд:

1. Василя Туряницю, за те, що напав на безневинну жінку Ріфку Дімонштайн і зламав їй ногу та ребра та на-

магався позбавити життя безвинного чоловіка Вольфа Дімонштайна, засуджено на два роки криміналу і на повернення всіх витрат противній стороні (Дімонштайнові) та на заплату винагороди дві тисячі корон.

2. Адвоката, Петра Кандогу, що поміг Василеві Туряниці переписати маєток і піти проти закону правного і вселюдського і поставити дату перепису під контрактом перед побиттям, засуджено на п'ять років важкої тюрми з постом кожного року в день дати під контрактом.

Один Хазарин що здібний вчинити...

Ауербах заробив з двох сторін. Заплатив йому Василь, заплатив йому і Дімонштайн, за те, що Ауербах зрадив Василеву тайну про перепис його маєтку на жінку. Жиди в Сваляві тріумфували. Вони назавжди позбулися єдиного непідкупного чоловіка Петра Кандогу.

На Закарпатті Хазари живуть! Це мусить знати кожний, хто бачив тільки єдиний день Закарпатську Україну. Не ті Хазари, що в Німеччині, чи в інших країнах. Це такі, бордаті, які мають в руках капітал і мужика.

VIII

— Мамо, я хочу їсти!

— Мамо, мене живіт болить!

— Мамо, книжку мені купіть!

»Мамо« повторялося цілий день. Слово »мамо« навіть і в ночі, як острим ножем розтинали задушливу хату з малими і то повибиваними вікнами. Зі сну пробуджувалися діти і в смертельній горячці просили це або те у своєї матері.

В печі горів огонь. Дошки повиривані з паланок, тріскотіли, горіли. Огонь неначе хотів зжерти своїми полум'ями те горе, яке прилетіло до хати Василя Туряниці. В кориті набігло розроблене тісто, чорне, як болото з соломою, призначене для мащення хати. Це — хліб. Такий мусіли їсти. Хоч дітям здирало в роті шкіру, що аж витікала кров, хоч жолудки їхні кожного дня пухли все більш і більш і були вже як бочівки на дощевину — то все їли. Мусіли!

Анна Туряниця нічого вже не могла порадити. Залишена сама на поталу долі з малими дітьми — гнулася, старілася і животіла. Мусіла! Ану, хай вмере! Ні! Не сміє! Діти малі. Василь в криміналі, маєток пішов за довги. Продала все, що залишилося не зліцитоване, корови, віз, коні, упряж, солому — обійстя залишилося пустим. В хаті немає кусника хліба. Голод. Вона, Анна, раз на день тільки

ість. Хіба те рятує, що сусіди принесуть. Що-ж вона винна? Або може Василь винен? Ні! »Така вже доля людей, не тільки в нас, в Солочині, така доля цілого руського народу під Карпатами« — казали сусіди Анни Туряниці, повторяла те саме раз-у-раз і Анна.

— Я не хочу цього плаща! Мені з кримським ковніром! — казала доростаюча внучка Вольфа Дімонштайна.

Вольф Дімонштайн мусів погодитися. Купив. А що-ж йому значать видатки? Це-ж нісенітниця. Недавно дістав таку велику суму з проданого маєтку, чи-ж має пожаліти купити внучці новий плащ з кримським ковніром?

Вольф Дімонштайн жив, як личить. Хоч купив нові, золоті свічники, вироблені в Будапешті, придбав нові одяги, для цілої, десятичленної родини, підшивані кожухами з диких звірів, хоч купив фалаток*) поля — то все-ж йому ще вистане і на нові процеси.

Ох, коб він тепер був ще молодим... Маєтків а маєтків придбав би... А то вже мохом поросли часи...

Не сила!

Нер Шанлен

Кілька днів у Петербурзі

(З французького)

6-го серпня коло 9 г. 30 ми зійшли з корабля і поїхали самоходом до міста. За провідників дали нам жінок, урядничок Інтуриста, спеціально вибраних урядом. Всі вони говорять по французьки і вбрані в сукні, які не схотілаби вложити на себе найскромніша швачка в Парижі.

Ось ми в Петербурзі („Ленінграді“), соняшний день і тому вулиці виглядають ще брудніші, а населення — ще нужденніше, хоч нині шостий день місяця, цебто день відпочинку. Бо в СССР. нема неділь, працюється п'ять днів, а шостий відпочивається. Коли подумаємо, що всі ці люди, так марно убрані — певно вложили на себе свої найкращі убрання, мені стає прикро. Спершу звиджуємо Петропавлівську фортецю, де лежать порохи царів, потім вязницю при цій фортеці. Кілька метрів від неї — великий готель. Я намагаюся сфотографувати його, коли передімною виростає постать провідниці:

— Це заборонене, пане.

В жадній країні на світі не забороняється робити знимки з будинків чи пам'яток. Але тут — заборонено.

Всідаємо знову в авта. Переїздимо славний Невський Проспект, колись — одну з найгарніших авені в світі. Як

*) кустик.

сумно виглядає він тепер! Колишні чудові крамниці — зникли. Є лише кілька брудних крамничок, з — часто-густо — збитими шибамі. Шкло мусить бути дуже дороге в СРСР. Коло дверей кооператив довжезні хвости людей чекають на средства поживи. Дехто заїдає кусник чорного хліба, що приніс з собою. Всі роблять вражіння людей, що знаходяться в великій нужді.

Минаємо два похорони. Один — мабуть якогось комуністичного достойника. Помальована на червоно труна лежить на гандлярським візку. Ніяких квітів. Ніяких чорних драперій. Ніхто не йде в жалобі. Входимо в Ермітаж, що притикає до Зимового Палацу. Нам показують, нагромаджені тут ще з передреволюційних часів, чудові збори голяндських, французьких та еспанських майстрів. При вході до скарбниці, виникає маленький інцидент. Наша провідничка жадає від дам зложити свої торбинки до рук уряднички при дверях. Моя жінка відмовляється.

— Ви не маєте довіря до нас? — питається її.

— Ні, бо ви не маєте до нас.

Наша провідничка розуміє научку, на її обличчі з'являється усмішка.

— Я знаю, завважає вона, що це розпорядження безпотрібне. Тим більше, що скарби, що перед вами — всі під шклом. Але я того не можу змінити.

Входимо до Зимового Палацу до Тронової Салі зі збором старої зброї, що належала до Миколи І-го. І заразже нашу увагу притягають до себе плякати на стінах. Вони мають показати відвідувачам, що для спорудження палаців і для зібрання творів мистецтва, що ви подивляєте, царі обтяжували нарід податками і засуджували його на голодування.

— В усякім разі, завважаю я, ті царі, яких ви так ненавидите, давали працю масі ремісників і артистів, які тепер або тікають з вашої країни або мусять вмирати з голоду..

Снідаємо в Асторії, а звідти ідемо до тих кварталів, які відповідають паризьким Мюет або Буа. Богато людей, що вийшли на прохід, бо свято і погода гарна. Входимо в забавовий парк, сконструований совітським урядом на вір Люна-Парку, і в заряді тогож самого уряду. В вагонетках, порушуваних електричністю, повно людей. В Парижі, в Лондоні, в Берліні, в Стокгольмі, в Копенгазі — ця забава викликає в учасників крики радості, вереск, сміх. Тут — ні. Тут вся „забава“ відбувається серед гробової мовчанки...

Тепер ми серед гарного садку в гарненькім домику. Наша провідничка повчає нас, що це дитяча захоронка. Я відважуюся зробити кілька кроків в сторону маленьких мешканців закладу, щоби поговорити з ними. Але наша провідничка стримує мене:

— Не вільно зближатися, пане.

— Чому?

— Щоби не збудити дітей.

— Алеж вони не сплять!

Ця заборона тим більш немудра, що зараз таки коло закладу знаходиться один з тих огидних голосномовників, які стрінете на розі кожної вулиці в Петербурзі і які під облудним претекстом — бавити публіку, — лише отуманюють її, позбавляючи єдиного способу зміцнення нервової системи — яким є тиша.

Тепер входимо до робітничого клубу, що міститься в гарнім будинку, що колись належав до якогось аристократа. В сальоні гарні мармурові статуї Але на стінах портрети Леніна і Сталіна. Входимо до розривкової салі. В ній — плякати, що представляють людський мозок і нервову систему. Я питаюся:

— Це щоби „розважити“ ваших робітників?

— Так, пане.

— Ну, певно, завважає один з наших гумористів, коли їм у вільні години оповідають як функціонує нервова система, вони напевно мусять дуситися зі сміху!

По стінах — червоні плякати з написами, які ми просимо перекласти. На першому стоїть: „прапор Леніна мусить маяти високо, бо він несе нам перемогу“. Другий — це звичайна лайка на адресу буржуазії.

— Цей заклик до ненависти тим більш недотепний, кажу їм я, що у вас-же є люди, що заробляють по пів мільона річно. Видати ту суму в Росії неможливо, отже вони її переказують своїм дітям, бо виж недавно знову визнали право дідичення. Чи не привертаєте ви так наново буржуазний лад, який хотіли знищити? Чи засади комунізму, які ви хотіли поширити по цілм світі, не банкрутують у вас самих?

На моє превелике здивування провідничка відповідає:

— Ми зробили досвід, ну й прийшли до переконання, що не всі засади Маркса дадуться примінити на практиці.

— Не занедбаю довести це до відома французів, особливо тих, яких покорили засади, занехані тепер вамиж самими...

7-го, поснідавши, я удаюся до галі „Колюмбі“, щоб довідатися новин, які корабель дістав через радіотелеграфію і які подає до відома пасажирів.

— Ніяких новин, чую я від офіцера. Наша стація бездротяного телеграфу опечатана.

Чудово! Отже Совіти, які стрічають нас „Марселезою“ і „Ітернаціоналом“, дозволяють собі робити те, чого зробити супроти своїх гостей не відваживсяби ніякий інший уряд. На цілі чотири дні позбавляють вони нас всяких відомостей зі світа. Це тим абсурдніше для нас, що ми не вміємо читати по російськи, а в Петербурзі нема ніодної французької часописі. Навіть „Юманіте“ не дістанете в готелевім кіоску. Хоч це єдина французька часопись, що має дебіт в СССР. І це дуже характеристично. Що скажете ви про уряд, який заключає до-

говір приязні з Францією, а на свою територію пускає лише газету, що в кожному рядку проповідує безпощадну боротьбу з тим самим урядом, з яким СССР хоче утримувати сердечні відносини?

Спускаюся сходами вділ і йду в напрямку мого возу, п'ятьдесят метрів від мене. До нього дві стежки — одна проста, друга — через бюро Інтуриста. Я вибираю першу. Але озброєний поліцай затримує мене і змушує йти другою стежкою. Мабуть він дістав розпорядження, щодо цього. Світський уряд ласкаво приймає туристів, хоч і не терпить їх. Але попри те, не тільки не лишає їм свободи рухатися як вони хочуть, але ще й трактує їх як в'язнів, приписуючи їм кудю мають йти і змушуючи переходити через свої крамниці, щоби там щось купити.

Нарешті ми за Петербургом — в Петергофі. Відвідуємо палац, що збудував Петро I., бажаючи наслідувати Версаль. Все утримано в добрім порядку, але майже кожна саля, кімната Єлисавети, бенкетова саля, золотий сальон і пр. — повні дурних малюнків, які мають показати, — що та ціла пишнота мала коштувати нарід. З одного боку — великий, надутий пан, в роззолоченім мундурі. З другого — кріпаки в праці і в поті.

— Пишні пани зникли, моя пані — звертаюся я до провіднички, — але кріпаки, нажаль, коли судити з того, що я бачив довкруги себе, — лишилися. Зрештою і Сталін, коли вірити тому, що оповідають про нього, видає на себе божевільні гроші. Чи має він право закидати люксус колишнім панам?

Ніякої відповіді.

Я спостерігаю, що підданці СССР платять за вступ до музею.

— Чи у вас — питаюся — нема дня вільного вступу?

— Ні, пане.

Я не в силі здусити усмішки.

— У Франції, нарід, який очевидно визискується урядом, що тижня має право задармо подивляти національні богатства.

Ідемо далі. Спускаючись сходами вділ, які провадять в сад, я завважую якогось добродія, убраного по цивільному, в звичайному кашкеті, але з рушницею в руці.

— Що це за людина?

— Сторож.

— Нащо йому рушниця?

Провідничка заклопотана.

— Щоби усунути, в разі чого, тих, яких моглиби спокусити богатства, нагромаджені в палацу.

„Усунути“ — це чудово сказано.

Серед людей, що гапляться на нас, бачу я кілька вагітних дівчат в віці між 14 і 15 літ.

— Вони заможні? — питаюся.

— Не думаю. Відколи у нас допущені вільні зв'язки, маємо чимраз менше шлюбів. Зрештою на це нема формальностей. Треба лише заявитися в відповідній бюрі. Таксамо з розводами. Вистане післати до свого чоловіка листівку з повідомленням, що ви не бажаєте більше жити з ним спільно.

— Роскішно. А діти?

— Завжди батько за них платить.

— Навіть коли жінка є повія?

Наша провідничка знизує плечима.

Тепер ми на дорозі до Петербургу. Я ще питаюся нашої провіднички:

— Врешті-решт, ви показуєте гостям лише скарги мистецтва минулого. Чи новий режим, протягом сімнадцятих років, не вибудував якогось палацу, не зродив поета, музика, артиста, якими мігби похвалитися?

— Ні, пане.

— Я власне хотів це почути від вас.

Ось ми в Європейському готелі. Як і в Асторії служба убрана мов каторжани. Незважаючи на нікого, ми ділимося своїми враженнями, які у нас всіх однакові. При наших столі є вільне місце. Метр дотель уступає його якомусь молодому чужинцеві, який не є з нашого корабля і називає себе шкотом. Не зважаючи на нього, ми говоримо далі. По скінченню обіду, молодий чужинець встає перший. Чверть години пізніше, ми бачимо його як провадить приятельську розмову з нашими шоферами. Очевидно, це шпідель, який має підслухувати наші розмови.

— Прекрасна країна!

Тепер нас везуть відвідати дім відпочинку для робітників, який міститься в домі головного інженера (з царських часів) Путиловських фабрик. В сальоні — мармурові статуї, порцеляна. На канапах і кріслах — полотняні покривки. В їдальні — величезне зеркало, кольосальний стіл на п'ятьдесят накрить з обрусом з царськими гербами. Робітники „на відпочинку“ їдять при цім столі страшну чорну бурду, від якої з відразою відмовивсяби спартанець, але вони щасливі, бо їдять на обрусі — з царськими гербами.

Діти!

Питаюся нашої провіднички, як вона звичайно живе. Вона має — з чоловіком два покої, кожний дев'ять квадратних метрів.

— ...І кухню?

— Ні. Одна кухня припадає на шість партій. Наш совет вибирає голову, який уділяє право користуватися кухнею по черзі, починаючи з найстаршого.

— А ви належите до наймолодших?

— Так.

— Отже в якій годині можете зробити собі обід?

— Між 11-ою і 1-ою вночі.

Здивована мовчанка серед аудиторії.

— І цей режим вам подобається?

Цього вже не витримає наша провідничка:

— Мушу вам сказати, що це дійсно не зносимо. Мусимо безнастанно сваритися з ріжними меґерами. Це так нас мучить, що ми рідко коли лишаємося дома. Ми бачимося з чоловіком лише пару годин в день відпочинку.

Потім нам показують палату, де демонструється матеріальний поступ країни Совітів. При вході — портрети Леніна, Ворошилова, Сталіна і інших славних комуністів. Колиб я був бо́льшевиком, це безнастанне тикання мені в очі тими обличчями, і без того не дуже милими, сприкрилоб мені їх назавжди.

Стає пізно. Вертаємо на корабель обідати. Мені оповідають, що залогу заграничного пакетбота, на якій було м. і. кількох комуністів, запросив кілька днів тому Інтурист звідити ті самі установи і музеї що й нас. З властивим їм тактом, совітські достойники урядили віче для моряків і м. і. сказали їм: „Ми зробили за скоро нашу революцію. Перед тим, як робитимете вашу, підготовтеся до неї добре“.

Отже Совіти запрошують до себе „буржуїв“, щоби подивлялися їх країну. Просять їх залишити в СРСР багато грошей. А потім збирають на віче матросів з корабля, який привіз тих „буржуїв“, щоби дати їм кілька рад щодо успішности революції проти посідаючої кляси, тобто проти кляси, яка залишає в країні Совітів так подрібні їй девізи. Більшої чемности, напrawdę, не можна вимагати.

Але слова вічевих промовців лишилися без наслідку. По звидженні міста, залог пакетбота не числила поміж собою ніодного комуніста...

Дальше в програмі Царское Село, тепер — Детское Село. Підчас подорожі переїздимо повз кілька сел. Дещо зелені, трохи поля, кілька коров і це все. Нема — як у французьких селах — курей довкруги обійстя. Але ізби — по тім, що ми бачили в місті — виглядають чисто. Люди не такі брудні як в місті. Діти вітають нас, ми відповідаємо. Зауважую, що багато з них — рахітичні, або хромі і ненормально худі.

Ми в Царськiм Селі. По звидженню палацу, вертаємо до наших авт. Двадцять метрів від нас — кількох хлопчаків просить у нас цигарок. Але на моє велике здивування ніодин не наближається, щоби взяти цигарки, що їм протягую. Нарешті один з них, мабуть найсміливіший відважно виступає наперед, наближається до мене, вириває наглим рухом руки цигарки і втікає чим дужче геть, а його товариші — за ним. Питаюся себе, що за причина цієї процедури, коли спостерігаю двох поліцаїв на бициклетах, які женуться за нещасливими хлопчачками, ловлять їх, і відводять мабуть на поліцію — за жербранину.

О свобода, дорога свобода!

Потім пемо чорну каву з одним кусником цукру — його теж брак в СРСР — і звиджуємо Ісаківську Катедру. Нам показують таблички, які мають довести „абсурдальність“ релігії (з катедри зроблено антирелігійний музей). Підкреслюється, що не треба вірити в легенду про Адама й Еву. Показують карикатуру священика. Видно портрет папи з ображаючими написами під ним. Є й портрет Гітлера, теж з недуже підхлібною оцінкою. Це зрештою має мало значіння, бо лише п'ятьдесят метрів звідсіля, над будинком німецького консуляту, лопоче великий прапор з гачкуватим хрестом.

Я прошу показати мені церкву, отворену для служби. Мені показують. Бачу жінок, похилених в молитві; інших, що цілують розпяття, ікони. Чи вдасться совітському урядові зробити з цих людей атеїстів? Сильно сумніваюся.

Нарешті ми в порті.

— Пані, звертаюся я до нашої провіднички, — ми були трохи за суворі супроти вас. Бо неодноразово, з того, що ви були обов'язані нам показати, вдаряло немило нас. Але ми всі віддаємо належне вашій куртуазії і вашому тактові. Щоби розстатися по приятельськи, запрошуємо вас випити з нами на покладі коктейл. Згода?

Молода жінка червоніється і відмовляється:

— Алеж пане, це неможливе. Ми не маємо на це позволення.

— Від когось мусите ви мати дозволення?

— Від Москви.

Я не можу здержатися від усмішки і уваги:

— Щоби опуститися до стану такого рабства, дійсно не варта було міняти форму правління...

Ми на покладі. Ми покидаємо цей нарід, похилений під ярмом безпорадних зарозумільців. А на другий день, коли бачимо перед собою береги Фінляндії, — привітної, усміхненої, чистої і свободної, нам здається, що по чотирьохденній каторзі в пекельному передпокою, ми входимо до раю...

Юрій Липа

Campus Martius

I

Останніми часами французи цікавляться впливом Віктора Гіго на французьке суспільство зперед франко-німецької війни. Починають підозрівати в нім, офіційним генію III-ї республіки, руїнника духа відпорности французької нації.

Послухаймо. Як знаємо, як по винниченківськи знаймо, бренять слова того пророка зперед кількадесятьох літ. Ось він, цей обожатель »святої льокомотиви поступу«, так заявляє яких два-три роки перед вибухом франко-німецької війни 1870—71 рр.:

»Всі найвищі чинники нашого часу є миротворчі. Преса, пара, лібералізм у торгівлі, метрична система, це все перемішує складники нації у потужнім розчині людськості. Всі залізниці, що здається йдуть у таких різних напрямках, як Петербург, Мадрид, Неаполь, Берлін, Відень, Лондон, спрямовані — до миру. Того-ж дня, як підлетить угору перший повітрянелинний корабель, — упаде тиранія...«

...»Могутній вітер будуччини віє миром. Що-ж можна зробити проти гуртагу радісної братерськості?«

...»Сховай свої прапори, війно! Коли-ж ні, — то ви, злидні, покажіть своє лахміття. Порівняймо роздерті. Тамті мають на імя — слава, ці — голод, проституція, руїна, чума. Перше створило друге. Годі«.

»Чи-ж це ви, німці, нас заатакуєте? Чи ми вас? Але навіщо це? Німці — ви-ж є Вселюдскість. (Allemands, All men). Ми-ж вас кохасмо. Ми — ваші співгромадяни в країні філософії, і ви є наші компатріоти в батьківщині Свободи. Ми — європейці Парижа є з тої-ж родини, що й європейці Берліна і Відня. Франція — то визволення. Германія — то братерство. Чи може слово Свобода з демократичної формули виповідати війну слову з тої-ж формули — Братерству? Мир... Геть зброю! Союз. Спосення. Єдність. (V. Hugo. Littérature et philosophie mêlée. 1867).

Геть зброю! — а по цих словах приходять роки 1870-71, наступають німецькі полки, бють і женуть французькі. У Франції внутрішні заворушення, цісар Наполеон III зникає, Франція — республікою. Щось, як по вступі Директорії до Києва. Але німці зближаються. Що-ж кидає поет в лице кривавим пруським полкам і волі залізного Бісмарка, певне бойовий клич гніву?

Ні, він має тільки слабодухі слова інтелектуаліста. »Навіщо ця інвазія?.. Що ми вам такого зробили?.. Ми-ж є французька республіка... І ця війна повинна скінчитись, бо скінчилось цісарство. Ви знищили того ворога, що був і нашим ворогом... Ах, певне, що ніхто й не думає вас лякати, о німці, препишна арміє, відважний народе, але всеж-

таки можна вам дати пояснення... Я європеець, себто приятель Парижа, я парижанин, себто приятель народів, я хочу вас тільки попередити про небезпеку, що ви в ній знаходитеся, о мої браття німці, я-ж вас подивляю і шаную... Зупиніться».

З гіркістю розглядає сучасний француз твори і постать Віктора Гіго досі так офіційно шанованого французами (G. Batault, *Le pontife de la démagogie: Victor Hugo*. 1934). «Офіційний геній», що його памятники стоять по найменших місточках Франції, що його іменем названі найгарніші вулиці міст, геній, утверджений і в шкільних підручниках, і в промовах послів, — показався тільки генієм словництва, «циганом слова» (*un tzigane du verbe*). «Відкриваємо в ньому, — каже Бато, — постійну мішанину шельмування і наївності, несвідомості і щирости».

Який головний закид ставить молодий Бато і його співбойовники Вікторюві Гіго? Чому нарікає на фальшивість, що її чути у всіх словесних унесеннях Гіго? З таким призи́рством окреслює суспільне значіння Гіго, що целиш «геній висловлювання в приземній формі найбільш низьких стремлінь юрби». Вкінці, як найвище обвинувачення, обвинуватель кидає: «Ані на одну хвилину він не кермував суспільною опінією. Він задовольнявся підхліблюванням їй, ішов за нею нога за ногою». (G. Batault).

Чому раптом сучасний француз відчув фальшивість і демагогію суспільних мотивів Гіго і то саме тепер? Бо власне тепер почуває французький інтелектуальний світ неспокій за сучасність і за будучину галлійської раси. Обудження сусідніх рас, ослаблення власних дотеперішніх традицій і синтез поглиблюють усе більше той неспокій. Гасло духового переродження це гасло молодії Франції; віщування нової доби у галлійській країні і, навіть, у цілій Європі, це — найчастіші мотиви улюблених сучасних письменників, чи то Ж. Ромена, чи Моруа, Моріяка, Кльоделя, чи навіть Мальро.

Проф. Грокльод (P. Groscloade) підсумовуючи в своїх «Великих напрямках сучасної думки в літературі», стверджує значне зменшення впливів не тільки Анатолія Франса, але, навіть, божка' повое́нщини, понурого А. Жіда. «Нині, — каже Грокльод, — гаслом сталося не мистецтво для мистецтва, як ще недавно проголошував Бодлер, лише мистецтво для суспільства».

Біль за своє суспільство — расу переживає сучасний француз так глибоко, що самовпевнена і плітка лірика Гіго наповнює його обридженням. Бо, як кажуть японці, ідеї мало знати й висловлювати — їх треба й переживати. Тільки глибоким переживанням, злютованням із пристра-

стями, може письменник впровадити ідею в твір. Без дрібки письменницької серцевої крові — ідея є тільки звітом на папері, підпорою не життя, а кон'юнктури. І це тепер відчули французи. Лише тепер. Бо ще не так давно з задрістю згадував Ст. Жеромський про вселюдськість французької літератури. Французи, що їх ніхто не гнобить, можуть собі дозволити на вільне студіювання і змальовування окремих характерів. Вони звикли і мають право не турбуватися ані долею своєї держави, ані будучністю свого народу, вони можуть не дбати про те, чи таке чи інше змальовування характерів і подій зашкодить, чи не зашкодить їхньому, відвіків вільному, народові? Вони не несуть за це відповідальности, вони, французькі письменники. Не те — ми — польські письменники, ми маємо великий обов'язок — так казав Жеромський, щоправда, ще в часах передвоєнних.

Як-же справа стоїть в українських письменників?

II

Для сучасного читача творів Євгена Маланюка найвиразнішим мотивом його творчости, найближчим читачеві був би мотив тривоги. Тривоги, що переблискує з одного його образу на другий і освітлює їх, немов раптовні, сині моргівки роз'яснюють горячу ніч херсонських степів.

Та тривога історіософії Маланюка заступає, навіть, такі його сильні мотиви, як мотив українського Риму, як привіт близькій могутності нації. Бо з тої яскравої блакитної високости, він, шалений птах із крівавими очима, шугає просто вниз — у Вальпургієву ніч хаосу, в дисгармонію степових буревіїв, в дикий полин повстань і зрад.

»Зрадлива банка, гетера, божевільна блудниця, плоть віддана темним грозам«, — так називає поет найсвятіше для українця, найсвятіше й для самого поета. Він блюзнірствує, він сам гине, спалений тривожним, задушливим ритмом власного серця. Він проклинає »Дике Поле«, він ненавидить »простори«, де гуляє »вітер-буровій«. Але де-ж є тепер у нас Дике Поле, де ті простори? Нема тепер Дикого Поля. Його вже давно поділили між собою кремязні осадчі, нема глухих просторів, а густість населення там не рідша від пруських земель, тай цивілізація не нижча від земель Варшави. Правдоподібно, жаж обіймає поета (і то є так зрозуміле для його сучасних читачів), що може ще відродитися, може ще далі просторитися Дике Поле українського почуття.

Відрухи на зміну з оспалістю, спізнені пориви і передчасні упадки, ті скоки ритму, та розгойданість почуття в психе України знов може дати »мандрівним племенам — широкий шлях«, знов може зробити з України »розстань-

дорогу орд», знов може зродити незорганізоване, хаотичне почуття — його безголовя.

Цей вираз тривоги і болючого питання на лицях українців так сугестивно схопив один із ліпших наших і світових мініатюристів, Аме́росій Ждаха, в своїм «Руйнуванню Січі». Ціла січова юрба на його мініатюрі складається з самих пар і трійок, що вагаються, що не розуміють один одного, розводять руками, розпитують, розпачають, — хоч вони ще всі озброєні, хоч довкола них іще фортеця, а над ними, на їхніх дзвіницях блищать хрести їхньої віри. Те, що їх єднало, їхня духовна раса, їхнє організоване почуття — тепер перестало єднати, побуджувати, провадити. Вже тоді грізне, безголове, бездольне почуття блукало по Україні. Вже тоді несло на собі безсилий розум, як (на образі Верне) шалений огир несе крізь терни, яри і байраки нагого, привязаного Івана Мазепу-Колединського.

Цей мотив тривоги, безголовости, хто знає, чи не повстав із кінцем кількасотлітнього періоду козацьких воєн і упадку козацької культури, тоді, як літописець із гіркістю констатує, що «рицерській отваги і богатирській діяння предків Сарматоруських плащем ліности увидіх покритий». (С. Величко). Бо перед тим козацькі письменники хоч і згадують «отчизну милу, отчизну кохану», яко «матку нашу зранену rozmaїтими наїздами» (П. Могила), але згадують расу нашу, як організм живий, однолитий із головою і серцем.

Тимчасом мотив тривоги, безголовя в ХІХ-м столітті з'являється в багатьох письменників. Ось — нарід, осліплене дитя, що йому треба вмити очі (В. Пачовський), ось — нарід, гнівний велитень, що зводиться, але не має голови (М. Чернявський), ось — міт, герой поеми, що не має міри в своїх учинках, а «на цім світі ні сну, ні спочинку». (Марко Прохлятий). Тривога сучасного українського письменника за відпорність української, духової раси, за її живучість і здібність до творчости зрозуміла всім українцям. Напруження тої тривоги виросло із свідомістю широчини обріїв українського ренесансу. І коли для суспільства таким важним є питання уніфікації граматичних форм і термінології, то хіба далеко важнішим є справа організації українського почуття.

В цій справі хоч би саме усвідомлення змісту і границь духової раси України вже може зробити багато. Серед соток окреслень України, що ними нас обдарували чужинці, одно окреслення є найстрашніше, в нім є понуре «мементо» для раси. В своїх латино-німецьких реляціях Л. Рінгубер (Rinhuber), австрійський посол у Москві, згадує і про українську країну. Наш край для нього це

земля, де часто *ferro et flammis* (залізом і вогнем) переходять руїни. Для нього „*Ukrania vera est Campus Martius*“ (Україна є правдивим полем битв, пляцдармом).

Campus Martius!... поле бойовищ, побойовище, поле, що не має окреслених кордонів, поле, де ворожі сили (духові чи матеріальні) випробовують себе взімно в сутичках і герцах, як батьківщина! Це хіба найжахливіше поняття для кожного творця, кожного шукача власної синтези. Без гієрархії, синтез, без самоусвідомлення своїх духових кордонів — неможливим є ані зріст і збагачення власних, ані користування з чужих багатств.

Бо в духовім життю Заходу може брати участь тільки предмет, тільки духовий організм, а ніколи — підмет, *Campus Martius*, пляцдарм чужих організмів!

III.

Скільки великих творів світової літератури створила сама туга письменника за глибоким ритмом своєї раси і нехтї до «пляцдармовості» для чужих організмів! Це божеський Фірдусі, боліючи над згнобленням перського духа арабами, пише свою «Книгу царів» — «Шаг-наме» (прегарно в нас віддану А. Кримським), і сучасна вдячна Персія святкує тисячеліття його уродин, як тисячеліття нового розцвіту. Це найшляхотніша постать Польщі зперед ста літ зазначає: «Забогато писали ми для розривки, або для малих цілей» (Лист А. Міцкевича з 1835 р.). Це він просто заявив, що його «Дзяди» були «продовженням війни з 1831 р.», лише не мечем, а почуттям, як додає коментатор (Kallenbach t. II).

Це польська велика трійка на чолі з Міцкевичом потрапила надихнути духову культуру польської раси почуттям відповідальності за ціле життя тої раси. Це вони, властиво, присроїли полякам почування духової пихи, що її не знищили навіть такі факти, як напр. подарування Вавеля в 1913 р. австрійському цісареві, яко «дар народоби», ані сучасна очевидність. Більше, коли з'явилися декадансові «Химери» в Варшаві й безхребетні Пшибишевські й Бої в Кракові, це ще устами невеликих промовляли з глибини століття — великі. Деструкції нарцисизму, снобам ще перед війною кидали в лице слова відваги:

— Ви лжете всі! Ви живете з брехні, в брехні і для брехні! Ви хочете усьпляти загал надуманими брехнями! Тільки сплітаєте і розплітаєте рими! Не бунтуєтеся проти очевидностей життя, але втікаєте від них! Утікаєте до російських країн мрійництва... Так є. Навіть, не пробуєте зміняти життя, лише утікаєте від нього, дезертуєте, емігруєте... Над усею Польщею замережали баню з римів. Райдужні мости перекулення розп'ялися над

руїнами всього... Із серць мистців висновуються мелодії, що в безчинність заколисують душі, і то душі найвибраніші.

А тимчасом, що довкола? Земля зіпд нас усувається, скорчується, як шкіра на вогні! З наших відвічних оселищ виганяють нас! Раз за разом світнить над нами татарський бич!..»

(Варшавська богема. Адольф Новачинський).

Зрештою не тільки в народі, zagrożеному політично, твори письменників організують духове життя нації. Привид *campus Martius* часто виростає і серед найстаріших, вільних націй Європи. Пригадаймо собі Велику Британію і вплив творів Дікенса на англійців. В своїй монографії про Дікенса А. Моруа з подивом підкреслює незмірну популярність цього письменника у всіх канадійських, англійських, американських і австралійських рідинах. Слава Дікенса і сьогодні така-ж живуча, як і в дні його смерті в 1870 році. Постаті, створені Дікенсом, од пана Пиквіка аж до малої Неллі, перебувають серед англійців і творять разом із ними життя.

«Дікенс і досі є не тільки популярним письменником своєї раси, але, можна сказати, що він у великій мірі і досі надає форми цій расі. Дікенс, як дуже добре зазначає Казаміан (*Cazamian*) є одною з тих моральних причин, що заощадили Англії революції.

У великій мірі ділом Дікенса є те, що з публічного життя Англії никли такі брутальні видовища, як прилюдне вицання, або такі санкції, як в'язниця за борги. Це він уплинув на те, що й діти бідаків отримують свою дрібку зичливості й доброти. Врешті, це завдяки йому англійське родинне життя дістало зворушливого й чутливого забарвлення. Мало письменників здобуло стільки впливу в своїй країні, як він, але так само мало хто втілював в собі так докладно свою расу з усіма її, як дрібязками, так і величними почуваннями».

Чи згадувати про роль літератури в усвідомлюванню свого «я» раси, будівничу роль словянських літератур для своїх народів? Чи мало говорять імена Шевченка, Караджича, Міцкевича? Так само роль літератури в спровадженню упадку власної духової раси є велика. Література без відпорности, без гордості, без віри в вищість своєї раси відчиняє кордони для чужих духових організмів, відчиняє шляхи для хаосу несинтезованого почуття.

Це група російських письменників з літ 1890—1914 зробила велике спустошення в російській духовості. Такі постаті, як Андреев, Арцибашев, Купрін, були живою похвалою для апатії культури і розгойдання сліпих інстинктів. Анархічна ненависть такого Горького також зробила своє. Ці всі — «Бездни», «Ями», «Леди», «Саніни», «Красні смехи», це було знищення в духовості того, що пізніше було знищено фізично: доктрин і здобутків російської духової культури. В Андреева персонажі розмовляють ще про те, як вони зроблять з культури «рівне поле»,

з музею образів (Третьяковської галерії) — гарний «ка-
стьорчик» (вогнище), — а по кільканадцяти літах, нашвид-
ко убрана в випадкові формулки, приходить фізична прак-
тика тої духової деструкції. Босяки Горького і садисги
Арцибашева знищили, недавніх панів, надутих Печоріних,
слабовитих Рудінів на тлі «Бесів», «Юдушок», «Мертвих
душ» і «Мелких бесів» декадентщини.

Не можемо відкинути безпосереднього впливу
літератури, навіть, на чин внутрі раси. «Страждання моло-
дого Вертера» свого часу спроводили хвилю самовбивств
по цілій Німеччині, вже в наших часах роман Маргеріта
вплинув на розповсюдження нового типу жіночого життя
(*La garçonne*). Часті є факти впливання письменників
на повстання й перебіг війни, досить поставити рядком
рік 1813 у Німеччині і німецьких поетів, як Арндт, або
німецько-пруську війну і її продовжувателів-письменників,
як Дерулед і Баррес (М. Barrés). Ще недавно Бляско
Ібанес кинув цілу свою творчість літературну і публіци-
стичну на те, щоб згнобити Німеччину в Великій Війні:
висловом його комбативної ідеї є знаний роман «Три ізді
апокаліпсу». На наших очах апостольствує і проповідує
в Європі хрестовий похід проти большевиків росіянин
Д. Мережковський. Той самий Мережковський, що перед вій-
ною не показувався журналістам, не хотів їм давати навіть
власної світлини, щоб цим підкреслити свою нехоть до так
званої життєвої очевидності.

А тимчасом, навіть, у війні, найбільшій життєвій оче-
видності, література починає відігравати велику роль. Лі-
тературою послуговується один із наймогутніших чинників
війни, могутніша від літаків і газів — пропаганда.
Здається, перший Клемансо, тигр, ненависник німців, скер-
мував підчас Великої Війни в запілля німецьких армій за-
троєну ріку мистецьких видавництв (альзатець Hansi
що осмішують і понижують ідеали німецької раси. Зреш-
тою, пригадаймо й часи повоєнні й значіння іншої пропа-
ганди, цих Кесселів, що осмішують українське відроджен-
ня («Наслідник Стеньки Разіна», *Магнан*) цих Маль-
ро, що дискретно вивіщують у своїх романах знані док-
трини з півночі.

Небувале розпросторення в наших часах пропаганди
через мистецтво, якби підкреслює небувалу завзятість
духової війни в сучасній Європі. Духові раси то від-
ступають, то переходять у наступ. Невтральних нема. Брак
відпорности до якоїсь чужої раси — то признання її влади
над собою. Бачимо зріст і відновлення відпорности одних
духових рас, бачимо й упадок, інших — в обійми апатії,
їхню нехоть до творчих зусиль, до витворювання власних
цінностей, відкривання власного організму для *campus*

Martius органічних і чужих сил. Закони цієї духової війни є ще більш жорстокі, підступні й немилосердні для безборонного, як досі були звичай озброєних армій. Перемога в цій війні є більшою перемогою, як спалення сел і виголодження населення. Знищити духовий організм раси, розбити її віру в себе, хоч на деякий час впровадити її почуття в стан пляцдарму, це — найбільша перемога над расою.

По кільканадцяти літах такої боротьби виробився скрізь в Європі, отже і в сучаснім осередку української літератури, тип письменника, своєрідний літературний «Пан Топаз», готовий управляти дефетизм, і поменшування власної раси, навіть, в обличчі чужої. Ці представники т. зв. комерційної літератури бавляться в новаторства типу «Держань» Семенка з 1914 року, або сентиментальних декадентів із ще давніших років. Ідеалом цього типу є досягнення в роді недавнього «Турнею постуф» у Введомсцях Літерацких, правдивого турніру надутости, снобізму й безсилости. Симпатії тих представників «певного запаху Парижа» (В. Панейко про М. Рудницького) виразно спрямовані в бік модерних упадкових явищ, як дещо кльоакуватий роман Селіна, чи дєрвішовська поезія Андрія Белого.

Зрештою, менше важною є їх роля, як творців, важнішою є їх роля, як сіячів доктрини в літературі. Ціла література для них, то одна велика каварня, що вже механічно єднає коло себе культуру так, як в Росії на їх думку єднав самовар. Звідти вони готові «піднести бунт» проти ідеї української гідности й відпорности. Протиставляють свій ідеал «каварні» «касарням» деяких духових культур. Протиставляють пристрастям сучасности — сентименталізм кабінету. Нетерпеливості і напруженості — мадригали і «скоботи». Довічний відповідальності письменника, організатора почуття, — «гонорарну працю». Зобовязань пізнання й будови власної культури не відчують. Попросту твердять, що творення культури нашої великої раси вимагає не більших зусиль, як зусилля губки, що вхлинає біжучу воду. Признаймо їм, що важким ударом для творчости письменників є касарняний режим совітщини, але твердити, що й не меншим лихом було б для українців розповсюдження такого типу «най — найвільнішого» письменника, розпроституованого браком якихбудь обов'язків, верхоглядності газетярства й абсолютною безвірністю.

А однак в Галицькій Землі є й інші постаті письменників. Один із них виріс високо понад усіма і погляд його — над українською сучасністю. Це — великий талант, нищений інтригами, кпинами, умисним нерозумінням, нищений українським комплексом нижчости і власним горінням до висловлення. Це — великий талант, що жив «у

наймах у сусідів» (але не ц. і к. пресі), не раз бойкотований своїми й чужими, не раз оглушений ударами і підступами «лицарів найменшого зусилля», і все-ж — невтомимий. До самої смерті, навіть, у тих хвиликах, коли страшна хвороба опускала його, він вірно, простодушно служив своїй расі.

З закріпавленими від безсонності очима, з «мозолями на душі» від важкого особистого життя, з хрипким від пригадувань голосом служив творчим силам своєї раси, що вони «гнатимуть вас у призначене місто». (Іван Франко. Мойсей). Він, цей великий талант, сам себе в обличчі обов'язку назвав тільки сторожовим псом, «собакою». Серце кожного українця забереться сильніше при вимовлянні його імені, того, чия творчість духовна і життя було символом відпорності української раси і відповідальності за її духову культуру. Сила цієї відпорності й відповідальності була така велика, що тільки з найглибшого джерела могла зродитися, з надмірної любові, з любові до тої раси.

IV

Любов, любов, любов! Це-ж вона — той закон, що кермує письменниками, будівничими своєї раси. Вона єднає письменника і суспільство. Вона, джерело гармонії й симпатії, збогачує радість життя раси. Це з неї, творчої любові, пливе джерело життєвої енергії. Любов, симпатія, що, як твердить Декарт, є найбільшою активною силою в духовім життю. І тому, що та сила має так багато можливостей вияву, — важко окреслити, які-ж властиво є методи впливання письменника на читачів. В кожному разі вони — не в механічному повторюванні якихось гасел, лише в експонуванні літературних фактів: ритмів, постатей, образів.

В роках 1917—1923 українська еліта не розуміла ваги мистецької організації почуття українців, більше вірячи в силу абстрактних теорій. Але вже тоді були голоси, що підкреслювали це занедбання.

«Мужі державні повинні-б були знати, що народ не може держати в голові абстракції, що він мислить образами, пам'ятає лише факти, а тому дайте народові відповідні мистецькі твори і тим направите його думки й душу на бажану вам путь. Тарас Бульба в народі визнається, як жива реальна людина». (Іван Липа. Мої думки).

Дійсно, мабуть, найбільш сугестивним із усіх родів творчості для суспільства, згл. духової раси є той рід, що заселює уяву читачів, живими або, навіть, безсмертними в даній расі постатями. Постаті письменника, а особливо повістяра живуть серед людей, — бо і що-ж для людини є більш ближчим, як інша рідна людина, що вийшла з закоханої синтези письменника?

«Повістяр, — каже Доржелес, — наділяє десятима існуваннями того, хто посідає лише одно існування. Гамлет, Федра, Кандід, батько Горіо, чи пані Боварі це для нас (французів) істоти більш реальні й живучі, як більшість тих нужденних істот, що їх ми змушені щодня розпихати ліктями... Епохи живуть і житимуть у романах більше, ніж в історії... Не в підручниках знайдете правдиве обличчя війни, а в романах. Хто хоче пізнати суспільство першої половини XIX-го віку, нехай читає Бальзака і Стендаля. Досі не знаємо добре французької революції, бо бракує нам повістей з років 1789—1794». (*Une heure avec Roland Dorgés*).

Поза силою, життєвістю і своєрідністю, здається, ці постаті літератури не мають інших підстав до викликання для себе симпатії, до мимовільної «колонізації» душ. Вони живуть в почутті своєї раси не раз в суперечності з моральними, чи політичними переконаннями одиниць. Многі з них, коли проїздять через Україну, перед своїми духовними очима, бачать героїв «Вогнем і мечем».

Ще менше хіба міг мати політичні симпатії до розпещеного російського «баріна», Євгена Онегіна, — такий гомо новус, як Ленін, а, власне, ця поема Пушкіна була його улюбленою книжкою. Взагалі, в підручній бібліотеці диктатора большевиків, як оповідає мемуарист, були твори і дворянина Пушкіна, і поміщика Тургенєва, а не було офіційного генія, М. Горького.

Літературні постаті втілюють (а тим і розв'язують по мистецьки) багато суперечностей бездомного почуття, неназваних, анархічних почувань. І в тім може — почуття визволю, що вони приносять расі своїм існуванням.

Розвій, чи упадок духовної органічності раси не спинається. На наших очах, наприклад, розвивається цікавий процес нової організації російського почуття. Богато в тім є суперечного з офіційними доктринами комунізму. По смерті Леніна, в 1924 році, Крупская (Леніна), вірна доктрині масовізму, протестувала проти ставлення йому пам'ятників і інших виявів почуття.

«Товариші робітники й робітниці, селяни й селянки, — писала вона, — маю до вас велику просьбу: нехай ваш біль по втраті Ілїча (Леніна) не обертається в зовнішні форми висловлювання пошани для його особи. Не ставляйте йому пам'ятників, не будуйте присвячених йому палаців, не урядуйте урочистостей на його честь — за життя свого він не надавав цьому ваги і не любив цього всього. Пригадайте собі, скільки ще є злиднів і непорядкованих справ у нашому краю... А найважливіше, стараймося втіляти його вказівки в життя».

Тимчасом почуття російських активних мас шукало втілення своєї туги за героєм. Ціла наука Леніна була скермована проти вивищування індивідуалізму й індиві-

дуальностей. Ціла доктрина матеріалізму противилася підношенню вартости одиниці в будові історії. Тимчасом сталося інакше. Спочатку несміливо, з діалектичними усправедливлюваннями, пізніше усе сильніше, все швидше, якби заспокоюючи якийсь «голод почуття», немов оселяючи бездомне почування — рікою, напередими озиваються совіцькі письменники, композитори, малярі, різбарі із нераз щирою і закоханою синтезою Леніна, як героя нової російськості — совітщини. По цьому факті — нема нічого дивного в досить швидким повороті до постатей: шляхтичів Пушкіна, бюрократів Щедрина, інтелігентів Чехова, реканонізованих урочисто на останньому совіцькому зїзді письменників. Нема нічого дивного і в тім, що сучасний, найцікавіший совіцький роман — «Петро І-й» О. Толстого намагається дискретно і зручно навязати большевизм до традицій і постатей Петрівського «залізного зажиму».

Це заселювання власного краю постатями й почуваннями, тривалішими від мізерного життя людських одиниць, це велика місія перед лицем власної раси. Почуття органічної єдності раси не спирається на абстракції, теорії чи статистиці, лише на трівалих синтезах її почуття.

В серці кожного українця повинна бути його почуттєва Україна, заселена постатями й почуваннями. Письменник може тут багато зробити. Оповідали мені колишні учні Черкаської комерційної школи*), як їхній учитель, Кней, показував їм, школярам, різні цікаві історичні пам'ятки в Чигиринщині. Між іншим разом з отцем Македонієм в Онуфрієвському монастирі над Тясьмином, в розарії монастиря показав їм старий чернець руїни «військової бурси», української старшинської школи з часів Гетьманщини. Там, у рештках мурів, в дикому винограді, цікаві діти знайшли висічені в граніті мапи: Західньої Еврופи (з Віднем, Краковом і Берліном) і України. Під порохом діти відкрили багато на мапі України: трикутники і чотирикутники фортець і міст з кирилицею писаними назвами (вириті доломцем), ріки, зазначені міцною синьою фарбою, шляхи й тракти, зазначені червоним. Що здивувало дослідувачів, то те, що побачили там незнані для них досі броди на ріках і невідомі шляхи й переходи.

Українська література може таку мапу України з незаними шляхами через Дике Поле і з броддами через глибокі течії вирити на матеріялі, тривалішим від граніту, — в почуттю українських серць.

*) З них на еміграції — брати Силенки.

Др. Г. Г. Скегар, Шікаго

Українці в Америці

Приїхав я до Канади в 1908 р. і пережив чимало з того, що можна пережити в чужому краю. Працював я при всяких роботах: почавши від ловлі риби в Ред-рівер, будови нових доріг на преріях і в скалистих горах Брітіш-Колумбії, працював у срібних і золотих копальнях. В Алясці шукав за золотом. Обїхав цілу північну і південну Америку, шукаючи щастя. Був учителем англійської прилюдної школи на протязі 5 літ. Науку в школах добував своїми власними силами. Своє звання практикую вже десятий рік.

В 1932 р. минає 50 років, як перші українські переселенці почали приїздити до Америки з Галичини. З Буковини почали їхати 5 років пізніше. Це були виключно селяни, які приїздили з цілою родиною, забираючи з собою рілничі прилади, як коси, серпи, ціпи, плуги, а також домашню знадобу, як снувавки, терлицю, варстат до полотна, а дехто навіть жорна. До того треба додати, що кожна родина обов'язково забирала з собою всю свою хатню обстанову, як образи, миски, ложки, подушки, полотна, білля, одіння, потрохи насіння з усіх зел та вкінці грудку „святої землі“. Тепер це може декому видається смішним, що хтось їде за море та бере „грудку землі“, на котрій родився й виховався, зав'язує її в чисту хустину і на шнурочку носить її на грудях. Я також сміявсяби з того, якби не те, що я бачив 21 літ тому коло Нельсо, в Британській Колумбії, як при напрямі залізничої дороги скотився з гори камінь і вдарив у груди одного з робітників — українця з Галичини. Бідака помер, заки довели його до шпиталю, але перед смертю тримав грудку землі в руці та просив, щоби запевнити його жінку й діти в краю, що він умер „на своїй землі“.

Перших переселенців треба поділити на три групи: 1). Ті, що поселилися на фармах і почали господарити; 2). Ті, що осталися в містах та пішли по різних роботах; 3). Ті, що пішли до копалень. Поза тими повстала четверта група, студентів, що не покінчили своїх студій в старому краю й почали приїздити масово до Америки від 1902 р.

Який поступ зробила кожна з груп? Перша група, це ті, що осілися на фармах в Канаді й найперш побудували землянки з дашком з трави та ріща над нею (бурдей), щоби було де скрити дітей перед дощем, вітром, зимном і сонцем. Коли це було готове, батьки йшли на роботу, а мами лишалися з дітьми на фармі та починали виробляти клаптик землі під город. Коли чоловік-батько вертав пізно в осени, то вже заставляв трохи обробленої землі, викінчений бурдей тощо. А часом заставляв

нову дитину, що прийшла на світ, а не раз не заставав, як ко-тре з дітей померло.

Такий стан трівав перших 5 років. Згодом, як наші фар-мері дороблялися, почали ставити собі звичайні хати з двох кімнат і стайні. В самих початках купували воли та ними об-робляли землю і їздили до міста, яке деколи було віддалене на 20—60 англ. миль. Мало хто мав тоді коні, а хто їх мав, той зачислявся до багатих фермерів. Коли фермери трохи до-робилися, переставали ходити на роботу, а посвячували весь свій час на корчування ліса під фарму, або звозили каміння та чистили землю. Тому, що кожний фермер тяжко перебивався на цих початках свого господарювання, тому кожний шанував гріш, а не марнував його на дурниці. Побіч тих, що посели-лися вже давніше, прийшли нові фермери та забирали ще по-рожні фарми. В такий спосіб творилися оселі, а як вже було 20—30 фермерів, тоді канадійський уряд отвирав там почту з такою назвою, яку ці фермери собі бажали. Тому ще сьо-годні найдете поміж списом почт такі назви місцевостей, як: Петрівка, Борщів, Україна, Комарно, Теодор, Лєвів, Олеськів. Але це ще не значить, що наші люди не поселялися в та-ких місцевостях, які носили чужі назви. До таких околиць, що майже в цілому заселені українцями в провінції Манітоба є: Околиці м. Давфін — Етельберт, Окбурн, Розбурн, Мензіє, Роблін, Сенди, Лейк, Гонор, околиці м. Брендон. В провінції Альберта українці замешкали в місцевостях Мондер, Вегревіл, Січ, Київ, Іннесрі, Смоки Лейк, Дервент, Мирнам, Завале, Су-чава, Маноро.

Подекуди в Канаді повстали цілі українські села, як: Гонор або Стюартбурн в Манітобі, Мульок в Саскачевані, або Шандро в Альберті.

Деякі мають вигляд типового українського села: тут побачите малі хатки, криті стріхою, побілені вапном та підма-щені глиною, побіч хати похила стаєнка, попри дорогу викопана керниця з журавлем, довкола хати городець, а в ньому повно васильку, шальвії та гвоздиків. На самій середині села стоїть мала церковця із дзвіницею, а літом тут повно наших людей. Жінки і діти повбирані в народні строї, лише чоловіки і під-ростаючі хлопці вже в англійській нощі. Недалеко від церковці в неділю пополудні сходиться молодь та таки на траві ула-джують танці. Музика складається з цимбалів, скрипки і ситка.

Та треба було 20 років, щоби такі села змінилися. Чому змінилися? Дуже просто чому. Перші і другі наші переселенці не знали англійської мови. Тому жили тісно з собою. Як уже підросли їх діти та навчилися англійської мови, почалися зміни. До дальшої і більшої зміни приходило поволи враз із посту-пом і асимілюванням. Приміром підчас війни ціни пшениці під-скочили до трьох доларів за бушель, а овес до долара і пів. Тоді наші фермери дістали більшу суму грошей до рук. Одні по-чали будувати великі хати й стайні, другі купувати авта та

молотільні, ще інші купували сусідні фарми — а за все це платили великі суми гроша в готівці або брали на виплат. До цього треба додати, що за той час уроджені в Америці діти вже підросли та пішли роєм до школи до великих міст, а повернувши до дому, все приносили новий спосіб думання і нове життя...

Друга група наших переселенців поселилася в містах. Звичайно ця група виконувала найчорнішу роботу за малу плату. Дехто працював у фабриці, дехто при будові доріг, каналів, будов. Інші виїзджали літом на роботи нових залізничних доріг, а зимою до лісів. Ті, що лишалися „зимувати“ в Вінніпегу, тратили всі свої зароблені гроші по готелях „на кулях“ (білярдові салі) та в забавах. Правда, що багато з них висилало гроші до старого краю, а самі забиралися на фарми „зимувати“, бо там менше коштував прожиток. А як приходила весна, то наші робітники знова „записувалися“ або до „ліса“, або на „екстра генік“ (будова або поправа залізничних шляхів), а в осени і в зимі повторювалося це саме.

Третя група — це та, що пішла на роботу до різних копалень і смелтрів (там, де перетоплюють руду та видістають чистий метал).

Історія наших переселенців в Злучених Державах була майже така сама, як у Канаді, з тією різницею, що наших фермерів було в Злучених Державах менше. Почавши десь від 1902 р. почали приїздити до Америки й Канади студенти зі старого краю. Вони разом із тими, що в старому краю покінчили лише народню школу й мали охоту і змогу даліше вчитися, дали завязок першим двом українським учительським семінарям в Америці: один у Вінніпегу, другий в Брендоні, пров. Манітоба. В цих двох семінарях було записано 62 студентів, а першим учителем української мови був п. Т. Д. Ферлей. Мова йде про ті часи, коли в Канаді панувала т. зв. білінгвальна (двомовна) система, на підставі якої, в школах всі студенти попри англійську мову вчилися також української мови. По державних школах, там, де були чужинецькі діти, вчилися в обох мовах, а це право обох мов скасовано аж в 1916 р. (нібито через нельояльність до домінії „австрофільських“ українців).

В цей спосіб в провінції Манітоба (Канада) в Вінніпегу повстав перший український осередок за морем. Тут повстала перша українська школа для українських учителів, тут засновано перші українські товариства, церкви і бібліотеки, тут повстали перші українські часописи. Згодом повстали інші менші центри, як Монреал, Торонто, Форт Вілліам, Йорктон, Саскатун, Едмонтон, Нельсон, Ванкувер, але ні один з тих центрів не дорівняв Вінніпегові по сьогоднішній день.

Що спонукало наших студентів до науки? На самих початках завважили провідники Пресвітеріянської Церкви, що українці в Канаді не мають своїх священників, а як і був який,

то був це греко католик, а не протестант. Щоби дістати українців до своєї Церкви, пресвітеріяни отворили безплатну школу для українських студентів для виховання для себе проповідників. Та наші емігранти, як підвічилися англійської мови, то замість іти на теологію, йшли на фарми учительовати. Знова учительський семінар в Брендоні не мав ніякої церковної за-краски, а був дійсним семінаром, де студент безплатно міг кінчити науку. Коли пресвітеріяни побачили, що їм їхні пляни не вдаються, перестали приймати студентів безплатно, а міністер освіти теж закрив учительський семінар. Та початок був зроблений. Студенти, що мали право III. класи учительського сертифікату, пішли учителювати. Інші дістали дозвіл учителювати, а в зимі ходили до школи. Таким чином повстали підвалини просвітнього руху в Канаді.

Одначе вище описаний просвітний рух іще був далекий від витворення групи українців з високою освітою та повстання професіоналістичної класи. Учителем на фармах міг бути всякий студент, що покінчив 8 грейд (класу), хоч аж за окремим дозволом. Учительський сертифікат можна було тоді одержати по I чи II. р. вищої школи (гайскул), але з тим треба було іще йти до школи на 5 літ себто XI грейд і 4 роки університету. А на це іще ніхто не відважувався.

Перші українці, що покінчили університетські студії в Америці появилися в Злучених Державах Америки. Перший з українців, що одержав ступень доктора медицини в Шікаго в 1893 р. був Володимир Сіменович, другий Мирослав Сіменович (знаний як Сіменс), котрий кінчив медичні студії 1913 року, а в 1914 р. др. Іван Кость Паздрій (помер 1920 р.) одержав з Нотвестерн університету в Шікаго бакалаврат з філософії (B. A.) і докторат з медицини (M. D.). Одначе діло цих кількох перших українців — університетників яких десять літ лишилося без наслідників. Щойно пізніше пішла друга група до шкіл, а ще пізніше пішла уроджена в Америці українська молодь.

В Канаді першим з українців, що покінчив університетські студії зі ступенем бакалавра філософії (B. A.) був Орест Жеребко з манітобського університету у Вінніпегу в 1913 р. За цим прийшли Юрій Шкварок, Михайло Лучкович і Дмитро Якимішак, що всі кінчили філософію на манітобському університеті в 1916 р. Першим адвокатом в Канаді був Я. В. Арсенич, котрий кінчив права в 1917 р. у Вінніпегу. За ним прийшли О. Дик і В. Балешта, котрі кінчили права в 1918 р. як теж П. В. Козяр, Манолій Мігайчук і Василь Свистун, що того самого року покінчили філософію (п. Свистун перший кінчив Саскачеванський університет).

Друга частина українських студентів, що не пішли до (вищої) школи, взялися до національної праці а саме: у Вінніпегу засновано часопис „Український Голос“, де почалося в Америці писати, що ми не є ніякі рутенці а лиш українці.

До помочі став „Канадійський Фармер“, „Канадійський Русин“ (а пізніше „Канадійський Українець“), „Робучий Народ“, „Едмонтонські Вісти“. В Америці появилася „Свобода“, „Союз“, „Гайдамаки“, „Народня Воля“, „Народне Слово“, „Життя“. Потім приходили різні видавництва: релігійні, політичні, групові чи партійні. Одні падали, появлялися другі а в усіх без уговку голосилося одне слово: „Україна“ й завдяки цьому протягом 25 літ замість давних русинів поширилася і прийнялася назва українців. Серед всієї тієї преси не забракло і двох гумористично-сатиричних часописів („Кадило“ і „Вуйко“).

Та національне усвідомлення українських мас в Америці не так скоро поступало якби ми собі цього бажали. Склалися на це різні причини, а найбільше те, що наші переселенці пішли в світ за очі не як українці, але як католики, православні, галіціане, буковинці, русини, росіяне, поляки й румуни. І тоді, коли ми напевно знаємо, що в Канаді і в Америці живе мільон українців, то урядова статистика з 1930 року з Канади і Америки показує, що лише 145.000 записалося як українці. Вправді в порівнянні з минулим і це вже є поступ, бо 30 літ тому назад перепис не бувби показав навіть 145 осіб українського походження.

У звіті урядової статистики з 1930 року знаходяться неймовірні а проте страшні для нас дані: „в цілому стейті Пенсильванія є 16.221 українців, в Нью-Йорку 14.489, в Іллінойс 3.095“. Тимчасом в самім Нью-Йорку мусить бути до 40.000 українців. Зі стейтом Іллінойс таке саме, в Шікаго є рішуче 40.000 українців (не говорячи вже про інші великі міста), а статистика виказує їх у цілому стейті 3.095 осіб!

Майже всі студенти українці в Америці були суспільно-радикальних поглядів. Пресовий орган для поширення соціалістичного напрямку оснував Павло Крат, який зараз по своєму приїзді до Америки оснував часопис „Робучий Народ“, а „Кадило“ присвячено майже в цілості висміюванню священників. Проти „попів“ писалося там страшні речі, аж одного прекрасного дня Крат записався на теологію та сам став попом. В Злучених Державах Америки повторилася така сама історія лише на меншу скалю. Тут соціалістичну думку заступав часопис „Гайдамаки“ і „Народня Воля“. З більшим напливом української еміграції виринала потреба якогось забезпечення для робітника. В тій цілі засновано тому 40 літ „Український Народний Союз“, якого майно під цю хвилю виносить понад три мільйони доларів. Пізніше засновано „Український Робітничий Союз“, майно якого дійшло до 1 мільон 600 тисяч доларів, а 20 літ тому повстало „Провидіння“, (виключно для членів-католиків), майно якого сягає тепер 600 тисяч доларів. В Канаді є „Взаїмна Поміч“, а при різних церквах є окремі заповомогів товариства і брацтва. Ще пізніше повстали фінансово-будівельні спілки, куди робітники вкла-

дали не раз по 2 і пів чи 5 доларів тижнево через декілька років а відтак вибирали не раз великі суми.

В 1914 р. скликано збори до Вінніпегу та вибрано комітет із 18 осіб, який мав виробити всі пляни (підготувати) заснування „Української Бурси ім. Коцка“. Та заки приступлено до плянів, цілий комітет розсварився між собою і більшість комітетових докінчили свої збори в Хлопановій салі (теперішній Народний Дім) де вибрано новий комітет. Меншість, що лишилася в церковній салі, пізніше заснувала другу бурсу (ім. Шептицького) на ст. Боніфакс. Бурса ім. Коцка проіснувала 2 і пів року, бурса ім. Шептицького 8 років.

В 1916 р. в Саскатуні Василь Свистун заснував бурсу ім. Петра Могили і придбав досить велике число студентів. Поміж цими студентами найшлися вже серед старокравчих студентів також такі, що вродилися в Канаді. Ця бурса розвивалася з року на рік щораз краще. Пізніше основано бурсу ім. Грушевського в Едмонтоні, але її згодом злучено з Саскатунською Бурсою ім. П. Могили. В 1925 р. отворено філію Бурси ім. П. Могили у Вінніпегу. Ці три бурси стали великими твердинями українства в Канаді, в яких виховувалися рік-річно сотки молоді в чисто українському дусі. Ціла Канада заройлася від українських студентів, що згодом заповнили всі факультети університетів у Манітобі, Саскачеван і Альберта. Всі студенти-українці в Канаді говорять між собою чистою українською мовою, не лише в бурсах, але теж на вулиці, в театрі, а навіть на університеті.

Крім курсів для професіоналістів, багато студентів кінчило учительські курси, а це дало Канаді поверх 600 іспитованих учителів. Ріжниця поміж 1910 а 1930 роком величезна майже не до порівняння. Коли в 1910 р. українці не мали ані одного професійного чоловіка (фахівця) в Канаді, то в 1930 р. не було вже більшого міста в Канаді, де не булоби українського медика, дентисти чи адвоката. Крім того декотрі з тих українців, що покінчили університетські студії, не вдовольнялися тим, але поглиблювали своє знання на іншому університеті й добували ступень магістра, або студювали іншу ділянку. Звідси часто стрічається тепер серед українців в Канаді абсолювентів з двома чи трьома степенями.

Хоч цей освітний рух прибрав більші розміри вже коло 1910 р., то повної статистики усіх професіоналістів-українців в Злучених Державах Америки і Канади і досі немає. Зусиллями автора цього нарису зібрано на протязі 6 років при допомозі розсиланих квестіонарів (які не все вдостоїлися відповіді від заінтересованих) і на підставі приватних інформацій перші дані до такої статистики. Так зладжена ліста українських професіоналістів в Америці чи то в Злучених Державах чи в Канаді була друкована в „Свободі“ 9 листопада 1932 р.

Ф. Арот

Червоний Відень

Остання публікація братів Таро. — Vienne la Rouge (Paris, Plon), присвячена червоному Віденю. Є це історія блеску і упадку соціалістичної віденської республіки, заснованої Бауером, Ренером і двома Адлерами — чотирма, з яких жадний не був німцем. Історія червоного Відня — класичний приклад катастрофи, яка неминуче стрясается над суспільством, що попадає в руки соціалістичним експериментаторам.

В той час, як монсіньор Зайпель благав допомоги цивілізованого світа для бідної Австрії, в столиці повним темпом розвивався соціалістичний експеримент. Бо в колишній цісарській резиденції — рядили соціалісти. Кожному чужинцеві, що з'являвся в наддунайську столицю — показували її нові чуда. Не хотілося вірити очам. Довкола міста величезні робітничі доми, з яких кожний міг-би захистити під своїм дахом до шістьох тисячів мешканців. Прекрасна новітня архітектура з доступом світла й повітря. Довкруги — простори для прогулок, фонтани, статуї. А в тих домах — тисячі мешкань з двох чи трьох кімнат кожне, чисті, елегантні, з комфортом: газ, електрика, тепла чи зимна вода, салі з тушом, лазні, механічні пральні, машини до прасовання, які дозволяли одній родині протягом одного попудня випрати й випрасувати білизну п'ятих осіб; реставрація, що заступала кухню для цілого дому, і — не пригадую вже в якій дільниці — публична лазня, вся з мармору і міді.

Обводячи по цих великанських муравлищах, провідник бтаємничував вас в цілу геніяльну систему соціальної гігієни, яка опікувалася людиною з днем її народження і не випускала до самої смерті. Несчислимим притулки, де займаються дитиною вже кілька місяців перед народженням, щоби охоронити її перед шкідливими наслідками дідичности. Породини доми, де родиться (тут все оперте на точній статистиці!) — дві п'ятих шлюбних і більш половини нешлюбних дітей. Дітячі бісра з масою урядовців, асистентів і асистенток, які дають вказівки як треба поводитися з немовлятами, як їх годувати, вбирати; бюра, які кожній новонародженій дитині посиляли маленьку виправу („муніципальні пелюшки“), подарунок від віденської соціалдемократії. Доми для підкидків, з фресками на мурах, з гафтованими обрусами на столах, з всякими іграшками. Діточі садки (більше сотки) де під доглядом неминутих асистентів, діти проводять день одержуючи за найменшу суму або й задармо, обід — шістьсот кальорій (ні одної менше, ні одної більше!). Передміські кольонії для хирлявих дітей, Центральна Захоронка з небувалим люксом. Імпозантний замок Габсбургів, де горіли всі свічки, як за

пишних часів недавнього минулого, є притулком для ненормальних дітей. Тут знаходимо люксові іграшки всякого рода аж до кодака включно. Клініки, для всіх хоріб і для всіх органів тіла. Лікарські поради для консультацій перед подружжям, бюро для трансфузії крові, бюро дезінтоксикації, які доглядають пацієнтів навіть як вони покинули клініку; бюро медичних порад при виборі професій; маса шкіл і курсів, де формувалася нечислима армія асистентів, асистенток і опікунів, бо породові доми призначали і їх в випадку, коли не можна було знайти батька і нарешті — бюро порад для здорових і нормальних, про що здавна мріяв Кнок, бо відома-ж річ, що здорова людина це людина, яка не здає собі справи з своєї хороби.

А даліше — педагогія. І цей відділ поставлений блискуче. Педагогічна бібліотека, яка хвалиться, що є найповніша й найліпше зорганізована на цілім континенті. Збоку — інститут експериментальної психології для вивчення діточої душі, і другий, який випускає учителів згідно з наймодернішим планом виховання. І знову геніяльна спеціалізація — курси для відсталих дітей; для дітей, які не люблять відвідувати школу; для дітей, що недочувають і для дітей, що недобачують; курси для спеціально високо обдарованих дітей, шкільні кантини, шкільні лікарі, дентистичні кабінети для дітей, офтальмологічні клініки і т. д., і т. п.

А щоби адмініструвати те все — потрібні були тисячі й тисячі урядовців. В цій Австрії, яку і без того зжирала пляга бюрократизму, покликано тільки в самім Відні — о одинацять тисячів урядовців більше, ніж в 1914. Хоч нинішній Відень, це лиш тінь давнього. Всі ті урядовці — грубо плачені, краще від державних, і наділені всякими привілеями: півмісячна відпустка на новий рік, таксамо в серпні або в вересні, а підчас тих відпусток — подвійна платня (кошти перебування на селі). По спенсіонуванні — платня від 90 до 100% нормальної, а по десятилітній службі — право піти на пенсію, коли того забажаєте, з платнею від 40 до 100% нормальної; спеціальна кредитова каса з найдогіднішими умовами при зятягуванні позичок, обовязкові синдикати і пр.

Підчас як мені показували всі ті чуда і оповідали про них, я все ломив собі голову над питанням — зідки бралися на те все фонди? Звідки черпала їх милосердна соціалдемократія?

Ці фонди знайшов доктор Брайтнер, фінансовий дорадник магістрату. Він був жид, що само собою розуміється, бо з невеличкими винятками, найліпші голови соціалдемократичної партії належали до Ізраеля. У Відні казали: „не всі соціалдемократи — є жидами, але всі жиди — є соціалдемократами“. Для нього справа представлялася просто: з одного боку був пролетаріят, з другого — аристократи, комерсанти, промисловці, взагалі буржуї себ-то ті, які щось поси-

дали. Ходило про те, щоби відібрати від одних і дати другим. А зробити це було дуже просто, треба лиш було налякати посідаючих революцією...

Як в усіх великих світових містах, наступив по війні й у Відні великий брак мешкань. Місто потребувало гроша для збудування нових робітничих домів. Треба було двох чи трьох мільярдів — а це значило вже щось, навіть для країни, яка жила з чужого, запозиченого гроша. Але це дурниця! — рішив д-р Брайтнер. Коли рентерів зруйнувала війна і інфляція, то чи справедливо, щоб власники не зазнали того самого? Сказано, зроблено. З'явився декрет, що передвоєнний чинш за мешкання має бути зменшений о половину, а вплачувати його льокатори могли не в золотій короні, а в паперовій. А цю паперова корона мала вартість одної сороктисячної старої, то властитель діставав кожного місяця лише кілька сотиків чиншу. Практично — він був вивлащений. Щож до льокаторів, то взаїну за те, що вони дістали задармо мешкання, спритний доктор наклав на них контрибуцію на цілі вибудування нових домів. А збирати той податок мав сам власник; він, а не хто інший мусів збирати для соціалістичного магістрату податок, що заступав забраний йому чинш. Хтож в таким випадку мав робити напрями мешкань? Властитель, коли міг... Але такі випадки були рідкі. Звичайно напрями робив магістрат, і очевидно зотягав гіпотеку, а потім ставав сам власником тої чи іншої реальности. Завдяки цій простій процедурі, соціалістичний магістрат Відня став власником більше як третини міста. Але архитвором геніяльного доктора був податок „на збогачення“. Коли ви напр. продавали за 30.000 шілінгів терен, який коштував перед війною 100.000 корон, це була здавалося-б велика страта. „Алеж ні, казав доктор, навпаки, ви ще заробили на продажі масу гроша! Не говорім про золоті корони. Ваш терен ще недавно був вартий стільки, скільки паперова корона — цебто нічого. А тепер ви продаєте його за 30.000 шілінгів, отже маєте майже 29.000 шілінгів зиску. Значить ви повинні заплатити податок від збогачення“. Цей податок забирав у продавця до 25% його мнимого зиску. Але знайти покупця на каменіці, які не несли нічого, було тяжко. Отже продавець звертався таки до того самого магістрату, дістаючи смішно малу суму.

От тими всіми способами Відень знайшов ті мільярди, які були потрібні соціалдемократії, для її цикльопічних будівель.

Рівночасно з цєю фінансовою реформою ішла реформа соціальна: урегулювання колективних контрактів і відносин між патроном і робітниками. В кожнім варстаті з більше як 20 робітниками, з'явилася робітнича рада, яка мала право вгляду в книжки: в менших закладах — був „муж довіря“ робітників, без якого властитель варстату не смів нічого підприємати. Колиж властитель хотів видалити робітника — то мусів платити

йому ще цілий рік. Подібні-ж „мужі довіря“ магістрату знаходилися в кожній камениці.

На жаль життя, звичайне, прозаїчне життя не хотіло числитися з винаходами геніального доктора, ані з шляхетними цілями соціалдемократії. Закон постановляв, що в варстатах, які zatrudняли понад 20 робітників рахунковість контролювалася робітничою радою. Отже під пануванням цього закону патронові відпала всяка охота розширяти своє підприємство. Закон змушував zatrudнювати кожного прийнятого робітника щонайменше 48 годин тижнево. Отже коли патронові потрібна була праця лише 12-и годин тижнево, він мусів зрікатися її лишаючи безробітного безробітним. Податок на службу змусив тих, що тримали її позбутися її і позбавляти масу людей праці. Доктор Брайтнер хвалився, що за мільон, що його, як податок, стягнув за 32-х слуг барона Ротшільда, міг виживляти 10 тисяч дітей. Але барон замкнув свій палац, а наслідок був той, що не лише Брайтнер стратив гроші на виживлення дітей, але й на бруку опинилося 32 нових безробітних... 40% податків ішли на утримання урядовців магістрату, 60% — на оті доми і палаци і на соціальні експерименти, з яких одні були корисні, а другі зовсім безпотрібні. Що року велитенські суми в той спосіб відтагалися від продуктивного ужитку. В елегантних дільницях Відня банкрутство наступало за банкрутством. А навколо міста був перстень покинутих або недокінчених варстатів, що творили разячий контраст з робітничими домами й іншими грандіозними забудованнями соціалдемократії. Безробіття росло в такій самій мірі, в якій угиналася під тягарем податків буржуазія. Відень став містом-моделем. Але це прекрасно адміністроване місто — було зруйноване дощенту.

На початках того не було видно. Соціалдемократія обходила у Відні свої найбільші тріумфи. Урядовці магістрату, і всіх отих інститутів і домів, величезний персонал новоутворених соціальних установ, двісті тисяч мешканців робітничих домів, всі ті, що працювали для міста — як будівничі, підприємці, інженери, артисти — тримали з містом, бо серед загального маразму лише звідти могли числити на замовлення, тримала з соціалістичним містом і маса жидів зі Сходу, яких місто натуралізовало відразу, бо були вони виборці на яких можна було покластися. Ціла та клієнтеля йшла з с.д. партією, брала участь у велитенських партійних маніфестаціях, дефілюючи з червоними прапорами повз ратушу на Рінгу, вносячи оклики на честь республіки, соціалізму і магістрату. Нічого не було в тім усім революційного, в цій купі дрібних інтересів і задоволених, чисто буржуазних, аспірацій. Ані в тих бондах партійних, які сиділи на своїх провідницьких фотелях, запроваджуючи радикальний соціалізм в суспільности такій буржуазній, як і вони самі.

Але скоро сторінка відвернулася. Штучний добробут не тривав довго. Шістьсот мільонів шілінгів, позичених Зайплем

заграницею, розвіялися мов дим, а чудо відродження австрійської господарки — не наступило. Варстати й фабрики перестали працювати, банки замкнули свої віконця. Лишився лише Кредіт-анштальт, який контролював майже всі інтереси країни. Його геніальний директор, Фріц Еренфельд, який адміністрував 56 товариств, мав нещастя спекулювати грошима своїх клієнтів. Тому мусів тікати за кордон, а сам банк — луснув. Кредіт-анштальт правда не був соціалдемократичним, але всеж мав одну спільну точку з деякими соціалістичними підприємствами, нпр. з с.д. часописом „Арбайтер Цайтунг“: від найнижчої служби аж до найвищого директора, цілий персонал складався з жидів, докази, що у Відні, як і деінде, Ізраель знайшов спосіб зайняти міцні позиції на двох протилежних бігунах суспільности — в капіталізмі і в соціалізмі.

А потім всім — прийшов новий уряд, який рішив покласти край експериментам червоних бонц, що руйнували промисл, торгівлю, марнотратили публичний гріш, не журячися про поповнення порожньої каси, і які будували на піску свої картонові палаци... Бо був найвищий час. Як скрізь, соціалізм жив понад стан суспільности. Соціалістична наука вчила, що в „буржуазній суспільности“ — всього вистане для всіх. Треба лиш повними жменями хапати богатства, накопичені в палацах і в кишенях „буржуїв“, треба лиш ділити, не журячися, над організацією продукції, яка запевняла і продукцію і розподіл.

Цього останнього австрійський марксизм не розумів як і марксизм російський. А крім того, не розумів, що своєю системою здеморалізував своюж таки „еліту“. Тому, коли для оборони zagrożеного червоного Відня треба було змобілізувати — соціалістичну бюрократію, ця бюрократія відмовила послуху. Робітництво боролось героїчно, але — хутко переконалося, що битися за Бауера і Дойтча — не було жадного глузду. Червоний Відень впав, як впав червоний Будапешт, червоний Берлін і червоний Рим — з тих самих причин: через утопійність його цілей і їх шкідливість для суспільности, і через брак ентузіазму по стороні мас і вождів. В 1918 р. угорські соціалісти хотіли робити большевицьку революцію — і опинилися під пануванням Горті. В 1922 р. італійські соціалісти хотіли запровадити комунізм — і опинилися під пануванням Мусоліні. В Німеччині соціалдемократія попроварила маси шляхом угоди — і опинилася під ногою Гітлера. В Австрії соціалізм хотів піти середнім шляхом — ні занадто вправо, ні занадто вліво. Наслідком було знищення австрійського соціалізму.

В тім всім мусять бути глибші причини — причини замирання і розкладу соціалістичного руху взагалі, руху, в яким переважають розкладові стремління. Хто хоче шукати доказів цілковитої нездібности соціалізму організувати життя, хай опріч червоної Москви, студіює історію червоного Відня.

Артур Ман

Фінансова кар'єра Мікі Маус

(З англійського)

Захоплення фільмом Мікі Маус а від нинішнього літа ще й „Трьома свинками“ зродило легенду, що творець тих милых постатей одержує від кінових підприємств велитенські суми. Кількома наворотами артист спростовував ці чутки, нарешті щоби остаточно вияснити справу, заявив в пресі, що „Три свинки“ принесли йому всього — 25.000 доларів. А це мабуть найпопулярніший з усіх фільмів. Історія фінансового успіху Мікі Маус є цікавим розділом в хроніці відносин між артистом і підприємцями.

Вот Дісней став славним лише від п'ятих років. Перед ними — п'ять років невдач і розчарувань. Родився він в Шікаго тридцять два роки тому. Коли його родина перенеслася до Канзас-Сіті, зачав шукати заняття в усяких можливих фахах. Між іншим як карикатурист для часописів, але в цім фаху йому не повелось. В той час йому прийшло до голови спробувати своїх сил рисуючи рухливі образки для кіна. Щоби оминути страшне „копі-райт“, в погоні за сюжетами, сплюндрував він всі старі байки. Але кіна в Канзас-Сіті не мали зрозуміння для його хисту.

Брат Дісней, Рой, мав 250 доларів і лихе здоров'я. Вот — 40 доларів і прекрасне здоров'я. Вони зложили до купи свої ресурси і постановили ділити свої майбутні зиски. Працюючи для „Krazy Kat“ пана Мінца, Дісней видумав проєкт свого фільму з мишками. Від того часу він лиш тим займався, що випрацьовував свої рисунки і свої історії. Щоби пустити справу в рух він відкладав кожний вільний гріш. Таксамо робив і його брат Рой.

В 1928 р. зявилися перші рисунки мишок Дісней. Дві спроби були зроблені Діснеєм і Убом Айверксом. Вот Дісней прибув до Нью-Йорку на весну 1928, маючи 1.500 доларів в кишені і два німі фільми, свої перші фільми з мишками. Рухи постатей відзначалися пливкістю, ідеї — були дотепні й сміливі. Дісней і Айверкс досконало пасували один до другого.

Але Дісней здавав собі справу, що успіх його мишок залежав від звукових ефектів, бо звуковий фільм ставав тоді чимраз популярнішим. Перший звуковий рисунковий фільм Дісней був „Steamboat Willie“. Вернувши з цим, майже готовим, фільмом до Нью-Йорку, він запізнався в нім з Патриком Паверсом, властителем кінового товариства, бувшим скарбником в „Юніверсал Компані“ Кароля Лемле. Перше представлення звукового фільму Дісней відбулося в театрі „Кольоні“ в Нью-Йорку в вересні 1928, коли публіка вперше побачила

славну тепер на цілий світ — Мікі Маус. Шість місяців пізніше, з початком 1929 р. запотребування рисункових фільмів Діснея так зросло, що нова серія їх з'явилася на ринку. Ці образки були безкольорові, але їх синхронізація з музикальними ритмами була надзвичайно удача.

Але — було одно велике „але“. Перед артистом стали труднощі в вигляді непередбачених видатків: винагородження своїм музикам, ретушований для досконалішої синхронізації і т. п. Та Паверс позичив йому потрібні суми. В січні 1930, Дісней віддав Паверсові серію з дванадцятьох образків з Мікі Маус, серію з шістьох Silly Symphonies і три фільми другого циклу з Мікі Маус, разом двадцять один фільмів. Кошта продукції тих фільмів досягали суми 116.500 дол., біля 5.000 за кожний: кошта далеко більші, ніж передбачувалося зпочатку. І всеж ця сума не рівнялася й третині загального доходу, одержаного Паверсом з продажі тих фільмів до квітня 1930 включно. До цього місяця фільми ті принесли доходу — 354.000 дол., біля 16.848 кожний.

Теперішні рисунки Діснея значно удосконалені в порівнанні з його першими пробами. Це вже правдиві мистецькі твори. Славні „Три свинки“ вимагали викінчення 12.992 рисунків. Тепер Дісней займається не лише самими рисунками, постатями, а також їх окраскою, підкреслюючи кожний рух відповідними звуковими ефектами ритмованої музики. Ціла ця праця споряджується в спеціальній працівні, гіпермодерно урядженій, збудованій два і пів року тому за ціну 250.000 дол.

Для реалізації своїх фільмів Дісней розпоряджає тепер цілим штабом співробітників, щонайменше дванадцятьма story-men-ами, gagmen-ами і сценаристами. Сорок рисівників творять рухи постатей, сорокп'ять „аніматорів“ приділено до них. Тридцять молодих панянок кольорують непорушні частини рисунків і малюють фон. Є також звукові артисти, спеціалісти на всякі голоси й звуки, монтери, фотографи, „специ“ від кольорової техніки, ті, що пускають фільм в рух, лабораторійні хеміки, і саля для проб. В цій продукції занято загалом 187 людей.

Продукція фільму відбувається відповідно до стисло виробленого плану, а цей план не такий легкий до виконання. Щороку робиться тринадцять рисунків з Мікі Маус, що чотири тижні — кожний. Тринадцять кольорових Silly Symphonies також з'являється що року, теж кожні чотири тижні — одна. Звукова частина дублюється в двох чужих мовах. У Франції Мікі Маус називається Мішель Сурі, в Німеччині — Міхель Маус, в Японії — Мікі Кучі, в Іспанії — Мігуель Ратончіто, в Італії — Тополіно.

Доходи з цих фільмів не впливають правильно. Приплив носить нерівний характер. Довгість життя одного фільму — в цілм світі — від шістьох місяців до п'ятих років. Але фонди для продукції нового фільму забезпечені фільмовим

товариством згори, незалежно від успіху чи неуспіху попереднього фільму. Тепер — Дісней не має вже довгів, і кажуть що може навіть, не беручи зачетів, сам фінансувати свої продукції. Але і тепер — в момент успіху — він має лише стільки фондів, щоби держати в сталім руху своє підприємство — не більше.

Вол. Рещ-Лозовський

Ще з літературного Гуляй-Поля

Ніхто не тямить таких моментів з історії, колиб людям не імпонували великі, світлі постаті — великі твердістю свого характеру, безмежністю своєї відваги й посвяти. На таких спирається доля народів. І нині ще народи творять легенди, що в них роблять богів з своїх вибранців за те, що зуміли викреслити з себе надлюдську енергію й двигали на своїх раменах увесь тягар їх існування. За такими „вибранцями“ народи вічно тужать, а не знайшовши їх у сучасності, посилають тугу свою в своє минуле й з попелу призабутого вигребують „іскри“. Народ тільки тоді вдержиться на поверхні життя, коли, вдивлений у своє минуле, зуміє доглянути там велич свого ж зусилля, зуміє створити свій міт.

Шляхотна роля відгребувати минуле, викликувати його великих духів — належить до красногого письменства. Воно навіязує контакт з традицією, кристалізує ідеали. А сповнить свою місію залежно від того, кого воно „воскресить“, кого „відгребає“, як у втілить у нім ідею.

Кого й що хотів воскресити д-р Осип Назарук, відкриваючи одну сторінку нашої історії — сторінку трагічну, криваву, але рівночасно — величню? Яку місію має сповнити його „Роксоляна“?¹⁾ Яку ідею бажає автор втілити в цій історичній постаті?

У примітках і поясненнях автор пише таке: „Присвячую українським дівчатам сю працю про велику українку, що блестіла умом., милосердям, кровю і перлами. Присвячую на те, щоб вони навіть у найтяжчих хвилях свого народу не тратили бодрости духа... Нехайже ця перша спроба — вжитися в ті часи захопить письменників будучих поколінь української нації — краще і лучше представити ту епоху й найвеличавішу постать її“ (ст. 297—298).

Читачам ясно, що йде тут про найвеличавішу постать, що має світити прикладом, що має будити бадьорість духа. Яка міра надлюдських страждань, надлюдської посвяти істоти, — зробила Роксолянну так величнюю й гідною памяти нащадків? Яка свята ідея горіла в її душі? Чому „величнюю“

¹⁾ Осип Назарук, Роксоляна, історична повість, Львів, 1930, накл. „Нової Зорі“.

називає її автор? А був це ідеал, з яким автор літами носився й виплекав його так, як тільки на це дозволила йому його творча уява. Передусім ходило авторові про душу Роксоляни, бож: „найбільшу цінність має душа людини“ (292). Про цю найбільшу цінність „Радісної Матері Принца“ ходить також нам. „Щось тепле й дуже живе било з її... обличчя... Якась думка... оживляла її личко“ — пише автор (107) і тими словами хоче влити в душу читача щось теплого й живого... „Чудові мрії... шептали їй до вуха, що вона призначена до надзвичайних діл“ (125). І знова нетерпляче читаємо книжку, очікуємо, що Роксоляна „невольниця великої краси й великого розуму“ придумав щось величне, виконав „пляни і діла, якими перевищить Велику Княгиню Ольгу“ (251)...

Читачі, а передусім читачки! Стережіться, щоб Назарукова Роксоляна гадюкою не підховзла до вашого серця! Ось визнання перекінчика-Роксоляни, Радісної Матері Принца: „Визнаю, що нема Бога, тільки бог, а пророк його Магомет“ (147).

Автор — тої думки, що ціль освячує середники. Нехай — але яка ціль Благословенної Хуррем?

...„Пригадалася їй ворожба циганки, що буде великою панею“ (132).. „Вже не журитиметься нічим... Скарби незлічими матиме в руках... Властива кожній жінці жадоба забезпечення себе і будучого потомства відпочивала в її душі — як „насичена боа“ (130, 131). Чиж не варто замінити любови Бога на хресті на любов до скарбів-діадемів?

Роксоляна вибрала ці останні. Чи за це називає її католицький автор „великою Українкою“? Чи радить читачкам йти в її сліди?

Мужчина був теж самотнім ідеалом Роксоляни, серденька-серця султана Сулеймана, а султан „тішився як дитина, що вона не бачила у нім султана, тільки мужчину“ (115).

Що „велика Українка“ знайшла дрібне „щастя“ в обіймах невірного — це для автора не порушує її великості, бо нема „в очах Всемогучого ні менших, ні більших діл“ (274)... Така то ні тепла, ні зимна філософія автора, що про неї з такою погордою й відразою виражався колись „дивний бог джаврів“.

Підчас облоги Відня — „німецькі жінки в побожній екстазі на очах мужів і синів зривали з пальців золоті й срібні перстені, здимали прикраси з голов і складали прилюдно перел монстранціями“ (266). Але так робили звичайні німецькі жінки. Великаж Українка, Радісна Мати Принца, мов насичена боа, легкодушно пристроювала діядемами свою голову, свої пальці й раділа — якто джаври втікали перед Сулейманом, мов „птиці перед бурею“... (271). Але султанка має теж заслуги... Вона була великодушна. Людям зі свого краю „давала окрему милостиню“, будувала кухні.., казала подарувати жидам „Мур Плачу“, а скільки посад роздала! І матері каже, що їй „добре тут“, та що й мати має тішитися, бо „турецького цісаря за

зятя має". У відповідь бабка брала на руки внука й тішилася, що здоровий і гарний (513—215). „Пять разів на день молилася (Радісна Мати Принца), лицем обернена до Мекки“ (279), а коли переїздила „попри дуже сумну й обдерту Церкву Господнього Гробу... не вступила до ної“ (295).

А може Настуня була тим велика, що не скинула з ший маленького хрестика, ставляючи перші кроки до своєї кар'єри? Але скількиж то було людей, що для подібної цілі закладали на себе навіть великі хрести!

„Радісна Мати Принца“ молилась часто навіть до Матері Божої Воротарниці, бож не була певна, „чи всі гріхи прощає“, частенько на прощу ходила, та діядеми вічно маячили перед очима. Чи ж можливо не бачити сина на престолі султанів? Чи можливим є не бути „царського роду“?..

„Я не хотілаб (молилася „велика“ українка) вирікатися церкви, в якій молиться мій батько... Але інакше не принесу полегші тисячам нещасних“ (132).

Ось вона та, типова і для автора, і для багатьох, іже духом з ним, — філософія, що наказує вирікатися віри й ідеї — для тілесної полегші, „нещасним“, і — собі! Філософія, проповідувана автором, і Винниченком, і — о, диво! — „Новою Зорею“!

Нещасний наш авторе, старче Божий, чи лікуєте хоре тіло й хору душу народу, чи творите культ для „татарських“ людей?

Дивіться, наш учений Улеме, як Ваша „давно предсказана“ іде на зустріч кривавим подіям!.. „Внутрі серця свого мала завзяту певність, що досягне свою ціль, хочби прийшлося їй прибити на хрест муки два народи: свій і свого мужа“... (296).

Чи може бути в очах „турецьких людей“ гріхом те, що Роксоляна для султана й діядемів важиться розпинати на хрест муки два народи: свій і його? Ні! Бо власне в цей спосіб вони досягають свою ціль! І гріху за це не мають, бо „незбагнаний Сотворитель дав душі людини свободний вибір між добром і злом, між вірністю й ломанням її“! (106).

Хто прочитав „Роксоляну“, мусить думати, що її автор є турок. Так думав і я, і тільки підпис автора на момент збив мене з пантелику.

Наш любий Улеме! Не бавтеся в педагога! Спаліть свою Роксоляну — бо:

....„Свобідно гнити вам без віри,
І без надії й без любови,
Лиш не свобідно ту отрую
Народу ляти у пісні,
Троїти віру ще живу
В живій, здоровій ще сімі!
В народа рани є глибокі,
Но він не впав ще так, як ви!..

(В. Шашкевич)

Розмова: питається Настуся:

— Скажи мені, старче Божий, чому турки мають свою сильну владу на великих землях, а ми ні?

— І ми все те мали!

— Чому ми втратили? — запитала з великим зацікавленням.

— Бо вірності в нас не було (127).

Пощану до тої вірності ломить в душах читачок і читачів автор „Роксоляни“.

Сулейман остане на віки чистий у споминах свого народу, бо не зраджував його „за чийсь очі — за чийсь спокій“... і вічно ненавидів „дивного Бога джаврів“.

А Ваша „велика Українка“, старче Божий, вже тепер проклята, бо вона тільки „насичена боа“, „християнська собака“, а Велику Княгиню Ольгу перевищила хіба тим, що перша—хрест святий у Царгороді приняла, а друга його на тому самому місці відреклася.

Ваші гріхи, шановний авторе, може вибачить Вам Аллаг, але ніколи не вибачить „дивний Бог джаврів“!

Колиж не маєте довіря до чужих людей, то послухайте ради своїх:

„Не вір тим, котрі других накликають до жертв, а самі нічого не жертвують на ніщо. Це напевно злодії і обманці, хочби по три рази були в Меці, при гробі пророка“ (245).

О. В.

Велика брехня нашого часу

Велика брехня нашого часу — це демократичний соціалізм. Криваві два тижні в Астурії зайвий раз довели справедливість цього твердження.

Соціалісти Галичини не опускають ні одного числа своїх часописів, щоби не повідати „всім, всім“ про „звірства“ гітлеризму. І водночас — обстають за „героями“ Оведа, що боролися „за справу демократії і соціалізму“. Соціалізму — напевно, але демократії? Соціалісти Астурії підняли бунт проти уряду, що мав більшість в легально, на підставі загального голосування, вибранім парламенті еспанської республіки. Чи це значить боротися за демократію? І чи сміють ті, що так борються за демократію протестувати проти „недемократичного фашизму“? Соціалісти Галичини твердять, що гітлеризм та італійський фашизм — збудовані на насильстві, а всяке насильство — гідне осуду. Але, яким правом дозволяють собі виступати проти насильства ті, які оправдують ще огидніші, ще цинічніші насильства, яких допустилися соціалістичні інквізитори в Оведо?

Адольф Фальжероль, самовидець червоної Бартольомейської ночі в Астурії описує її в *Je suis partout* в трагічних

і яскравих барвах. Астурія це осередок еспанського гірництва, де є найбільше збаламучених марксизмом робітників. На чолі повстання стояли соціалістичні послы Кортесів — Амадор Фернандес і Гонзалес Пена і їх колега Теодоро Менендес. Ось з цього повстання кілька сцен... Революціонери арештовують директора копалень в Туроні, Рафаеля дель Рієго, того, що заснував запомогону касу для робітників, внука славного республіканця Рієго, якого гимн став Марселезою еспанської республіки. В цей час забито трьох членів муніципалітету і одного священника. Рієго ведуть на цвинтар до їх гробниць. Він хапається руками закратованої рами, йому обтинають руки. Закрівавленого, ставлять під мур і рострілюють на місці. Кількість забитих була така велика, що трупів просто скидали в ріку... Один революціонер тягне на кінці списа голову старшини. Серед 13.000 червоних змобілізованих з рушницями в руках — знаходяться діти 14-ьох літ...

Щоби добитися успіху — соціалісти Астурії допускаються чисто „макіявелістичних“ метод: посилають до Мадриду брехливі депеші, що в Оведо повний спокій. Це може спізнити прихід військ. Навпаки, через радіо — оповіщають громадян Оведо і околиць, що повсталала ціла Еспанія та що соціалістична революція тріумфує..

Дальші геройські вчинки — підпал університету, театру, ліцеїв, мерії, палати справедливости. З монастиря Домініканів витягають ігумена, катують його, півмертвого розпинають і спалюють його трупа. Інших ченців разом з монастирем висаджують в повітря динамітом... В малім селі Мунека змушують священника драпатися на мур („ти там будеш чудовою метою!“) і — стріляють до нього. До другого, який молиться за розстрілених над свіжою могилою, промовляють соціалістичні кати: „молися, вони тобі віддячуться на тамтїм світі!“.. Він молиться. Йому стріляють у спину і він паде на трупи... Сплюндровано кілька банків. В відділі Еспанського Банку зрабували соціалістичні борці за демократію 14.400 000 пезетів... Подібні сцени відбувалися не лише в Астурії. На мові соціалістичного органу в Галичині це називається, що „працюючі еспанці по геройськи боронили своїх прав“ (Гром. Голос ч. 40).

Ця вакханалія тревала два тижні. І тільки, змобілізувавши регулярну армію, мароканців і літаки — удалося здусити революту, піднесену проти демократичного уряду більшости — соціалістами, сторонниками демократії і воєрами насильства!

Хтось мігби думати, що це вибрик засліплених, що це — кривава практика, яку не апробують вожди і теоретики соціалізму. Хтоб це твердив, помилився-би. Перед нами статті відомого теоретика австрійської соціально-демократії Отта Бауера в Кампфі і їх коментар в „Der Neue Vorwärts“ (4. IX.). Соціалістичні автори підводять підсумки віденської революції.

Вони остро заявляються проти реформістів в партії, проти тих, які, навчені досвідом Берліна й Відня, відкликаються до розваги робітничої класи і стараються її стримати від гвалту і революції. Вони перестерігають „наївних“, які уважають „теперішній поворот (гітлерівської Німеччини і Австрії — В. О.) в стан середньовічного варварства — за стан переминаючий“, який скоро мине. На думку Vogwärt's'a це помилка, а коли вожди соціалізму піддадуться їй — то хіба заміняють Маркса і Енгельса — на Толстого і Ганді... В Kampf-і твердить Бауер, що колиб не було віденської революції, то може лишилася би при житті партія, але „не було би вже соціалізму мас“. Лише віденська революція „забезпечує соціалізові життя в серцях і в мозках соток тисячів пролетарів“, забезпечує „рятунок соціалістичної ідеї“. А „товариш“ коментатор питається: „Чи є соціалізм тою великою ідеєю, що обіцяє нам майбутнє, яка потрапить піврати за собою маси, чи ні? Чи, може соціалізм є тільки наукова комбінація мудрагелів, цікава лише для нашого мозку? Чи ми нічого не навчилися з великих чуттєвих вибухів нашого часу?“ Соціалістичні автори протестують проти „утілітаристично раціоналістичної психології просвітителів 18-го віку“, яку засвоїли собі соціалістичні реформісти і кличуть їх — на шлях Астурійських „товаришів“. Vogwärt's питається — „як пояснити явище, що гітлерівський режим, ...в масах класово свідомого пролетаріату ще має широку опору, яку не захитала навіть Бартольомейська ніч 30 червня? Чому в німецькій пролетарії, який більше утерпів під диктатурою, ніж австрійський, нема ні дрібки тої сили опору, яку бачимо по тамтій стороні Дунаю? Людям, які так вірили і так глибоко були зігнуті противником, якому ще вчора дивилися просто в лице, тяжче знайти свою давню віру, тяжче піднятися“.

Бауер апелює до насильства проти гітлерівського режиму — в ім'я демократії, хоч факт є, що гітлеризм прийшов до влади як сила, що здобула собі більшість народу шляхом демократичних виборів; як сила, що — сам Vogwärt's признає — ще має опору в широких верствах пролетаріату!

Який глузд цього словоблудства? Глузд такий: коли Гітлер удається до насильства — палить марксовські книжки — це зло! Колиж соціалісти удаються до насильства і палять бібліотеки, університети, катедри і живих людей — це добре! Коли шляхом демократії здобувають більшість і владу соціалісти — це добре! Коли тим самим демократичним шляхом приходять до влади несоціалісти — це зло! Соціалізм любить закидати противникам „готентотську мораль“. Як назвати їх мораль?

Подібну гру провадить соціалізм і у Франції. В ім'я демократії він насильно викинув науку релігії в школі тої країни, якої величезна більшість — віруючі католики. В ім'я демократії — він хоче накинати країні волю кількох робочих

синдикатів. В ім'я демократії — він противиться ревізії конституції, противиться референдумові, відкликові до волі суверенного народу, щоби могла безкарно робити свої гешефти радикально-соціялістична кліка скомпромітованих аферою Стависького. В ім'я демократії, в ім'я свободи зборів — розбивають соціялістичні палкарі збори антисоціялістів в Парижі, в ім'я свободи слова — не дають говорити противникам комунізму, і в ім'я боротьби з „насильницьким фашизмом“ Блюм плакав з люті, що уряд не пішов за його радою, не змасакрував б лютого на Площі Згоди — так, як хотілося його соціялістичному серцю — париський нарід, який кричав — „геть злодіїв!“.

Останні події в Німеччині, у Франції, в Іспанії (не кажучи про Росію) здерли маску з демократичного соціялізму. Вони показали, що кождісінька фраза соціялістичної доктрини й агітки — є брехня: і фраза про засаду більшості, і фраза про вшанування волі народу, і фраза про боротьбу з насильством, і фраза про те, що соціялізм „виборює авторитет засадам загально-людської етики в практичній житті“ (Пушкар — „Націоналізм“, ст. 126). По цих досвідах соціялізм остаточно встав перед нами, як — велика брехня нашого часу...

Оскільки мужніші і відважніші є ті, що чесно кажуть те, що думають: ті що отверто борються з великою брехнею нашого часу...

Денис Лукіянович

Співець гуцульських гір

(Сильвета людини й поета у 100-ліття його народин.**)

„Моє щастя в Буковині, в горах. Не знаєте, кілька там краси та поезії! Хто не може на Україну, та там народнього духа вчитися, то хай іде між гуцули, в Розтоки, у Шипіт, у Сторонець“.

Це зразок Федьковичевого ентузіазму для його тісної батьківщини. І справді, другого такого, як він, надхненного звеличника гуцульщини — немає.

До 14. року життя Федькович не кидав свого вимріяного раю в Сторонці над річкою Путилівкою у вижницькому повіті. А хоч на 15. році довелось помандрувати світами, він не відірвав свого серця від гуцульських гір: увесь він приріс до них, болісно тужив за ними. А треба було йти! Батько був мандатором — панщину скасували, він не мав спромоги вислати сина на науку до Відня. Осип скінчив у червні 1848 р. другу клясу реальної школи, вищих кляс

*) Юрій Федькович (Осип Гординський) народився 18.VIII 1834 в Сторонці-Путилові.

у Чернівцях не було, практика в конторі черновецького купця Добрянського молодому мрійникові не панила, от і впала йому дорога в Молдаву: на найближчу весну він рушив із землеміром Чунтуляком, як його помічник. Не сам привид синіх верхів, не тільки шум зеленої фої забрав син гір на дорогу. Він виніс і хмарку на молодому обличчі, зроджену в недібраному подружжі, яким були його батьки, тимто нові його знайомі в молдавських містечках вчитали на його обличчі вираз внутрішнього болю.

Але й скарб мав Осип здому. Найстарша сестра по мамі Марійка, славна на всі гори співачка, добачила іскру Божу в його очах, що споглядали, наче крізь мряку, і вчила його найкращого, що сама тільки вміла: він узяв її пісні в приполи, казки й гуцульські повіря всипав у писану тайстру — тимто маляр і поет Роткель у молдавському містечку Нямц відкрив у ньому поета і вводив його в царство краси.

Так минула Осипова молодість, на 19-ту весну остригли новобранцеві кучері срібними ножицями. Срібними, бо він був учений...

Військо тоді було сліпою вулицею для тих, що збилися з життєвої путі. В таку вуличку і Гординський загнав свого одинака в осені 1852 р. Тим радніш, що рік тому виїшла полегша: кожний інтелігентний юнак, що, вступаючи до війська, склав іспит і таксу, діставав титул кадета з правом до офіцерського ступня. Десятилітня військова служба — це найважливіша доба для Федьковича: вона припала на час розквіту людини, таланту, взяла безпутнього в ризи, була йому життєвою школою й етапом формування (чужі краї, чужі держави, воєнна кампанія проти Італії); вона дала багату тематику поетичній творчості, а воєнна хуртовина навіть зродила першу українську Федьковичеву пісню; вкінці вона дала Ф-ві сяку-таку безпеку у формі вислуженини. Все це була нагорода за його тугу за гуцульськими горами. Ще дві справи: військова служба скріпила у Ф-ча його демократизм*), винесений уже здому всупереч мандаторсько-панським забаганкам батька: вижидуючи 6 літ і 6 місяців офіцерської зірки, Ф-ч братався з легіями буковинського 41. п. п. і — як каже „тільки милих хвилин життя їм винен“. Тоді стояв полк у Семигороді. Але на короткий час (півтора року, від літа 1859 до лютого 1861) перевели його до Чернівців і там Ф-ч познайомився з Рудольфом Найбавером, з Ант. Кобилянським і Костем Горбалем. Найбавер, високоінтелігентний чоловік, естет, учений і поет продовжав працю колишнього учителя Роткеля. Виїмковий чоловік, фантаст і реформатор Кобилянський, педагог і публіцист Горбаль переконали Ф-ча, що він повинен служити Україні; освідо-

*) Гл. Поезії О. Ю. Федьковича з передмовою Д. Лукіяновича стр. VI, XVI—XIX.

мили його національно, познайомивши його з наддніпрянською літературою, українськими етнографічними збірками, та втягнули його в тісні літературні взаємини з галицькими шестидесятниками; надрукували його перші твори особним випуском („Слово на Слово до редактора „Слова“, тобто Дідицького) і запевнили доступ до літературних журналів (Вечорниці, Мета, Нива).

Рік 1861 був особливо щасливий для поетичної творчости Ф-ча: в Чернівцях він пізнав інший, чарівний світ і тужив за ним, був свідомий, що „боянство“ (укр. поети) прийняли його в свій круг, і ці два почуття: туга і свідомість перших авторських успіхів надхнули його до інтензивної літературної праці; тоді Ф-ч написав більшість поезій надрукованих (1862 р.) Дідицьким, вони принесли йому славу поета, після Шевченка — найбільшого. Колиж у січні 1863 р. Ф-ч захорів і вістка про це дісталася до „Вечерниць“, молоді громади, у Львові і в краю, наймали Служби Божі за його здоров'я, збирали грошеві складки для нього, слали до нього листи і телеграми.

Очевидно, тепер уже тісно було Ф-чеві в однострої підпоручника і він рвався в інший світ. Колиж ще перебував важку фізичну недугу, а разом з тим повторилася психічна (перебута вже раз у 1861 р.) така сама недомога, він на весну 1863 р. виступив з війська. По дорозі до дому спинився в Чернівцях, змінив рим-католи. обряд на православну віру*) прибрав ім'я Юрій і щойно тоді поїхав до Сторонця, де прожив 13 років і пару місяців.

Чи до Сторонця тужив поет у Семигороді? Так і ні. Серце його рвалося в леліаний, зачарований світ гуцульських гір, але тільки на те, щоб ухом схопити нові акорди, вічно зелених борів, буйних вихрів над скелями і бистрих потоків; щоб око натішити блакитом чистим, щоб духу набрати з гуцульщини і — поїхати далі. Бо мрії несли поета на львівський Парнас, де він бажав з'явитися так, як його прихід заповів Кобилянський у „Слові на Слово“, де почесне місце признали йому проф. Ціхановецький у Гайдельбергу і Тургенєв. Тимто й просив поет Танячкевича, щоб йому виробив будьяку, скромну посаду у Львові. Не вдалося і поет у Сторонці, на материзні осівши, зірвав гіркий квіт цикорії. „Треба мабуть — писав він до Танячкевича — кобзу на клинок повісити, а самому до ціпа, до коси взятися“. В іншому листі Ф-ч мріє про куточок далеко від дому і господарки — тоді писав-би Довбуша. Колиж на весну 1864 р. Танячкевич і молода львівська громада поздоровили Ф-ча з Великоднем, він, зворушений відписав: я не варт привітів, я зледащів!

Таке щире самообвинувачення вирвалося гордому Ф-ві

*) Цю подію затаїв поет перед найщирішими друзями, бо ніколи й ні перед ким не признавався, що був охрещений на римо-католика.

з підсвідомости в хвилину глибокої інтроспекції. Була це гірка правда. Ї він сказав голосно, але потайки, в заміну за це і в боротьбі з противною силою він створив у своїй душі таємний резерват і замкнув у ньому життєвий заповіт, свою мрію про короля гуцульських гір Довбуша. Від зовнішнього світа він замкнув це психічне ядро ледяною стіною, але якби не воно, йому не було-б життя. Хоч струмок буде нести Ф-ча вниз, він уперто буде змагатися за свою мрію. *)

Для світа виглядало-б так: Маєш хату, поле, вислуженину — сідай, пиши. Але Федькович не був ні крамар, ні філістер: „співак у такого пана служить, що його ні впросити ні вмолити“. Ф-ві треба було за далекими горами тужити й бачити їх у мріях, близько треба йому було мати таких людей, як Найбавер і Кобилянський. Після того, як йому в 1861 і 62 році по всій Галичині виспівали шумних пеанів, Муза повинна була піднести його на недоступні верхи. Тимчасом у Сторонці господарка ждала і господаря і господині, мама як мама — бажала за сином-офіцером зажити гордоців на всі гори, а син вдягся в сердак і нехтував панським товариством. Так зродилась у поета дилема: він, простолюддя і молода громада — по цей бік, „вороги“, „пани“, „німці“ — по той бік. Молода громада далеко, а близько було це сіре середовище, неграмотні гуцули, прегарний об'єкт до обсервації. На жаль, перспектива зникла, бо пропала віддаль: Ф-ч увійшов у масу а до того на місце дисциплінозаного військового життя з годинником у руці — прийшло безкрає призволяще. При такому психічна недомога, принесена з війська потайно підкошувала духові сили, гасила поетичний вогонь і забাগнювала чисті джерела творчости.

Чому ні, найшлися якісь заняття, що на місце військової служби теж регулювали Ф-ів свобідний час. Отже двічі був він двірником (війтом) у Сторонці, був повновласником усього околу в сервітутовому процесі з великою посілістю (домініями), учив діти у начальника суду, був шкільним інспектором на вижницький повіт, був редактором у „Просвіті“, очевидно, не скидаючи свого табу — сердака з плечей. Як редактор у „Просвіті“ (від 22.7 1872—1.10 1873) Ф-ч, перебував у Львові, інші заняття не вимагали цього і він тільки виїздив на комісії із Сторонця, отже залишався в давньому середовищі і в сфері відечних впливів цього середовища.

До Львова спізнився і Ф-ч на 9 років і спізнилися ті, що його запросили. Студенти, що колись писали до нього чулі листи, починаючи від слів: братчику солодкий! Кобзарю наш! і т. д., розіхались, заняли посади в краю. А від стар-

*) Поезії стр 447 „До Черемошу“ в Диких Думах.

ших, від „панів“ і професорів повіяло холодом: Федькович-гуцул*) не вмів знайти спільної з ними мови, але не так через принципові розходження (тих майже не було!), як тому, що годі було налагодити товариські взаємини, навіть в редакційних справах. Ф-ч, не виповівши формально служби, втік до Сторонця.

Так виглядала перша в житті Ф-ва стріча з освіченою громадою. Не вся вина по його боці. Прочитайте спомини Верхратського про Федьковича**), досить було таких двох Верхратських на весь Львів. Пригадайте собі арбітральність Ом. Партицького***) пригадайте собі, що він — не в злій думці — до Ф-ої коломийської збірки поезій вибрав слабші речі, залишаючи ліпші, і маєте досить. Варто згадати, що в часі побуту у Львові Ф-ч був частим гостем у Драгоманова (в ту пору перебував Драг. теж у Львові). Драгоманов відвідав Ф-ча ще й у Сторонці і видав його новелі в Києві (1876 р.).

Після повороту до Львова, Федькович ясно бачив, що йому нічого вже робити в Сторонці. Вирвався він колись із війська, недавно з „Просвіти“, прийшла черга тікати із Сторонця. В саму пору (1876 р.) наспів зазив від батька на смертній постелі в Чернівцях і Ф-ч поспішив туди, щоб уже не вертатися в гори. Всі мости палив він за собою, бо вже й з галичанами були нитки пірвані. А лихих педагогів мав він з них, так і справдилися слова Драгоманова про них і про самого Ф-ча: „Ф-ч видався мені капіталом, котрий і сам себе не вмів вжити і ті, що навколо його не вміють, і котрий через те щодня просто пропадає“****).

З гуцульських гір до Чернівців не полетів путилівський сокіл, він волочив уже підстрелені крила; зранив його кристик у „Руси“ (ч. 17. 1867 р.), але зранив тоді, як сокіл уже низько літав. Після 1862 р. Ф-ч, крім „Диких Дум“ уже мало цінного написав. Довго працював над Довбушем і написав його, але тоді він уже нагадував собою героя Гавтманової драми „Затоплений Дзвін“.

Коли Львів не врятував Ф-ча, то щож казати про непросвітно-темні Чернівці? Сидів там Ф-ч, зїдав батьківську спадщину, коли збіднів, перенісся далеко за місто і там прогинули його передміські низи. Духова його праця за час від 1876—1884 р. це астрологія. Черновецька громада нічого не знала про нього, він не знав про неї, треба

*) „Я лиш в простім стані щасливий бути можу, бо ще лиш в простім стані добре серце, гонор, поезію можна знайти, а де інде? рідко, або цілком ні“.

**) Злобні відумки І. Франка, Львів, 1907 стр. 15.

***) „Федьковичеві поезії, коли треба, то друкуйте. Я можу розпоряджуватись ними по власній волі. Химер Ф-ча не опасуюся“ (з листа Партицького до ред. „Правди“ в 1868 р.).

****) Австро-руські спомини, 1889 р. Львів, ст. 179.

було щойно Ол. Кониського з Чернигова, щоб у 1884 р. приїхав до Чернівців, відкрив Ф-ча і віддав його під опіку найдіяльнішого тоді члена чернов. громади Ів. Тимінського. Цей перевіз його зразу у середмістя на житло, згодом до „Руської Бесіди“. Від тоді (1884 р.) Ф-ч закинув астрольогію, дозволив (від 1. І. 1885) підписувати себе як редактора новозаснованої „Буковини“, написав для „Бібліотеки для молодіж“, декілька навчальних віршів і казок. У 1886 р. відсвяткувала „Руська Бесіда“, з нею Галичина й Буковина 25-ліття Ф-вої літературної праці, під кінець грудня 1887 р. в'н викінчив драму „Богдан Хмельницький“. Це була лебедина пісня Ф-ча, дня 11 січня 1888 р. він умер.

Не стало співака і звеличника гуцульських гір.

Федькович був високого росту (при війську служив у гренадирській сотні), огрядний, плечистий, русавий, короткозорий, з видатним, анемічним обличчям. Так описують його очевидці. На тлі їх споминів і Ф-вого листування можна собі відтворити його вдачу.

Він зарані дозрів; у пору дозрівання був соромливий, як дівчина, нервовий, в його обличчі можна було вчитити глум, відразу і біль*). У зрілому віці Ф-ч не хитався між радістю, і смутком, як це найчастіше водиться — натомиць звичайно бував байдужий, а рідко коли захоплений. Бо він не достроювався до оточення, скорше замикався перед ним, вглублювався в себе і на висотах духа був самотний. Перебував у товаристві, але добирав собі нижчих, бо такі не зазирали йому в душу, дозволяючись зверхніми виявами щирости. Ані реалізм, ані практичність не промовляли до Ф-ча, всю вагу він бачив у психічному житті і мріях, притому замість аналізувати зміст життя, він привязував більше уваги до його форм, тимто жив він із гуцулами, не доцінював інтелігентної львівської громади.

Почерез важкі, ближче незнані психічні заворушення і не-домогои, перебуті в 1861—1863 рр.***) дійдемо до містицизму Ф-ча, а в звязку з усіма цими поміченнями можна добачувати у Ф-ча схізотимічну вдачу, що відповідає його атлетичній конституції***).

В дитинстві Ф-ч перейшов дуже інтензивно Едипів комплекс****) і саме це заважило на всім його житті, головню ж

*) Спомини Роткеля у Маковея „Життєпис О. Ю. Гординського-Федьковича“ стр. 73.

**) Мій лікар описав мене несповна розумним (irrsinnig, schwarze Melancholie) — писав Ф-ч у 1861 р. до Кобилянського. — Тут за моїми горами коснула мене. Лікар каже, що як я свою тугу не укою, то нема мені відки багато жити (лист до Горбала 1862 р.). Годинами прийде мені така манколія, що сам себе не тямлю. Стали люди мене боятись, да і я сам за себе не боюся (1863 р. лист до Танячкєвича).

***). E. Kretschmer, Körperbau und Charakter, Verlag J. Springer, Berlin 1929.

****) Теопію-акціом Едипового комплексу гл. S. Freud, Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse (Intern. Psychoanalit. Verlag. Wien)

на еротичних справах і на його взаєминах з батьком. Як відомо, Ф-ч лишився нежонатий і відмову двох сватаних дівчат не дуже взяв собі до серця, а коментарі до цього подає Маковей*). До батька відносився Ф-ч з ненавистю. Очевидячки, до хоробливого стану долучилося тут ще й виховання і те, що Гординський був зненавиджений у цілому околі мандатор.

Екскурзію в ділянку психопатології я зробив тому, що зачіпив її Маковей і то — хибно й непотрібно. Коли-ж уже зачіпив, повинен був доказати зв'язок між нею і поетичною творчістю Ф-ча.

Світовідчужання у Ф-ча було песимістичне („з мене великий песиміст“), тимто якийсь час він студіював Шопенгавера**). У філософії Ф-ч загалом любувався, але знані досі матеріяли до його життєпису, на жаль, ані цієї квестії не виясняють достаточо, ані питання про лектуру Ф-ча. В „Диких Думах“ крім песимізму є сліди „світового болю“ (Weltschmerz), у „Довбуші“ ще й містицизму.

Ф-ч був задумчивий, мовчазний, годинами міг слухати інших, а свої думки не виявляв. Був поважний, може й суворий, але за цю неприступністю крилася щирість супроти щирих. Він ображувався легко, але й неслід було дослівно брати, що в гніві наговорив він, чи написав. Можна було й перепросити його, як не зараз, то згодом.

Демократизмом перенявся Ф-ч щиро і довів його до скрайности, отже крім додатніх наслідків відбилися на ньому й лихі. На завжди лишився ворогом конвенціональних „панських форм“, от у літі 1885 р., коли офіційно зложили йому привіт два студенти: іменем Надніпрянщини Арабажин з Чернигова, іменем Галичини Калитовський, він, завжди такий гостинний — привітав їх теж офіційно і в розмову не вдавався.

Ф-ч був дуже чесний, побожний і доброго серця, ніколи нікому не відмовив підмоги, своє майно роздав, гроші розживив. Був він незвичайно точний, робучий і сумлінний. Про це свідчить його праця в громаді, в шкільництві і в сервітутовій комісії тай незвичайні успіхи в тих ділянках. Через нещасну свою вдачу, слабість і недостачу доброго проводу Ф-ч змарнувався. Він сам це сказав у ювілейному році (1886) аж двічі. Коли після святочного обходу просили його подати свій життєпис, він сказав: „Я належу до тих, що вмирають при дорозі“. Просили його, позувати до портрету, він кинув: „Звихнене життя!“...

„А я вам кажу, що прийде небавом чоловік з гір гуцульських... соловій вам заспіває!“ Такими словами А. Кобилянський заповів появу першого випуску Ф-их віршів***).

*) Ор. cit. стр. 500, 518.

**) Д. Скитський, Духова структура Ф-ча, Дзвони 1834 кн. 8-9.

***). Слово на слово (1861 р.).

І вслід за цим заповіджена пісня сміливо злетіла; зпід Чорногори злинула на всю Галичину і понеслася понад непрохідні кордони. Співав її великий поет західніх земель, перший і найбільший до появи „Великих Роковин„ і „Мойсея“. Справді, Федькович це перший галицько-буковинський поет, що був читаний і друкований на Великій Україні, бо його мати там породила, де вірли воду пили, і співанок його навчила stodзачать і чотири. Народня стихія видала Ф-ча, так як Шевченка, народня пісня була його вчителькою. Коли А. Кобилянський переконував Ф-ча (в Чернівцях 22 II 1860 р.), що замість німецьких повинен він віршувати українські пісні, відказав йому Ф-ч, що він українець і цього не соромиться, що по-гуцульськи добре уміє, але української історії не знає, що писати по-українськи не вміє, хоч кирилицю читає. Але свого він не відцурався і як „явний доказ“ показав він Коб-му думку „Нічліг“, написану в таборі цід Кассано 1859 р.

Вояцька недоля, страждання і кари вояка, його тривога перед боями і смерть на чужині; невтишена туга вояка гуцула, що на своїх крилах аж до Венеції приносить казкові привиди Чорногори; величання Гуцульщини, української землі під нотку споминів про минуле; гуцульські і буковинські краєвиди; кілька тем дискретної еротики зтушованої на взір народньої поезії; кілька тем про славу гуцульських гір і Буковини; навязання взаємин між співаком і громадою — оце лірика й епіка Ф-ча з першої доби його творчости, виспівана з поетичним жаром, з правдивим, щирим чуттям. Іскра Божа, запалена цим чуттям не згасне і краса слова не полиняє, хоч мало не всі його жовнярські пісні для нас, після р.р. 1918—1920 — це тільки пережиток по той бік пройдених стовпів. Далеко не таку вартість має більшість поезій, друкованих після збірки Дідицького (в 1862 р.).

В одній із дальших, зладжених до друку збірці п. заг. „Дикі Думи“ поет здебільша закryw лірику під поетичні описи Черемоської долини з надбережними горами, під гуцульські повіря, під пригоди співака Марка, що хотів би співати на давній лад (у романтичну добу Ф-ої творчости), „як небесні навчали“*), але „...терном заросли путі, хоч душа, кажуть, рада-б в рай“. Марко співає на „новий стрій“ про зраду в любові, про рідний край, де одно тільки горе, про „світ“ (чужі краї), де теж один тільки сум і зло. Вернувся Марко в свої гори, але й тепер бачить тільки недолю. Розчарування, зневіра. — Чи про одно ще співав я їм? але один дрiмав, а другий хріп з усеї сили, старі про кози говорили, — нащо й грати, коли чорт ма кому...

Так зобразив „гуцул-невір“ у 1876/77 р.р. своє життя і працю за останні 8—9 років, як уже розірвалися сердешні

*) До маймуrowого ангеля, Поезії стр. 409.

нитки між поетом і вибраними галичанами, коли йому здавалося, що німецькі поезії принесуть йому славу, на яку Галичина вже скупа була. „А я з кобзини струни змок, та, гай, у кліть з нев“.

Поет дотримав слова, але не тому, що зарікся писати, а тому, що вже не спромігся натягнути на кобзину давні струни. Тоді він пригадав собі побожні пісні й діточу літературу, заграли в ній давні проблiski його таланту і сили слова; проблiski тай тільки...

Не зівяла до нині вічно свіжа й жива краса Ф-вих новель. Їх тематика взята з Гуцульщини, автор малює в них красу гір, гуцульський побут, зображує гуцула дома й на чужині, при війську. Хід і розвиток цікавої акції незвичайно жваві; психічна аналіза тільки натыками зазначувана, синтеза (вчинок дієвої особи) втиснена в зв'язок кількох сильних висловів. Барви тла і малюнку яскраві. Чиста, гнучка й м'якодійна мова, полет і динаміка ядерного стилю такі оригінальні й мистецькі, що завжди наново захоплюють читача. Недиво, що Тургенєв не мав для них слів похвали.

Гуцули у спізненого романтика Ф-ча це не сучасні пролетарі, не пасивні нуждарі. Гуцул у Ф-ча, не знаючи біди і жури, празникує, гуляє, і — дуже падкий на дівчата — стає до лицарського двобою за кохану. „Гуцульська славо, яка-ж ти крівава!“ Гуцул у Ф-ча радісно шумить і тішиться життям. Веселість і радість мають у нашому житті не менше, а таке саме право, як смуток і жура. Від смутку наша тямка тікає, до радісних хвилин повсякчасно біжать наші спогади. Такою радістю осяяв Ф-ч свої гуцульські „повісті“, вона дала їм силу і чар.

Вибір із Ф-чевої лірики і без-мала вся його белетристична проза перейшла до історії літератури, як тривалий вклад. Поза цим залишив він обрядові і релігійні пісні, драми, популярні оповідання. Якщо-б Маркіян Шашкевич мав був спромогу свої кличі за народню мову скріпити сильнішими творами, ніж писання „руської трійці“, перші відродини Галичини були б тривкіші. Галицькі шестидесятники надрукували і поширили в краю наддніпрянську літературу незрівняної, іманентної вартости. А проте їх праця мала тривкі успіхи саме тим, що під їх прапором станув теж земляк, і то співак з Божої ласки. Він високо зняв і непохитно піддержав прапор чисто народньої української мови і проголошених пробоевиками ідеалів.

Це розпалені його словом огні, принесені з гуцульських гір, це його ясна зірка, і вона не померкне без огляду на те все, що і як грав на його кобзині гуцул-невір.

Саарська проблема

На щомісячній засіданні товариства заграничних журналістів виголосив фон-Папен реферат про проблему Саари. Папен особливо близько зв'язаний з саарським басеном, бо сам з нього походить. Понижче подаємо зміст відчиту, з статистичними матеріалами з „Handbuch zur Volksabstimmung“, А. Грабовського і Г. В. Санта.

Розглядаючи дослівно текст версальського договору, можна думати, що Франція заняла Саару тільки з господарчих мотивів, на підставі свого права до репарацій. Аджеж „в заміну за знищення північно-французьких копалень вугля і як завдаток за несплачені зобов'язання“ мировий договір давав Франції необмежене право власності в копальнях вугля Саари. Це був акт самоволі, що, в суперечності духови програми Вільзона, розглядав населення саарського басену, як приналежність до вугля, що переходив на п'ятнацять років у застав Ліги Народів.

Цих п'ятнацять років минає в січні 1935 р. і тоді, по думці версальського договору, мусить прийти до вирішення трьох питань: чи хоче саарський басен злучитися з Францією, з Німеччиною, чи має лишитися сучасний стан з режимом Ліги Народів. В саарському басені, що числить 700.000 людей, є 99% німецького походження. Ясний, отже, вислід голосування для всіх неупереджених, але, у Франції віддаються химерним сподіванкам, що населення, у великій частині католицьке, а політично належить переважно до соціалдемократії, — відхилить поворот до Німеччини Гітлера. Це є, однак, марна спекуляція, бо за ледви в кілька тижнів від повстання Німецького Фронту, вступило до нього 93% населення, щоб спільно голосувати за Німеччиною.

Деякі проникливі французи вже давно побачили безвихідність становища для Франції. Вони радили своєму урядові вияснити питання Саари безпосередними переговорами. Подібне пропозиція ставив, для пригадки варта підкреслити, райхсканцлер Гітлер у своїй великій промові в парламенті. Тоді пропозиція райхсканцлера Франції спільну нараду, в який спосіб перевести поворот саарського басену з найменшими потрясеннями для обох національних господарств. Цей вихід мав бути пропозиційний потім саарському населенню під голосування. Пропозиція канцлера лишилося однак без відповіді Франції. Розмови над проблемою Саари продовжувалося на терені Ліги Народів. Навіть заграничні часописи, як Journal de Genève, який в жаднім випадку не є пронімецький, звертали увагу, що марні французькі сподівання, бо не можна сумніватися в перевазі при голосуванню сторонників Німеччини. Осо-

бливо в Італії пізналися на імперіялістичних плянах французів відносно Саари і часопис „Faszista Lavoro“ коротко означив пропозицію Гітлера як найкращий засіб до розв'язки саарської проблеми на мирній дорозі,

Тепер зновуж французькі сподівання зачепилися за господарчі відносини в саарським басені. Як з цим стоїть справа? Вуголь і залізо є двома продуктами, що надають своєрідне значіння саарському басенові. Хоч басен займає тільки 0.4% загальної площі Німеччини й обіймає тільки 1.3% загального числа німецького населення, дає він 9% німецького камінного вугля, 19% продукції вальцовень, 20% сирової сталі, 22.3% то масової муки і 25.5% сирого заліза. Можна пізнати з цих даних, що саарський басен є в дійсності дуже пожаданою країною. Хоч хвилює ця країна є втиснена до французької митної орбіти, і панує там франк, зв'язок з Німеччиною є ще дальше дуже міцний. Що дня ще йде 40% саарського вугля до Німеччини, а подібно стоїть справа і з залізом і зі сталлю. Передусім однак Німеччина влила до Саари дотепер більше німецького гроша через дальше виплачування пенсії, рент, обезпечень, ніж виносять власні вклади саарської держави. Як що не наступить тепер поворот її до батьківщини, тільки лишиться вона як до тепер під Лігою Народів, то відпадуть ці всі виплати, в наслідок чого важко потерпить населення Саари.

Тому, що французький уряд знає, що вільне голосування булоби рівнозначне з поворотом саарського басену до Німеччини, змагає він, щоб його відсунути, хоч те голосування по думці версальського трактату має відбутися в січні 1935 р. Для цього знайдено два закиди: перший — питання поліції при голосуванні, другий — запорука свободи тих, що голосують за Францією. Поліцію при голосуванні зовсім відкидає не тільки населення Саари, але також і інші держави не бачуть її потреби. Відносно другого питання — займав не раз німецький уряд становище і також сам Папен заявив, що ніхто не потерпить за своє голосування. Це є зрештою самозрозуміле, бо голосування є тайне і до того перепроваджене буде не Німеччиною, але Лігою Народів. Однак Франція під запорукою певности голосування розуміє щось інше. Коли утікало з Німеччини багато неарійського і марксистського елементу, велика його частина удалася до Саари, в якій деяких примістив в місцевій поліції Нокс. Але вони не мають жадного права голосу, бо не походять з саарського басену, та всеж таки хочуть за помічку Ліги Народів задержати свої становища. Самозрозуміле, німецький уряд відкидає це. Що ця політика оборони німецьких емігрантів стала великою помилкою, це починають пізнавати вже і в Англії. Там велика частина преси висловлює бажання, щоб льондонський уряд відкликав англійського представника саарської комісії, бо в противному разі нещасливі потягнення цієї установи підуть на рахунок Англії.

Франція провадить — це треба отверто сказати — дуже

небезпечну гру з послідовним пересуванням усталення речинця голосування, бо цим завдається страшний удар так сильно підкреслюваній нею „святості договорів“. Жадна діалектика французьких дипломатів не може поставити під дискусію факту, що по думці версальського трактату має відбутися голосування над саарським басеном у січні 1935. Якщо голосування в тому речинці не відбудеться, то в такім випадку Ліга Народів ломить версальський договір і Франція під ніякою умовою не має права покликуватися пізніше на „святість трактатів“.

М. Л.

З пресового фільму

Останній місяць краща преса стала ареною завзятої полеміки (в галицьким розумінні цього слова) — між прихильниками і противниками гетьманства. Діло, Нова Зоря, Хлібор. Шлях, Мета — заповнили цілі шпальти гетьманською справою. Епітети, якими замінялися де-які противники, нагадували найсоковитіші парламентарні вирази. А зачалося все — ізза анонімних статей в протєтманськїм дусї в »Бюлетинї Польсько-українськїм«. Як легко дають наші редакції вивести себе з рівноваги.

В ч. 22 Назустрічі інтерпеляція: як пояснити таку чудасію, що той сам Ростислав Бидик, який у Нових Шляхах друкував свої твори під власним іменем, тепер так нагло заппидючився на своїх вчорашніх однопартійців? «Потім — ряд »дотеців« в стилї Назустрічі: з прїзвища... Добре так п. Бидикові! Нащо був такий необачний, що друкував себе в Нових Шляхах »під власним іменем«? Як би друкував так, як напр. М. Рудницький або Ф. Федорців — під псевдонїмом, все булоб добре і може редактором Назустрічі став би. І — нащо пападає »на своїх вчорашніх однопартійців«? Це гріх, якого большевізани з Назустрічі ніколи не дарують: що був комунїстом — вибачать; що став активним протїкомунїстом — ніколи!

В Вогнях пише д-р В. Старосольський в анкетї про молодь: »Вам не вільно, якщо ви справді молоді, відрікатися від великих соціальних, політичних, моральних Правд тільки тому, що заломаний духом теперїшній »світ їх відрїкається... Вам вільно і ви обовязані критикувати ідеали батьків. Але не вільно вам їти від цих ідеалів назад. Ваш шлях мусить вести тільки »вперед«... Справедливо, лише — що значить »їти вперед«? На нашу думку, напр., їти за с.д. »Впередом« — це значить їти не вперед, а назад — до тої руїни моральної і матеріальної, яку бачимо в Росїї, в Еспанїї, яку ледві стримав в Італїї і в Німеччинї фашизм. Думаємо теж, що коли уживається таких непевних термінів (»вперед«, »Правда«), треба їх точно означати, інакше сказане не матиме змісту.

Рідна Мова (ч. 11) вертає до теми, чи т. зв. академічний правопис є большевицький, чи ні. Якого правопису нам триматися — про це мають рішати фільологі. Але що правопис декретований большевиками в 1933 р. є явнобольшевицький — це не підлягає найменшому сумніву. Ухвалений він був не з якихось фільологічних чи наукових мотивів, лише з мотивів політичних — щоби як найбільше наблизити правопис український до російського. Зміни, пороблені декретом (скасування Г і Ї) — запроваджені з тих самих мотивів, з яких за царату запроваджувалося в укр. мові силосімі І зам. І та Ї зам. И, — щоби українська мова виглядала не на окрему, а на »іспорченний російський язык«. Так було тоді, так є і тепер

Тому і правопис, запроваджений Москвою на Україні в 1933 р. — є правопис політичний, більшовицький, якого ми не повинні триматися.

Je suis partout (ч. 205) оповідав, як «товариші» Жид і Мальро говорили в Парижі про совітський рай. Претекстом для російської маніфестації був — звіт зі зїзду Літсовхозу в Москві. Парижський сноб Андре Жид оповів, що єдино свободними письменниками на світі — є російські письменники. Потім донесено про приступлення до АЕАР (асоціації револ. письменників і артистів) «знаного рентера і порнографа» — Віктора Маргеріта, який в спеціальному листі виливає своє захоплення порядками в імперії Сталіна. Потім голандець Еф Ляст захоплювався найновішим винаходом Чека, авторською «самокритикою». Далше (все за французьким журналом) — «Мя Еренбург, череватий і нахабний семіт», поясняв з нагрітостю дрюю в голосі, чому совітська література є вища за буржуазну і особливо за французьку (присутні французи бли браво). Читачі і аджатори «Ля Гарсон» — протестували проти «порнографізму» буржуазної літератури. Мальро — повчав здурілу аудиторію, що в Світах нема опозиційних письменників не тому, що цього не хоче ГПУ, а тому — що нарид не хоче. Далше оповів про «Челюскіна», який ратував товаришів з ідеалізму; і тут же кончував героїв Франції, які, коли й ратують кого, то виключно з мотивів матеріяльної винагороди (і знов присутні французи бли браво). З уст Мальро довідалася аудиторія, що СССР — це єдина країна, де високо тримається... гідність людини. Доказ — «ентузіязм» праці на канальських роботах на Білім Морі... І тим цинічним і огидним ідіотизмам, голошеним, очевидно, в злій вірі — прислухалися до 3.000 людей! Не дивно, що у Франції росте реакція проти міжнародної наволочі, що з Еренбургами і кравими снобами, старається допровадити Францію до тої моральної і матеріяльної катастрофи, до якої вони вже допровадили Україну і Росію.

Знаний критик, редактор, учений, новеліст, співробітник Діла, Н. Шляхів і Сигналів, — д-р М. Рудницький друкує в Назустріч поетичну статтю про — одну квітку, колиш дуже популярну в старім Єгипті, її про перфуми, названі в її честь. Ну, і що тут дивного? питає читач. Не булоб нічого дивного, колиб нашого поета до його архитвору натхнув, скажім, рисунок тої квітки на старовинній єгипетській вазі або на образі знаного маляра. Але його натхнуло що інше: отворення нової крамниці з перфумами, з назвою тої квітки у Львові... Відкрилася крамниця —, і вже готова реклама, пардон — поезія в прозі, ціла нібито літературна стаття з запахамні з ерудицією. Де лише не черпають своє натхнення редактори з Назустріч! М. ін. — ніби витяг з реклами з брукової преси, — читаємо в цім архитворі: — «Не треба аж читати Гавельока Елісса, щоби знати, як сильно любовне захоплення залежить від вражін запаху... Так по такій заохоті всі куховарки асенають до новоотвореної крамниці по нову перфуму! Подумати лиш, до якого поетичного натхнення здібний М. Рудницький, коли береться захвалювати крам, в якого надзвичайній вартості удалося переконати власителів фірми нашого... «літерата». Тішмися, що отворилася ще одна українська крамниця у Львові і нормальна річ, що преса її рекламує — але в відділі реклами. Назустріч вибрала інший спосіб. Почекаємо, а в слідуючих числах може з'являться поетичні реклами на пасту до черевиків, на порошок проти блощів або на нову систему безшумних інсталцій в певних убікаціях. Далеко зайде з таким редактором симпатичний орган «літератури і мистецтва»...

В часописі українського спортового союзу Готові (ч. 26) знаходимо статтю — «Естетика і спорт» (за М. Б-ейом). То правда, що за М. Б-ейом, але й за ЛНВістником, де перед 4-ма літами в ч. IX за 1930 рік — знаходимо статтю: М. Б-ей — «Спорт і краса». Власне з ЛНВ і взяли Готові свою статтю. Льволянство вимагало би точного цитовання. Можна не любити цитатів, але не до того степеня.

«Вперед» орган чеської соц.-дем. партії в Ужгороді для «самоотвержених малоросіян», в ч. 21 — 1934 містить інформації про відвідини Закар-

паття міністром справедливости д-ром Дерером. Пан міністр виголосив декілька лекцій. Своїм слухачам — русинам та мадярам він підкреслив: а) що «в республіці, на чолі якої стоїть Т. Масарик, не може бути утиску» і б) що «належати до республіки Масарика є велика честь».

Таке «марксістське» пояснення п. Дерер, як соц.-демократ, позичив, очевидно, від поворотимів — московських комуністів. Бо останні дуже довго запевняли українських комуністичних малоросіян, що бути під проводом вождя світової революції т. Леніна є велика честь.

В популярнім чеськім журналі *Přítomnost* з 29 серпня ц. р. в репортажі Франтішка Глязера з подорожі по СРСР читаємо дослівно таке: «відвідали ми редакцію найбільшої київської газети *Пролетарська Правда*. ...Редактори майже всі українці, а порозуміваються найліпше жидівським жаргоном, другою мовою тутешньої країни».

Коментарі, як то кажуть, до цієї слов'янської зустрічі — зайві. Залишається хіба додати, що київська радіостанція за останній час падає програм в значній частині по жидівськи, особливо чомусь в неділі. Наприклад, 4. XI. цілий день був такий «міжнародний» програм.

В парижським Укр. Слові (ч. 82) читаємо, що найбільше, що нації потрібно — це „єдність і однодушність“. Були вони — було добре, прийшли „міжусобиці“ — стало зле, пише автор підполковник Омельченко. Очевидно, такі погляди мусять привести до солідаризування з Новою Зорею: в ч. 83 цитата з Н. Зорі про „анархію і міжусобиці“, хоч і з застереженнями, але і з увагою — „здорові і правильні думки“. Що ці думки ані здорові, ані правильні, що їх безліч разів збивала історія, — про це нераз писав і „Вістник“ і ЛНВ, щоби знову до того вертати з приводу статті полк. Омельченка... Але в ч. 83 замітка про гарний і цінний відчит“ одного молодого поета м. и. співробітника „Нсвих Шляхів“, „Назустрічі“, „Сигналів“ і пр. Чи думки п. полковника про „єдність і однодушність“ аж такі всеобіймаючі?

В ч. 16 *Zet* уміщені переклади поезій Вістниківських авторів: Е. Маланюка під заг.: 1) *Bezduzna głuchość* і 2) *Znowu ścielisz stepowy kilim...* (Вістник 1933, I) і О. Ольжича під загол.: 1) *Modlitwa* і 2) *Wizja* (Вістник, 1933, III).

Бібліографія

Улас Самчук — Волинь — роман-хроніка у 3-х частинах, частина перша, Б-ка „Дзвонів“ ч. 2. Львів 1932, стр. 216.

Треба цілком виразно ствердити, що розвиток прози на терені УССР, який заповадав такі надійні перспективи, (Хвильовий, Антоненко-Давидович, Підмогильний) тепер є остаточно перерваний.

Підсовітська поезія українською мовою ще дотліває в віршописаннях таких проблематичних українців, як Кулик та Первомайський, а навіть часом блисне у випадковій збірочці ще „неусвідомленого“ комсомольця. Але в царині підсовітської прози дослідник має перед собою такий закінчений образ суцільної руйни тематики, стилю, врешті мови, „що навіть, коли сучасна малоукраїнська мова на сторінках совітських друків й утримується довше, то найближчу добу треба буде затитулювати чимсь вроді „російської школи в укр. літературі“.

Таким чином, тягар відповідальности за долю літератури в цілому, а прози зокрема, хоч-не-хоч, пересувається за межі УССР.

Надмірне завдання, але не дивлячись на все це, спостерігаємо приємно-парадоксальне явище: література поза УССР цей тягар несе

і це завдання виконує. Досить вказати виразні імена Л. Мосендза, Ю. Липи, У. Самчука.

Книга, що її маємо перед собою, є справжній твір справжньої літератури. Цим сказано головне. Понадто, є це один з творів тої міри і тієї структури, що їх кваліфікуємо, як повісті (в окремій випадку — роман).

„Волинь“ Самчука (який дебютував в ЛНВ-ку) не є ані вязкою фрагментів, ані конгломератом оповідань, ані донедавна модним, „репортажем“, ані навіть канонічною (отже б. м. мемуаристичною) хронікою. Є це — незалежно від всіх своїх браків — організм, що живе й пульсує власним, волею письменника наданим йому, окремим життям. Тим життям, що ним чарівно й чудесно живе лише правдивий твір мистецтва і що його завжди бракує літературним імітаціям, якимиб каліграфічними чи стилізованими вони не були. В цім — таємниця творчості. Для спізнено-скептичних сучасників пояснимо більш „технічно“: твір Самчука, як справжній твір, є матеріалізацією духової енергії, а не лише зшитком задрукованого паперу з паперовими постатями і паперовими ситуаціями. Без напруження цієї енергії, без цього морального зусилля — творчість буде удаванням, а твір залишиться мертвим, хоч, може, й зовнішньо інтересним, і — на певний час — навіть голосним.

„Волинь“ переступає розміри хроніки, хоч автор сам її так затулував. Немає потреби переповідати тут т. зв. зміст повісті: читач познайомиться з книжкою сам. Зрештою преса (що несподівано чуйно й однозгідно, хоч і однобічно, відгукнулася) ширше зупинялася на фабулі й проблематиці книги. Скажемо лише, що твір Самчука присвячено тій верстві нашого народу, „що вяже нарід з землею твердим, нерозривним вузлом“, верстві, до якої розмірів віками редукувала й редукує історія нашу націю... Світ цієї верстви, що становить якби мікрокосм нації, відтворює Самчук у всій його повноті і тому книга його не хроніка, не лише хроніка, а, скорше, селянська епопея, що підіймається до височини майже героїчного епосу і переходить локально-натуралістичні межі часу й простору. Не гублячи ні на мить звязку з реальним „грунтом“, автор осягнув в своїй творі емблематичности символу, притім органічно-живого і — в своїй реальности — страшного.

Сама „повнота“, якби „самовистарчалність“, цього селянського світу є страшною ознакою історично-національної скалічености народу. Багатство постатей і характерів в нім зраджує, власне, спараліжованість і рудіментарність тих елементів нації, що, затиснуті в тісні розміри того світу, не можуть рости, розвиватися всебічно; не можуть дати справжньої повноти, органічної гієрархії в соціальній симфонії, що їй імя: нація.

Ось — батько героя, яскравий зразок організатора, лідера, вождя, — в умовах національної повноти він вирісби на увесь свій героїчний зріст. В зредукованім, „клясовім“ світі він мусить назавжди залишатися калікою, хоч і велетнем. Ось — дід Юхим, потенціяльний інтелектуаліст, філософ, — зредукований до розмірів „селянського мудрця“, залишається нерозквітлим хуторським Скородою. Ось, нарешті, красуня Катерина, запашне втілення молодости, інтелігенції й жіночости, — мусить вийти заміж за сільського Донжуана, що „носить хромові чоботи за сім рублів з калюшами... що на пана вчитися хотів та заломився“. і т. д.

В розкритті цього потенціального змісту, цього рудіментарного і якогось барвистого багатства представників селянського світу, в тім, що автор здолав побачити в нім крізь традиційні і правду кажучи, досить таки вульгаризовані „канонічні“, т. м. „колективізовані“ типи села, — головна заслуга й особисте „мистецьке“ щастя автора. Тут, дійсно, він перемагає інерцію традиційного „села“ в нашій літературі. „Волинь“ бо є книгою здоровою і оптимістичною, — музика її звучить переможно, ритм — мускулясто-вольовий, ритм звитяжного осягання мети. Є вона гимном праці, а в останній частині — просто патетичною апологією селянина на землі, щось в стилі:

Став чоловік над чорною рілею,
Як небо гордий, сильний, як земля.

(П. Филипович)

„Направо — моє! Наліво — моє! Один лиш вітер має право топтатись тут, збити хвилю, жбурнути нею до сусідської межі і летіти далі... Дикий звір чує запах поту від праці за плугом і з диким виттям стрімголов пре у беззвість. Йшов плуг. Йшов страшний мужик за ним і розривав цілини. Родилося життя“.

По першій частині більшого твору (певно, трилогії) трудно формувати філософію автора „Волині“. Можна лише обережно підкреслити в ній помітний наразі ухил в певний „рустикалізм“, на щастя далекий і від „хліборобства“ і від „есерівства“; є це скорше „аграризм“, про який недавно ще на заході було голосно, але до якого захід ще, може, повернеться. Спинуємося на цім ухилі тому, що в ній можуть критися у нас певні небезпеки. „Рустикалізм“ наш занадто довго був нашим прокляттям, щоб співати гимни на його честь тепер. Проблема „міста“ стоїть перед нами пекучо й історично-невблаганно.

Слабе місце „Волині“ — стиль. Це тим більш дивно, що з автора першорядний майстер опису (шкода, що брак місця на цитати) і, назагал, словник автора гнучкий і багатий. Справа в тім, що в розповіді автора перекреслюються (особливо на початку книги) різні й нічим між собою не пов'язані стилістичні лінії: нпр. йде „психологізована“ мова хлопчика-героя і раптом перетинається вона іронічно-інтелігентською мовою автора... Далі автор вирівнюється, але й на стр. 127 читаємо автентичні міркування хлопчини, дитини, про „смерть-повію“ і „плястичний танок“ русалок (стр. 128). Фалшиво звучить також „літературне“ порівняння: „вкривається (батько) своїм великим кожухом, як Тарас Бульба“ (стр. 134). Трапляються стилістичні зриви майже в канцелярщину („більш, ніж переконаний“, „до деякої міри полегшує прикре становище“ і т.д.). Ці „дрібниці“, — що почасти, напевно, повстали наслідком чисто технічних обставин, — вражають прикро поруч майстерних і натхнених описів природи чи влучних ремарок („кляп-пінт млина термосить п'їтму“, „вороння літало боком і крякало“, „зухвало розмахують руками вітряки“, „байдуже, по жидівськи потиснули руки“ і т.п.). Натомість „волинізми“ уживає автор вміру і влучно.

Оці стилістичні невдачі надають цім певної „спривинності“, недовершеності цій потужній, широкоперсій, кремезній селянській епопеї.

Евген Миланюк

Юрій Горліс-Горський: Холодний Яр. 8^о, ст. 173. Львів, 1934. Накладом сотн. Івана Зуба. (Зі світливою автором).

В книжці цій описана чи не найцікавіша сторінка нашої історії. Читаючи „Холодний Яр“ — пригадуємо собі щераз нашу недавно трагедію, бачимо мов перед очима ті часи, коли треба було „одностайно стати“ та закріпити здобуте.

Автор захоплений Холодним Яром — та хто з нас не попаде в захват, читаючи про ті одчайдушні села в Чигиринщині, що самотужки боронили доступу всяким зайдам, червоним і білим москалям. Правда, дехто може кривитися, коли побачить криваві безпощадні закони боротьби. Нехай-же він знає, що українські повстанці всеж були ще занадто сентиментальні і аж большевики вчили їх, що за „бути або не бути“ — немає місця на хоробливу ніжність: большевики в таких випадках стосували іншу тактику і своєю рішучістю перемогли. Визначний совітський епік, М. Шолохов, з насолодою описує як комуністи „без суду вистрілювали взятих до неволі ворогів“ і сьогодні з Антоном-Овсенком приятелюють найбільші „вільнодумці“ в Європі...

Так, геройські були ті часи, лицарська та земля, в якій не вмерла

була традиція боротьби за рідний край. Це ж серце колишньої козаччини, запорізьські нащадки.

А проте насуваються нам думки з деяким застереженням. Десять тисяч війська сиділо кругом Холодного Яру — боронило „нашого села“, в живна розходилося по домах. Це було в часі, коли велася жорстока війна, коли маленька горстка покинула „свої села“ і в холоді й голоді боролася з величезною перевагою ворогів. Не вміли ми використати лавіни народнього гніву і ворог тріумфує, здобув перше „чуже“ село, за хвилю взяв і „наше“ і сьогодні: Сибір, Соловки і голодова смерть.

Автор в кінці книжки просить, щоб давати йому вказівки, як писати II. часть. Таким запитом автор ослаблює читальницьку ілюзію дійсності. яка не залежить від „правдивости“ описування подій — тільки від сили вислову. Спогади Горліс-Горського мають белетристичну форму — і це не ослаблює імовірності описування фактів. Є місцями високо мистецькі сцени (не шкодить, що стилізовані!) — згадаймо хочби маленьку, але сильну вражінням, сценку з пташенням в часі смерті зрадника Семена Залізняка.

Л. Гранічка

Юрій Косач, Сонце в Чигирині (повість про декабристів на Україні) з послівям і примітками М. Голубця, Львів, н. кладом Ів. Тикт. ра, ст. 128).

Повість — за евфемічна назва на цей твір, який є тільки репортажем. Але й на цім репортажі тяжить згублива хиба більшости українських прозаїчних творів: брак акції і брак яскраво окреслених постатей. Це — ряд образків, незв'язаних ні єдністю „героя“, ні єдністю дії. І в кожному розділі, замість дії — розмови, розмови, розмови... І описи, потрібні авторові, щоби віддати „запах доби“. Для віддання того „запаху“ пішов автор в напрямку найменшого опору; йому здавалося, що вистане докладно оповісти, в яким однострої (тої доби) був герой, які книжки (тої доби) стояли в його бібліотеці і які образи (тої доби) висіли на стінах його кімнати та ще назвати його якимсь історичним іменем (Пестель, Драгоманов) — і постать, мов жива, встане перед очима читача. Це помилка. Бо самі — всі ті декорації й костюми так само мало відтворюють живого героя, як напр. Фридриха Великого його статуя і бібліотечна шафа в Сан-Сусі. Постать повісти повинна ще рухатися, повинна бути надихана трагізмом своєї великої доби, повинна жити. Коли-ж в „Декабристах“ Косача постаті починають рухатися, говорити й ділати, то перед нами вже не Пестелі, а члени Центр. Комітету якоїсь соціалістичної партії з часів не Миколи І-го, а Винниченка. Це не є пани, якими — не зважаючи на свій демократизм — були декабристи. Автор, що правда, старається надати їм деякі нібито панські риси (трафаретні екзекуції селян у тайні), але — так як це робить автор „Соняшної Машини“ або большевицькі автори. Так нераз буває в невдалих фільмах з аристократичного життя: ніби відданий цілий дух середовища — відповідні убрання, і перли, і люстри, і льокаї, а зачнуть герої рухатися, ділати — і відразу пізнаєш в „бароні“ — передміського артиста, а в „графі“ — безробітного редактора...

Де автор копіює хроніку (обстанову і пр.) — фальшу нема, де-ж він у створенні манекіни хоче від себе, власною інвенцією, вдихнути життя і драматизм, — там виявляється брак письменницької культури. Ситуації, які послужили темою для повних драматичного напняття сцен у Мережковського, Бальзака, Гіго, — у нашого автора виходять невиразні: замість драматичного конфлікту воля, словесний „конфлікт“ фраз. Розмови напр. у Мережковського, в його „Декабристах“ — повні динамізму, ви чуєте, що вони поведуть до вибуху. У Косача — це просто розмови для заманіфестування свого погляду на справи: змінюють себе розділи і промовці в розділах, неначе один по одному представники різних партій в парламенті, щоби „зазначити своє становище“ на трибуні...

Живо й плястично виходять у Косача сцени, що своєю внутрішньою структурою і динамізмом не підносяться над шаблем письменницької культури автора, напр. перегляд царем кавалергардів у палаці, шумливі збори старшин провінційної залози, з горілкою і чаєм, сцени легко зрозумілі, шоденні. Коли-ж автор ці звичайні сцени намагається зробити підлоям глибшого конфлікту, тлом напруженої акції, підкреслити їх укритий трагізм — це виходить блідо. Ось чому авторіві удавалися новелі з волинського життя, якими дебютував в ЛНБ-істнику, і ось чому не удалися йому „Декабристи“. Читаючи „Декабристів“ Мережковського, на кожному кроці стрінетеся з глибокою культурою автора: ось цар в розмові з одним з арештованих порушує питання республіки і монархії, — і ви відразу відгадуєте — ага, це з Кюстіна! Російський автор багато знає, багато студював і багато вміє. По нашим авторі цього не пізнати. Мережковський шукав не за поверховим царем, а за його духовою постаттю, не за тим, які еполети він носив і які книжки були в його бібліотеці, а за тим, що цар думав і відчував. У Косача бачимо лише еполети, або витяги з „Інваліда“, ні до чого непотрібні розмови про Байрона й „Енеїду“. І всі оті Байрони і „Енеїди“ і Вальтер-Скоти — причіплені до оповідання механічно, не служать ні акції, ні інтризі.

Сцени, як запрягали бричку, як свистів коростель в очеретах, як слуга розносив чай серед гамірного й задимленого салюну — удачні і повні експресії (хоч не зовсім зрозуміло, чому серед збору конспіраторів безнастанно шмигліє невтаємничений в справу джура). Але лише ці сцени. В постатях, які береться описувати автор, крився глибший зміст, якого не віддано. Легше змалювати, в якім шоломі ходили герої і в яких салонах сиділи, тяжче — воскресити, зробити живою драму, яка діялася під тими шоломами і в тих салонах. Зрештою! — і точність акцесуарів — не є конечною передумовою удачності твору. Є американський фільм — про козаків, де жахливо переплутані костюми і народи, але — дух козацтва, яким його представляє Гоголь і історія — з його відношенням до боротьби з невірними, до жінки і пр. — ціла життєва філософія того чесного товариства — віддані геніально; фільм цей — блискучий і правдивий твір, правдивіший від інших — де цього духа не віддано, хоч костюми — віддані бездоганно і „правдиво“... Таксамо портрет Чарльза І англійського Ван Дейка є архитвором, хоч король має дві ліві рукавиці.

Історичний роман є цікавим — писав Фойхтвангер — „не через точність свого матеріалу, лише виключно через письменницьку особистість (dichterische Persönlichkeit) свого автора“, лише оскільки йому удасться створити відповідний „комплекс думок, образів, бажань і асоціацій“, що викликає в нім постать героя (Berl. Tagblatt 15.XI. 1931). Про це якраз забувають автори наших історичних повістей.

Не обійшлося в повісті, яку обговорюємо, і без сталої постаті українського історичного роману — без козака-характерника, таємничого ворожбита; не обійшлося і без любови. Але й вона причеплена до дії механічно, як до якихсь наукових фільмів, щоб розважити читача серед запованого сюжету. „Очі сині-сині, як рідні обрії й вії, як шовкові нитки... і уста як малиновий келих“, але це не Маруся, це — наша Шарльота Корде: „я можу бути для тиранів Шарльота Корде, як хотіла ще дитиною збиратись до греків, боротися і вмерти за визволення“... Вкладати такі слова в уста — нехай і „як малиновий келих“ — але всеж в уста Шарльоти Корде (чи кандидатки на неї) — значить дуже упрощувати собі завдання... Те саме упрощення і в сентенціях інших героїв. В кожному разі не роблять вони вражіння, яке хоче викликати ними автор, якоїсь „шаленої когорти“ прометей, що „рвуться на ланцюгу“. По прочитанні історичних повістей Барбей Д'Оревії, Бальзака чи Гіго, літамі, мов живі, стоять перед очима такі Марш-Лятер, де Туш, маркіз Лянтенак, хоч ми докладно й не пригадуємо ні їх убрання ні черевиків. Герої „Сонце в Чигирині“ — випаровують в уяві читача зараз по прочитанні: так мало в них вирізбленого духового

обличчя, яскравої і багатогранної індивідуальності. Лишається в пам'яті їх галерея образів і колір мундурів. Так мстить на авторі запозичена в Алданова манера маніпулювати головно зовнішніми сторонами людей і доби. Що Косач під сильним впливом Алданова, це видно м. і. і в його „Вечір у Розумовського“: і в новелі Алданова („Десята симфонія“) Відень, Розумовський і Бетовен, і в новелі Косача — Відень, Розумовський і Бетовен. Свою новелю Алданов написав скорше.

В „Посліві“ читаємо, що „Ю. Косачеві ніщо не стоїть на перешкоді щоби сягнути вище хоч-би своєї найбільш талановитої, найбільш заслуженої для української літератури своячки“ (Лесі Українки). Такі похвали (яких Лесь Українка за життя не зазнала) ледві чи ведуть до цілі. Колись великодушні критики зробили з О. Турянського другого Шекспіра, а „Гуцульський Курін“ прирівняли до... „Слова о полку Ігоревім“, цебто його автора до творців, що родяться раз на 700 літ. Кепську прислугу роблять такі критики молодим авторам. Правда, в кожній молодій літературі такі похвали стрічаємо часто — декретували-ж недавно на з'їзді совітських письменників, що совітська література — перша в світі. Але й там вже наступає реакція: в „Літер. Газеті“ читаємо, що така метода веде лише до „зазнайства“ авторів. „Твердо знаю, пише совітський критик, що Светлов — не Гайне, Погодін — не Шекспір, Бабель — не Фльобер, Еренбург — не Бальзак, і здається, навіть що і Юрій Ольоша — не Гете“. Треба стати і нам скромнішими і — критичнішими.

М. Л.

1) **Степан Чарнецький**: Нарис історії українського театру в Галичині. 16°, ст. 255. Львів, 1934. Накладом Фонду „Учітися, брати мої!“ Науково-популярна Бібліотека Товариства „Просвіта“ ч. 11.

2) **Аркадій Данко**: Швець Жердка або Барон на літниську. Комедія в трьох діях, Коломия, 1933. 16°, ст. 63. Наклад видавництва „Рекорд“.

3) **Михайло Костів**: Там де воля кровавим квітом зацвила. Драма в 3. діях. 16°, ст. 47. Коломия, 1933. Видавництво „Рекорд“.

4) **Михайло Костів**: Біснуваті. Трагедія з сучасного українського життя на 3 дії. 16°, ст. 36. Коломия, 1933. Видавництво „Рекорд“.

5) **Олекса Скаловуб**: Нечиста сила (Маєва ніч). Комедія в 3. діях. 16°, ст. 31. Коломия, 1933. В-цтво „Рекорд“. (Перерібка з Миколи Гоголя).

6) **О. Скаловуб**: Любов на розказ. Комедія в одній дії. (За А. Мюсетом). 16°, ст. 31. Коломия, 1934. В-цтво „Рекорд“.

7) **Мольєр**: Чудодійний лікар. (Лікар поневолі). Комедія в 3. діях. Переклад Олекси Скаловуба. 16°, ст. 56. Коломия, 1934. Видавництво „Рекорд“.

8) **Марійка Підгірянка**: Гануся. Сценічний образок на 2 дії. 16°, ст. 32. Львів, 1934. Видання „Рідної Школи“.

Ми свідомо поставили повищі драматичні видання поруч історії українського театру в Галичині: немає в нас під цю пору ні театру, ні драматичної літератури. С. Чарнецький одною із причин черепашиного ходу нашого театру в Галичині вважає анемічну творчість наших драматичних письменників. Це правда, та важливіша перша причина, яку подає автор повищої історії: брак тривкої точки опору, брак своєї салі у Львові, яка повинна бути святинею драматичного мистецтва. В нас не доцінюється значіння театру, наша публіка не відчуває потреби піти до театру, вона до нього не вихована, бо дві-три вистави мандрівного театру не можуть розбудити сильнішого зацікавлення чи захвату. Прошу тільки стежити за театральним життям в будьякій столиці Європи — то зараз побачимо, що кожний театр, який хоче щось нового сказати, який хоче мати своє власне обличчя — насамперед дбає за свій власний будинок. Якби були це зрозуміли в нас перед 50 літами — не так виглядавби сьогодні в нас наш театр — не така нужденна булаби в нас

драматична творчість. Пригадаймо собі визначних драматургів і зараз побачимо, що всі вони дуже близько стояли до театру. Колись Шекспір, Мольєр — цеж люди, що літами цілими жили на театральних дошках. А сьогодні? Та-ж найбільший італійський драматург, цьогорічний лярврат Нобля — був директором аж трьох театрів. Та й нашим найвизначнішим драматургом не чужою була сцена. Тому з повищого може бути тільки один висновок: якщо не хочемо зрезигнувати з такого сильного засобу в формуванні нашого світогляду, яким є театр, де письменник устами актора промовляє одночасно до тисячів — то мусимо будувати власний театральний будинок.*) С. Чарнецький сумлінно змалював історію нашого театального лихоліття за останніх 70 років. Театр — це автор, актор і режисер. Ми знаємо, що режисерська праця пропадає зараз зі спущеною завісою, з неї мало що переходить до історії. А проте ми бажали-би, щоб автор в історії трохи більше місця призначив був для режисерії. Може щось про те писали тогочасні часописні рецензії — таж автор, як ніхто другий, зібрав величезний історичний матеріал. В праці Чарнецького найбільше місця присвячено українському акторові, тому добровільному рабові нашого театального містечтва; яскраво зобразовано також репертуар, але майже нічого не сказано про режисерські осяги.

Ще одна заввага. Зайва замітка автора на стороні 63 — бож сам Чарнецький дальше малює конфлікт „Бесіди“ з Моленцьким як непорозуміння між українством а москвофільством. Національного ренегатства не можна пояснювати боротьбою старого й молодого покоління. На закінчення треба підкреслити, що Степан Чарнецький єдиний знаток історії нашого театру в Галичині.

Від праці про театр легко перейти до оцінки вгорі зазначення драматичних писань. Вже в першому тоці нашого театру пробували в нас писати оригінальні драматичні твори, переробляли з Мольєра („Гриць Мазниця“) та Гоголя і те саме бачимо й тепер. Ані кроку вперед! А. Данко в своїй комедії покористувався старими комічними ситуаціями, стараючись пристосувати їх до нашого (коломийського) життя. Та все те написано так наївно і примітивно, що надається справді тільки до аматорського сільського театру.

М. Костів написав аж два твори, драму й трагедію — твори ці не принесуть великої користи навіть драматичним гурткам. Автор не має драматичного змислу, він не вміє komponувати справжні, цебто дієві сцени. Костеві герої тільки балакають, вони пасивні, дають себе вбивати й морити голодом комуністам — і тому ці „драми“ й „трагедії“ навіть шкідливі з виховного погляду. Шкідливі ще й тому, бо автор по глупому спрощує трагедію України в обидвох своїх творах: Україна кровавиться в боротьбі з Москвою — а не, як це підкреслює Костів, воюючи зі Срулевськими, Цай-Хванами та Розенберґ Маєю! Герцлі і Вайцмани, це лиш союзники.

Романтику Гоголевої „Маєвої ночі“ розтягнув О. Скалозуб аж на три дії. Той сам автор дав перерібку французького романтика А. Мюсе; переклав Мольєрового „Лікаря проти волі“. Добре було-б, якби Скалозуб таки простудіював ці французькі твори — а тоді побачив-би, як вимується драматичну інтригу й розвивається конфлікт при помочі живої акції. В Мюсе 23 яви змонтовані в одну дію; у Скалозубовій „Нечистій силі“ 21 яву розбито аж на три дії і все те на 27-ох сторінках! Що десять минут змінй сцену, бідний аматорський театре!

*) Не можемо погодитися з цією думкою шан. автора. На Україні в останні роки XIX в. існував добрий театр (Садовський, Саксаганський, Заньковецька) і — на ті часи — добра драматургія, — хоч власних театральних будинків не було. Отже не ця остання обставина — є головною передумовою розвитку театру.

Перед кількома роками бачили ми сценічний образок Маріїки Підгірянки під заг. „В чужім пірю“ і то ген далеко, аж на наших окраїнах. Акторками були діти, які в щоденній розмові балакають між собою та з батьками не по українськи. Та зі сцени лилося українське слово і викликало між малими й старими глядачами щире захоплення. „Гануся“ цієїж авторки — це добрий твір для дівчор, що з таким глибоким захватом переживає драматичні твори на сцені. Мова назагал літературна. Вкінці один запит: чи не вартоби нашим дітям дати і щось веселого, радісного?

Л. Граничка

Ген. М. Омелянович-Павленко. Зимовий похід. Каліш, 1934. ст. 192.

Українське Воєнно-Історичне Товариство у Варшаві видало цю працю як 3-тю книжку своєї бібліотеки. Окремі її частини друкувалися в органи цього Т-ва „За Державність“. Праця присвячена пам'яті polegлих у Зимовому Поході; нажаль, реєстрів їх не збереглося. Поява їх на передодні 15. річниці Зим. Походу є більше чим вчасною.

Матеріал використаний автором для цієї праці досить багатий. Це, насамперед, його власні спогади, ж командарма; а також різні документи, записи, мапи й т. і.; спогади багатьох учасників Зим. Походу й видруковані вже матеріали. Спокійний об'єктивний виклад, багатий документальний зміст, солідне опрацювання є головними прикметами цієї книжки. Як твір командарма, вона являється не тільки історичною працею а й історичним документом, і тому ніколи не стратить свого значіння.

„152 доби (6.XII. 1919.—6.V. 1920.), з них майже третина припадає на бої, кілька тисяч кілометрів маршу, що в більшості переведений був у зимову пору або в весняну відлигу, і все це на тлі надто скоуплікованої політичної та воєнної обстанови“ — це є предметом названої праці. Оглядає воєнних подій і обставин автор починає ще з липня 1919 р.; нагадує ті моменти, після яких у листопаді 1919. склалося так, що на півдні й сході були білі, на півночі червоні, а в запллі від Збруча до Шепетівки — укр. шпиталі. Катастрофи на фронті, авантюри в запллі (Пашковецька республіка), отаманщина в армії (Волохівщина), скоупчення укр. війська в трикутнику Любар—Шепетівка—Миропіль, заняття західних областей. Жовтоблакитний прапор у Любарі оточений одними у Шепетівці, другими (деніковцями) у Староконстантинові й большевиками у Бердичеві. В такій обстановці укр. політичні й військові чинники на нараді в Чорторії 4.XII. 1919. ухвалили провадити далі боротьбу способом партизанським. Головним командантом укр. партизанської армії призначено ген. М. Омеляновича-Павленка.

7—9.XII. через район розташування Галицької Армії, що була тоді по стороні Денікіна, укр. партизанська армія прорвалася й опинилася в запллі ворога. З любарського району по приблизному обрахунку виведено від 8 до 10 тисяч мужчин при 2 тис. шабель та багнетів і при 12 гарматах. Вони були зорганізовані в 4 військ. групах — Запоріжській, Волинській, Київській і Збірній. До 75% армії складали штаби, обози, нестроеві частини й транспорти хорих. Здається не було ніодної людини, яка на час походу не хворілаб на тиф. Більшість козацтва переходила цю хворобу на возах і тількидекого залишали на лікування в селах. Автор підкреслює, що партизанська армія за час походу всюди тішилася співчуттям мас і їх активною допомогою. Українське населення вважало партизанську армію своєю.

Грошевої готівки армія не мала. Перед початком походу командарм одержав від уряду всього мільон чи два карбованців. Армія мусіла купувати одяг, взуття й голосне — коні. Цукор, спирт та ворожі интендантські склади були одинокими до того засобами. Труднощів з харчуванням не було, бо село очоче годувало козаків по 3—4 дні. Найтяжчим питанням в організації було зброєння армії. Військо увесь час Зим. Походу старалося захоплювати артилерійські бази, але це здійснювалося вповні аж під Вознесенським на 5. місяці походу.

Ціла праця М. Ом.-Павленка поділена на 4 частини, з яких кожна має по кілька розділів і підзаголовків. Це значно полегшує читання. В першій частині подається огляд подій на початку Зим. Походу (грудень 1919, січень 1920). Автор наводить ті труднощі, з якими починалася справа; описує стан армії — перетомленої, напіводягненої, обтяженої великою кількістю хорих, але при тому всьому дисциплінованої й патріотичної. У війську не було ані зрадників, ані втікачів, хоч чимало в'язів проходило повз самі свої хати; навпаки, армія підчас походу поповнювалася охочими.

В другій частині автор подає огляд подій від середини січня до початку березня. Укр. армія в коридорі між денікінцями й більшовіками. Коридор усе вузчає. Ухвалено робити прорив. Армія поділилася на дві кольони. Північна в складі Волинської й Київської дивізій під проводом Юр. Тютюнника пробилася на Київщину в запілля червоних; південна кольона під кермою самого командарма в запілля білих, де з'єдналася з отаманом Гулим-Гуленком.

У своєму поході в запілля денікінців і більшовиків укр. армія за своїла собі тактику: вона ухилялася від зустрічі з великими частинами ворога й нападала на менші, нищила зв'язки, комунікаційні з'єднання й запільні установи. Марш партизанської армії відбувався в стадіоні від головних шляхів, якими пересувалися маси ворожого війська.

До нового об'єднання всіх частин укр. армії дійшло в середині лютого 1920 р. над Дніпром. Армія переправляється на Лівобережжя й робить спільний марш на Полтавщину, після чого вертається знову на Правобережжя. В цьому розділі автор подає цікаву характеристику повстанчого руху на Україні й відомості про окремих партизанських ватажків — їхню ідеологію, організаційні методи, роз'ю й т. ін. Накаль, все це дуже загально; докладніше сказано лише про Махна.

Для укр. партизанщини взагалі Зим. Похід мав величезне значіння. Осінь 1919 р. була критичним моментом для партизанів. Українська армія під час Зим. Походу підсилила повстаючі організації, особливо на Правобережжі. Вони здобулися на кращу організацію й в контакті з армією продовжували далі боротьбу.

В третій частині книги автор описує події дальшого місяця, закінчуючи дуже важним захопленням м. Вознесенського. В цій частині багато сторінок присвячено Галицькій Армії, яка після денікінського опинилася під червоним прапором й з якою партизанське військо знову прийшло до зустрічі й зв'язку. В четвертій частині зупиняється на останніх боях і прориві партизанської армії через фронт червоних та закінченні Зим. Походу. При кінці подано висновки автора. В кінцевому слові зібрано багато цікавих уваг автора, як військового теоретика й практика-полководця. Там автор наводить ще докладні відомості про склад окремих частин армії, що брали участь в Зим. Поході, про їх командантів, подає їх характеристики, оцінку окремих виступів і т. п.

В книзі вміщено 19 схем, які детально унагляднюють рух армії й перебіг окремих воєнних сутичок, а при кінці докладно виписано маршрут протягом усього Зим. Походу. Як ілюстративний матеріал наведено ще репродукцію грамоти Ордену Залізного Хреста, яким нагороджено всіх учасників походу, портрет командарма і пара батальних рисунків. Л. Васильєва в 1932 р.

Редакція місцями дала свої примітки, підкреслення й вставки — пояснення до окремих моментів викладу. Деякі з цих приміток (як на ст. 40. про єдину ідею й єдину волю) звучать полемічно, а деякі (як на ст. 59. про крик — байрак) просто непотрібні і містять пояснення до розгрому 3. дивізії під Животовим 26.XII. 1919. (ст 40—43). Редакція не зазначила звідки ці пояснення взяті. Непоясненими лишилися — ніби друкарські хиби — й деякі суперечності в тексті (нпр., на ст. 50. в наказі стоїть м-ць лютий а у викладі говориться про січень, або на ст. 80. згадується про Черкаси на Лівобережжі й деякі ін.). Але все це ніскільки не зменшує високої вартості праці, яка безперечно є дуже видатною появою в нашій воєнно-історичній літературі.

С. Наріжний

Володимир Целевич: Нарід, нація, держава, Укр. Нац. Дем. Об'єднання, Львів 1934. ст. 116. Накладом автора.

„Отся книжечка має кинути жмут світла на національну справу та зокрема в'яснити в приступній формі такі складні питання як нарід, нація, держава і методика державного будівництва“ — говорить автор у „переднім слові“. Коли прочитаєм це а ще й рецензію „Діла“, що автор використав найновіші здобутки науки й соціології при в'ясненні таких складних питань як нація і методика державного будівництва, то подумаємо, що ця книжка дійсно дасть щось нове, що спричиниться до глибшого погляду на націю не як на „люд“, що може дати те чи інше число (мандатів) „проводу“; що зрозуміє методику державного будівництва не лише як „ходження в народ“, не лише як партійно-просвітню організацію; що причиниться до відділення від суті нації її „зовнішніх“ прикмет (культура, територія і т. п.).

Але на ділі, книжка не виходить поза нашу „газетну“ буденщину в трактуванні тих питань. Перша частина, що має дати розуміння таких понять, як нарід, нація і держава, є популяризацією праці В. Старосольського „Теорія Нації“, але не виходить ні крок далі, хіба що звужує деякі поняття. Автор не є прихильником ні „атомістичного погляду на націю“ (в теорії), ні динамічного (психологічно-волонтаристичного); він схиляється (за Старосольським мабуть) до розуміння нації як „стихійної спільноти“ і „загального племінитету“ (Ренан). В теорії це ніби щось посереднє між атомістичним і динамічним поглядом, — на ділі-ж це погляд атомістичний, чого й доводить оця книжка. Автор вчислює „зовнішні прикмети нації“ і зовсім забуває про це, що Мек Давгел називає психікою і волею нації. Вказує на значіння для нації мови, культури, традиції, раси і пр. і промовчує психічне життя нації, роллю ідеології, як чинника, що збирає, єднає стихійну волю, — єдиного чинника, що творить, і що з „національно свідомого народу“ робить націю. Замовчує рівнож значіння ідеологічних провідників нації (не тзв. „проводу“). Перша частина отже це реєстрація „зовнішніх прикмет нації“, і позатим — ніщо.

В другій (методика державного будівництва) — вказує на деякі хиби української нації, що стали причиною упадку держави. М. і. найбільше підчеркує брак довіри до проводу, послуху, анархізм української вдачі і непризнання авторитету проводу. Та до того, що сказав автор, вказуючи на деякі расово-територіяльні причини нашого „анархізму“ — слід додати найважлишу: надмірний демократизм, це наше фатум, найбільша причина нашої недолі. Автор нарікає на „брак у нас довіри до проводу“ і „брак пошани до нього“ — і тим показує, що цілком не розуміє, чим є провід, ні його генези. Отже першою причиною цього є демократизм. Але в деяких випадках недовіра і „непошанування“ „проводу“ зовсім природне. „Анархізм“ це природне стремління кожної людини, як природним є його противенство — нахил кожної людини підчинитися своєму ідеалові і провідникові, що йому за ім по н у в а в. Щоби поборювати анархізм, не придається на ніщо нарікання. Треба будувати світогляд і довкруги одної актуальної ідеї гуртуватися, а не всіми способами спиняти це гуртування, як це роблять власне ті, що найбільше нарікають на анархічність нашої вдачі. Авторитет не є те, що здається авторові. Не є ним ніколи „останні могики“ реакції; не ті, що займають впливові посади, що можуть зробити якусь протекцію (це „демократичне“ розуміння авторитету), бо такі „провідники“ викликають нехіль, а не піетизм і послух. Авторитетів не вибирається; можна їх окликнути, а не вибрати, вони виховуються самі: стають ними будівничі нового життя та піоніри великих ідей. Вибраний провід це манекін, це „ляля“ — а коли ляля приймає позу авторитету, це не викликає захоплення, ані навіть страху а тільки сміх. Всі авторитети ставали ними самі, а виборчість їхня була вже тільки формалістикою без значіння, згадати хочби Наполеона чи Гітлера. Щасливий нарід, що має більше невибраних провідників, аби, як і всі в випадках непослуху застрашити „демократів“.

Автор як вірний універсалістичний моралі, як такий що вміє добре розрізняти „добрі і лихі“ вчинки, — не повинен був зачисляти Югославії до держав, в яких нема національного питання. Бо тоді СССР доведеться зачислити до держав без національного питання. В частині, що має бути розглядом метод державного будівництва автор не згадав ніякої „методи“.

М. Гоца

Від Адміністрації

На 15 грудня замикаємо книжки, а тому просимо всіх вирівняти належність за кольпортаж і передплату („Книгозбірню“ і „Вістник“).

Книгарні, кольпортери, передплатники, які не вирівняли рахунку за „Книгозбірню Вістника“, не дістануть чергової № 4 книжки „Книгозбірні“.

З закордону можна пересилати передплату через ПКО зазначивши на бланкеті чеку Львів Вістник № 500.371, а в краю так зв. переказом розрахунковим, порто нічого не коштує, лише бланкет 1 гр.

При посилці грошей, просимо обов'язково зазначити на яку ціль.

Надалі теж будемо здержувати „Вістник“ по двох незаплачених книжках, а „Книгозбірню“ і зголошеним на передплатників будемо посилати тільки по одній незаплаченій книжці.

Вже по видрукуванню їх імен дістали ми заплату або зворот від слідувачих осіб: Українська Студентська Спілка, Ірац, Австрія; Др. Т. Коритовської, Калуш; Іван Кобилко, Бересте н/Бугом; Ал. Кузьмін, Краків; о. прот. Денисевич, Губешів; адв. П. Смаль, Мельниця н/Дн.; Філія „Просвіти“, Стрий; о. Василь Ощипко, Борщовичі; Др. Богдан Савчак, Щирець; Петро Дутко, Доброміль.

Українська Студ. Спілка, Берно. Передплату за „Вістник“ і „Книгозбірню“ маєте заплачену до кінця б. р.

Вп. Др. Лука Мишуга, Нью-Йорк. Пожертвовані 5 дол. дістали. посилаємо Вам за них книжки і Вістник.

Вп. Др. Ольжич, Прага. Зл. 38'64 (триста динарів) за п. Леоніда Баганця, Білгород, дістали; книжки що були призначенні для дир. І. Школьника, Білгород, який нам ще винен зл. 5'50 можна відіслати нам retour (тоді пересилка Вас і нас нічого не буде коштувати).

Вп. пп. Дмитро Галичин, о. П. Ковальчик, Марія і Микола Семеїєн. Америка; „Об'єднання“, Нью-Йорк; Студ. Т-во Січ, у Іраці; Др. Юліян Романчук, Австрія; Михайло Ригас, Франція; Др. Вол. Бірчак; Антін Івашкевич; Др. А. Малик, Др. А. Неділко, Др. А. Ольшевський, Стефан Прокоп, Др. Ф. Слодецький, проф. Іван Трухлий інж. Е. Гузар — Чехія — гроші отримали, книжки вислали.

Вп. В. Юревич-Панченко, Німеччина. Гроші дістали, зл. 9'50 передали Укр. Т-ву допомоги емігрантам з Вел. України у Львові.

Вп. пп. І. Потерейко, Жовква і інж. Р. Паламарчук, Городок, за „Холодний Яр“ гроші передали.

Повідомляємо, що не прийматимемо грошей, для передачі другим видавництвам.

Чеки, якими пересилається передплата з за кордону переписуються в Варшаві, а всякі нотатки передплатників до редакції і адміністрації опускаються.

Мимо кількакратного упіснення не вирівняли належності:

Богдан Занько студ., Варшава зл. 3; Марія Баранецька, Кружики 4'90; Др. Л. Горбачевський, Солотвина 4'40; Богдан Томків, Лович 3'50; Гр. Глужач, Черск 5'40; Данило Ковпаненко, Рівне 4'40; Кость Цмоць, Синевідсько вижне 4'30; інж. Богдан Шматера, Гребенів 4'80; Культурно-освітний гурток при філії „Просвіта“, Підгайці 8'50; В. Сироїдів, Спедден Альта 7'40; Зіновія Радзівілл, Мисловиці 2'40; Надія Литвиненко, Львів

5:40; Читальня „Просвіти“, Волевин 4:40; Др. Олекса Коссака, Коломия 4:50; Осип Губчак, Пістрків-Трибунальський 5—; Українська Бесіда, Бережани 3:70; Бібліотека „Книжка“ на руки Дра Рабія Самбір 4:40; проф. Омелян Цірик, Стрий 4:60; Мгр. Степан Навосцький, Перемишль 2:20; Василь Небелюк, Делятин 2:80; Др. Роман Стефанович, Заліщики —; Мгр. Роман Бабюк, Рогатин 5; Куць Микола, Луцьк 2:20; Др. В. Блавацький, Сянік 2:20; о. Андрій Бандера, Воля Задеревецька 8:20; Дмитро Гнатів, Борислав 2:20; Іван Косович, Перемишляни 4:40; Дмитро Данилюк, Опольє-Любельське 2:20; Микола Дубинка, Рівне 4:40; Андрій Вовк, Червонок 6; Читальня „Просвіти“, Поториця 7:50.

Повідомляємо, що п. п. передплатники в Румунії які не хочуть мати затримки в отримванні „Вістника“ мусять поспішити з відновленням передплати на рік 1935, бо тим передплатникам, що не відновлять передплати, з 1. січня висилка буде припинена. Передплата для Румунії виносить: річно 760 лейв, піврічно 360 і на три місяці 190 лейв, платні згори.

Як би хто знав найкращі адреси наших б. передплатників, то просимо вам подати: Іваненко Катерина, перед тим мешкала в Чесанові; Степан Зошук, в Познані Снядецьких 14; проф. Стефан Конрал, Хлевиска к. Родомин; студ. Корецький Теодор, Львів, Кохановського 37; проф. Роман Левицький, Хшанів, дім Олійника; інж. М. Тарасюк, Рожище, Волинь; Б.гдан Томків, студ., Львів.

Навчені досвідом року 1933, де ми втратили кілька тисяч золотих бо вислали книжки за які не платили і яких не звертали нам, ми в біжучім 1934 році були багато обережніші і вислали книжки за попереднім заповненням певної адреси. Повних одинацять місяців чекали, упійнення писали і тепер змушені бодай дві перші книжки оголосити.

Спис тих, що не звернули і книжку 1934. Данка Антонів Дрогобич, Евст. Бехметюк Делятин, Мих. Баранюк Франція, Яросл. Цимбрила Підк. Русь, Др. Черняк Філядельфія, Адольф Двудіт Підк. Русь, Елісей Долинський Шепель, Вол. Гудзман Делятин горішний, Мих. Гуцул Ченстохова, Василь Костинюк Красноіля, Лев Кравчук Чортків, Іван Клуз Пеняки, Стефан Козар Торчин, Кружок Рідної Школи ім Петра Могили Львів, Н. Куропась Шікаго, Др. Анатоль Лабій Делятин, Матв. Лотович Камінка Струмилова, Петро Лакода Сокаль, о. Лішук Перчембой Америка, Анатоль Малиновський Чобарівка, Мих. Микловчик Підк. Русь, Ольга Мільська Жидачів, Мих. Манзюк Підк. Русь, Др. Оленяк Делятин, Вас. Приступа Торчин, Маркіян Прохурський Сільце, о. Підгорецький Скрантон, Америка, Мих. Погорецький Франція, Федір Сас Підк. Русь, о. Середа Оляновн Америка, о. Вол. Веселий Добротостів, Галина Варварова Повурськ, Ол. Зеленецький Гусятин, Петро Зелений Долина.

ІІ книжку 1934 не звернули:

Василь Чапляк Немирів, Степан Ганас Куровичі, Мих. Гулей Білоголови, о. Петро Юрчак Бобрівка, Мих. Ковтунюк Милуці, Вол. Марцинюк Бобянин, Н. Осолінський Опачівка, Евг. Плашовецький Куровичі, Павло Подригуля Жидичин, Е. Павлишин Франція, Ром. Солтикевич Улюг, Т-во „Бесіда“ Сокаль, Вол. Золотаренко Мінхен.

(Дальше буде)

Нові книжки

Велика Історія України, зш. 10, ст. 433—480, вид. „Нов. Часу“.

Тарас Шевченко, т. II. Повне видання творів Т. Шевченка за редакцією П. Зайцева, вид. Українського Наукового Інституту, Варшава 1934, ст. 352.

О. Лотоцький, Сторінки минулого, ч. III. Праці Укр. Наук. Інституту, Варшава, т. XXI, ст. 392.

Пр. інж. І. Шовгенів, Водне господарство в басейні р. Дніпра на Україні, Праці Укр. Наукового Інституту, кн. XX, Варшава, 1934, ст. 60.

Історичний Календар-Альманах „Червоної Калини“ на 1935 р. Львів 1934, ст. 156.

Ген. М. Омелянович-Павленко старший, Зимовий похід, Бібл. Укр. Военно-Істор. Т-ва, ч. 3, Каліш 1934, ст. 132.

В. Чайковський, Полковник Кричевський, в-во Хортиця Львів, ст. 186.
М. Угерин - Безручний, Українська гімназія Рідної Школи в Рогатині, Рогатин 1934, ст. 48.

Іван Зубенко, Галина, повість, Коломия, вид. „Ока“, ст. 137.

Іван Зубенко, Фатум, повість, Коломия 1934, вид. „Ока“, ст. 132.

Історія України, I. Київське Князівство Діточа Бібліотека, ч. 11, „Світ Дитини“, ст. 64.

С. Сіропольо, Народня Освіта на совітській Україні, Праці Укр. Наук. Інституту, Варшава, 1934, ст. 231.

Дмитро Чижевський, Фільософія Г. С. Сковороди, Праці Укр. Наук. Інституту, т. XXIV, Варшава, 1934, ст. 224.

Жіль Верн, Замок у Карпатах, Львів, накл. І. Тиктора, ст. 110.

Ів. Горинівський, Спільними силами, оповід. Львів, 1934, вид. „Промсвіт“, ст. 100.

Карло Шнігелер, Вороги Дівчат, з німецького переклав В. Софронів, Львів 1935, накл. „Хліб. Шляху“, ст. 135.

Надіслані журнали

Готові, часопис Укр. Спорт. Союзу, Львів, ч. 26, 27.

Місіонар Пресв. Серуя Ісусового, Жовква, ч. 11.

Бюлетень братства українців-католиків в Канаді, XI, 1934.

Тризуб, Париж, чч. 39, 40, 41, 42.

Перемога, Львів, ч. 25.

Пластиун, Ужгород, ч. 7.

Рідна Мова, Варшава ч. 12.

Дзвіночок, Львів, ч. 37.

Літопис Червоної Калини, Львів, ч. 11.

Жіноча Доля, Коломия, ч. 21, 22.

Світ Дитини, Львів ч. 3.

Віра й Наука, орган еванг. церкви, Коломия, ч. 11.

Відродження, Львів, ч. 21—22.

Писанець Правди, Рава Руська, ч. 11.

Сокільські Вісті, Львів, ч. 7—8.

Назустріч, Львів, ч. 20, 21, 22.

Життя й Знання, Львів, ч. 11.

Нова Хата, Львів, ч. 11.

Стяг, Станіславів, ч. 11.

Українська Школа, вид. Учит. Громади, Львів, 1934.

Українське Юнацтво, Львів, ч. 11.

Хліборобська Молодь, Львів, ч. 1.

Лікарський Вістник, Львів, ч. 4.

Літопис Українського Друку, ч. 1—3, 4—6, 10—12. 1930 р.

Бібліотека в соціалістичному будівництві, ч. 1, 2, 3, 4, 5, 1934 р. 9 за 1933 р.

Przegląd Współczesny, Kraków, Nr. 150.

Вольне Козачество — Вільне Козачество, Прага, чч. 161, 162.

Zet, Warszawa N. 15, 16.

Bunt Młodych, Warszawa Nr. 16.

Myśl Narodowa, tygodnik, Warszawa, Nr. 48, 49, 50.

Ost-Europa, Heft 2, Berlin, 1934.

В справі неприятих до друку віршів і дрібних рукописів

Редакція НЕ ЛИСТУЄТЬСЯ.

ДО ПРИХИЛЬНИКІВ!

Протестуйте проти облудного походу,
що ведеться проти нашого місячника!

**Відновляйте передплату на Вістник
і на його Книгозбірню на 1935-ий рік!**

Покажіть,

що марні сподіванки тих, що отверто й закулісово боряться проти **Вістника**, що завзялися не допустити до його появи в наступному році!

що не в кривім зеркалі ворожій нашому журналові преси, лише в самім **Вістнику** хочете запізнитися з його світоглядом!

що попираєте ідеї голошені **Вістником!**

що ані кампанія драгоманівців, ані марксистів, ні но-вошляхівців, отвертих чи замаскованих, ані противників за-хідництва, як його розуміє **Вістник**, ані пропагаторів при-мітивності й просвітянщини в літературі, — не захитають вашої активної прихильності до місячника, який з тою спад-щиною вчорашніх днів веде засадничу боротьбу!

Передплата на Вістник в краю виносить:

квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23
платні з гори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.

**Хто пришле річну передплату до кінця грудня
— платить замість зл. 23 — лише зл. 20.**

Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій ва-люті. Ціна окремої книжки — зл. 2.50.

Річна передплата на Книгозбірню Вістника (4 книжки — три звичайного об'єму, одна — більша) — вино-сить зл. 5 річно, для передплатників **Вістника** зл. 2.50. Для заграниці — зл. 6.

А Д Р Е С А: Чарнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371.

Замовляйте книжку нашої **КНИГОЗБІРНІ**

АДОЛЬФ ГІТЛЕР

що незабаром вийде. Ціна зл. 1.50 без пересилки; для перед-платників Вістника — зл. 0.75.

„Українська Бібліотека“

Періодичне видавництво кращих творів українського й світового письменства
Виходить щомісячними випусками в обемі 8 аркушів (128 стор.) друку
накладом Івана Тиктора.

Адреса: Львів, Руська 18.

„УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕКА“

є найдешевшим видавництвом у своєму роді бо **цілорічна передплата** за 12 томів, обему 96 аркушів або 1356 сторін друку, виносить, всього **9-60 зол.** Піврічна — 5 зол. Чвертьрічна — 2-60 зол. Для закордону 2 ам. долари.

„НОВИЙ ЧАС“

ілюстрований, найбільш поширений і найдешевший щоденник — кожне число на 8 сторінок коштує 20 сот.

Місячна передплата — всього 3 золоті.

ПЕРЕДПЛАТА ЗАКОРДОНОМ ЧВЕРТЬРІЧНО: Австрія — 9 шіл., Ч.С.Р. — 40 кч., Франція — 40 фр. — в усіх прочих краях 13- зол.

Адреса: „НОВИЙ ЧАС“ ЛЬВІВ, ВУЛ. КОСЦЮШКА І А.

Телефони: 30-13 і 106-13.

Конто ПКО 501.505, конто П. Щ. Прага 78.726.

В адміністрації „ВІСТНИК“ можна набувати такі книжки:

1) Д. ДОНЦОВ — Маса і Провід	ц. 1— зл.
2) Поетка українського рісорджі-
мента (Леся Українка)	„ 1— „
3) Націоналізм, Львів 1926	„ 5— „
4) БЕРНАРД ШОВ — Велика Кате-
рина (драма)	„ 1— „
5) Г. ЗУДЕРМАН — Литовські Опо-
відання	„ 1-50 „
6) Д. ДОНЦОВ — Підстави нашої
політики, Відень 1922	„ 2— „
-

„КАЛЕНДАР ДЛЯ ВСІХ“

на 1935 рік

ХТО НЕ ОДЕРЖАВ КАЛЕНДАРЯ, ЗАМОВТЕ В „НАШОМУ ПРАПОРІ“, ЛЬВІВ, КОСЦЮШКА І А.

Ціна 2 зп. порто 50 гр.

ДО ПРИХИЛЬНИКІВ!

Протестуйте проти облудного походу,
що ведеться проти нашого місячника!

**Відновляйте передплату на Вістник
і на його Книгозбірню на 1935-ий рік!**

Покажіть,

що марні сподіванки тих, що отверто й закулісово борються проти **Вістника**, що завзялися не допустити до його появи в наступному році!

що не в кривім зеркалі ворожої нашому журналові преси, лише в самім **Вістнику** хочете запізнатися з його світоглядом!

що попираєте ідеї голошені **Вістником**!

що ані кампанія драгоманівців, ані марксистів, ні но-вошляхівців, отвертих чи замаскованих, ані противників за-хідництва, як його розуміє **Вістник**, ані пропалаторів при-мітивності й просвітянщини в літературі, — не захитають вашої активної прихильності до місячника, який з тою спад-щиною вчорашніх днів веде засадничу боротьбу!

Передплата на Вістник в краю виносить:

квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23
платні з гори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.

Хто пришле річну передплату до кінця грудня
— платить замість зл. 23 — лише зл. 20.

Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій ва-люті. Ціна окремої книжки — зл. 2'50.

Річна передплата на Книгозбірню Вістника (4 книжки — три звичайного об'єму, одна — більша) — вино-сить зл. 5 річно, для передплатників **Вістника** зл. 2.50. Для заграниці — зл. 6.

АДРЕСА: Чарнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371.

**В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
103 Ав. А. Нью-Йорк.**

Видає: Ольга Бачинська. За редакцію відповідає Іван Устиянович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 м. 21.

Друк. З. Медичкий — Тиктор, Львів, Бляхарська 9.